

~~33076~~

kap: 2975

P2

Г 14

A. Gajdar

Çevirgen A. Köçirgendi

Uzaq
Çurtla

Qarobinasizdat

N. rsana—1985 6

A. Gajdar

Ўзбекистон Республикаси

UZAQ ÇURTLA

(povest)

Saviyleni orta qaumlarına

Qarovlnasizdat

NARSANA

1935 ç.

35116

С.М. 33076
10/13 35
VI

А. Гайдар
Перевод А. Джирикова

ДАЛЬНИЕ СТРАНЫ

Для детей среднего возраста

(ПОВЕСТЬ)

кар. 2978

КАРОБЛНАЦИЗДАТ
КИСЛОВОДСК
1935 г.

1

Qbş vek erigirca edi. Gitçe razjezddedi. Tөгeregi cegetedi. Qbş qarnь çel sibiriv, anь çer-çerge qalaqandan qbşььr çet da tavьlmaj edi.

Tikden canacьqla vьa ucuv çanьz anь vьa көz acarqa vola edi. Alaj bolsada savlaj kьnnu uzunu tikden ucuv da qajdan tur-qun? Bir kere, ikinci kere uca em çьjьrma kere uca, xar quruda ucuv tursan'a erigese em arьqan da etese. Ajxaj canacьqla da tikni öрге kesleri allarьna cьqsala va. Ala tik enişge ucadьla, tik öрге va cьrt da ucarqa unamajdьla.

Razjezdde çaş savijle azdьla: storoznu Vaskacь, maşinistni Petkacь telegrafistni da Serjozkcacь. Qalaqan savijle va cьrt da uaqcьqladьla: virine uc çьl, birsine төrt çьl volqandь. Vьladan'a ne nөгerlik vardь?

Petka vьa Vaska şox edile. Serjozka va xatalь edi. Tyjьşyрге vek syje edi.—Beri kel, Petka, men sana amerikan fokus көrgyzejim—dev Petkacь saqььvcan edi.

Petka va qorqa edi da kelmej edi.—Sen alqьn çolda da fokus dev saqььv, vojunima eki kere qaqqan edin.—O, alaj'a ol voş fokus edi, vi va amerikan fokusdu, mьnda vojunna qaqqan adet çoqdu. Xajda çenil çet, qaracь vi qalaj cьnajdь.

Petka Serjozkanь qolunda kertida ne zat eseda çñaqanь koredi. Qatьna varmaj qalaj qalsьn?

Serjozka va usdadь. Tajaqьsqoqa xalьsqonь rezincikni çьrtmaj edi da sora anь qol ajazьnda ne savaqoqa neda ulaqьsqoqa uşafь bir zatьsq etiv aь-berі çьnata edi.

— Igi fokusmudu?

— Igimidi?

— Igidi.

Busaqtada andanda igini kergyzejim. Sьrtьnь veri vurcu. Petka sьrtьn vurur-burmaz, Serjozka alajna artьndan tovuqı vla sermej edida Petka ol-saqtadan oquna vaşь tyvune ajlanьv kyrtge komylyv kete edi.

Ma sana amerikanca...

Allaj işle Vaskaqa da vola edile. Alaj'a Vaska vla Petka virge ojnasala Serjozka alaqa tijmej edi. Axa! Bir qatьlсь. Ekisi virge volsala va, vek vatьr vola edile.

Bir çolda Vaskanь tamaqь avruqan edi da anь oramqa çьqarqa qojmaj edile.

Anasь xonşu qatьnna ketgen edi, atasь va eki çol ajьrьlqanda maşınanь allьn saqlaj edi. Ujde daur-syjur çoq edi.

Vaska olturuv, bir seir zat ne zat eter edim dev saqьş ete edi. Neda qallaj volsada bir fokusmu çьqarajьm? Neda menda qallaj volsada bir tyrly zatьn etejim? Bir myjyşden-bir myjyşge çyryседа, bir da seir zat tavmadь.

Şindikni şkafьn qatьna saldь. Eşikcikni acdь. Vaşь vajlannan, icinde valь vla turqan vanka volqan vaş tavxaqa qarav, aьa var-maqьn suqdu.

Ajxaj vaşьn teşiv, qaşьq vla valьn sozuv aşarqa va vek da igi edi...

Alaj volqanь ucyn allaj fokus anasьnь çanьna çaramazlyqьn viliv axьnnan da etiv tyşdy. Tereze qatьna olturuv, çenil çyrygen poezdni qacan ozarьn saqlaj edi. Ol çenil varqan poezdni icinde ne zat etilgenia qarav koryrge bir zamanda da volmaqanьna vek qajoyra edi.

Ot çiltinleni төрт çanьna saca qьсььvcan edi: xaxajlasa, qavьrqlanь qaltьrata, tavxalada sautlanь zьqьrdata edi. Çarьq ot-

larъ ғылтыравсан еди. Bir qaumларъны ветlerini көлекgesi, ulla vagon restoranny аq stolcuqlаръны usynde gokga хансла terezeden кө-ryne edile. Tyrly-tyrly тыrsynly mijalala, aur sarъ ешik savla altынca ғылтырай edile. Povарны аq парахъ да шы dev oza еди. Ma sana, ketdi өзge қуqда қоq. Қав қаныз em art vagonnu artында bildirivcy fonar adargъ ғылтырай еди.

Alаны gitçe razjezdlerinde қенил қуруvcy poezd bir zamanda da, bir қаныз kereda тоxdamавсан еди. Хар zamanda ашырқы savханлаj озув век uзақ қуртха—Sibirge kete еди. Bir Sibirge, bir ызына savханлаj oza еди. Ol қенил қуруvcy poezdni қашаву мар-дadan тышында век тыншысыз еди.

Vaska terezени qатында оlturuv, esindeda volmaj turqanлаj, Petkаны, kesinda аlқынca volmaj, bir алат adamqa ушатыв, qoltuq tyvunde da bir сьрмалоqаны bla қолну kele turqанын көrdy. Ma, bir vaқhasъ volmaj техникca neda қол usda portfeli bla kelgenca kele еди.

Vaska век seirsindi. „Petka, sen vылаj qajrъ varasa? Em anda seni ol qoltuqunda qaqыtxa сьр-малоqанларъна ne zatды?“—dev terezени fortockasъn acar-acmaz anasъ keliv:

„Tamaqыn avruj turqanлаj vuzlata turqan ха-vaqa сыqарqa nek izlejse“—dev uruşdu.

Vылаjda қенил қуруvcy poezd қысыгъ em gy-ryldev озdu. Andan сора кунortalыq ашарqa оlturdula emda Vaska Petkаны, ol аlқынca volmaj quқur қу-rygenini usynden unутdu.

Daqыda екinci кунyнде da vыжаqылаj тыneneca Petkаны ne zatны eseda bir gazetge сьрмалоqанны да алыv қолда kele turqанын көrdy. Ma, tamam ulla stansijada dezurnаны ветica, vetida алаj алат adamны ветине ушaj еди.

Vaska қумдuruqu bla terezени ramkasъn дыньdatxанын еш-тив, anasъ uruşuv қысыгъ.

Petka алаj bla аны qаты bla озув kesini қолuna ketdi.

Vaska: „Bu Petkaqa ne volqandy, vu vылаj qalaj volqandy?“—dev век seirsine еди emda суqlana еди. Alqын ne кунny-кун узunu itleni qozuv, ne gitçecikleге komандir volub neda Serjoz-kadan qorqa, қанлаj аjланывсан еди, endi va vылаjda bir алат adamca veti da bir век ulla көlly adamны ветica volub қуруjdy.

Vaska çetgyruv voşaqandan sora aqyryn tauş vla ma vylaj ajtdь:

— Anam, meni tamaqymь avruqanь va toxdaqandь.

— Da, avruqanь toxdaqan ese va vek igidi.

— Сырта sav volub qalqandь. Ma, ol oqaj esen, ne azсыq-da avrumajdь. Çenil oquna mana da ojnarqa vollarqudu.

— Çenil oquna vollarqudu. Bygyn'a qymьldamaj oltur, ertden vla хьгьldaj edin da—dev anasь çuav verdi.

Oramqa qalaj сыqарынь qajqьсььн ete Vaska:

— „Ertdevla alaj edi, vusaqatda inirdi“—dev, anasьнь ajtxanьн uşatmaj, ana çuav verdi.

Ol тынлаj-тынлаj varьv, suv iciv, aqyryn-aqyryn çьr çьrladь. Ol, çaj тыşndan kelgen komsomolculadan kommunar otrjad qьsxa-qьsxa gyryldev sasьla turqan granatlanь tyvynde tulparca uruşxanlarьнь usynden eşitgen çьrнь çьrladь. Kertisin ajtsaq, anь çьrlarь keliv çьrlamaj edi, anь anasь çьrlaqaanь eşitse, tamaqьнь avrumaqaanьna inanьr da oramqa сыqарqa qojar degen çaşьrtьn aqь vla çьrlaj edi.

Alaj volsada anasь kuxnjada işi vla kyreşgeni sevevli anь çьrlaqaanьna virda es vөлmej edi, oqursuz generalqa kommunarla plenne qalaj tyşgenlerini usynden, ol alaqa qalaj qьjьnlьq salqa-nyнь usynden anasьna eşitdirir usyn avadan qьсьгьv çьrlaj edi.

Qьсьгьv çьrlaqaanь da voluşmaqaanьnda, ol vek qьсьгьv, kommunarla alaqa etilirge ajtyьnnan qьjьnlьqlanь-termiltivleni da qulaqqa almaj, ala qalaj teren qavьrла qazьv tevregenlerini usyn-den bir da ajamaj, tamaqьn voşlajalqaanь voşlav çьrladь.

Ol igi çьrlar usyn kyreşiv çьrlamaj edi, alaj'a vek qьсьгьv çьrlaj edi; anasь çuq ajtmaj тынлаqaanь sevevli, Petka: „Çьrlaqa-nyнь çaratsa, anam, azьmsьz, olsaqatdan oquna oramqa ijer“—dev alaj aqь etgen edi.

Kommunarla işlerin voşaqandan sora şox volub, virigiv, palat generalнь keregin verdile zat dev tuvra quanc kəzyvyne çeter-çetmez sautlanь дьqьrdatxanьn da qojub, anasь camlanьn em seirsinnen vetin eşikden suquv qaradь.

Oi: „Sen teli nege qьсьгьqdan aldьrasa?“—dev camlanьv qьсьrdь.—Men тынлаjma, тынлаjma. Aqььndan сыqqaan volur-tu?—dev kəlyme alaj keledi. Marijanь tekеси açaşxan zamanьnda qьсьgьqanca qьсьradь.

Vaska kəly qaləv tıpladı. Anasə anə Marijanə tekəsi və tənleşdiriv sələşgeni ucun çanə avrumadı, vugun ne vek kyreşseda oramqa ijmezlik bolqanlaj voşunaqqa oramqa sьqarqa kyreşgeni ucun kəly qaləv çanə avrudu.

I Kesi-kesin erşi-burşu etiv, ol çylə pec vaşyna ərledi. Çastıq orununa vaşyna qoj teriden etilgen cibur toncuqnu saləv, Ivannə çaş Ivannə sarə erkek kişdigi xuruldaqanca xuruldav, kesini vuşıvlu çaşavunu saqəşyn ete edi.

Erige edi. Skol çoq edi. Pionerle çoq edile. Çenil varqan poezd toxdamajdı. Qış voşalmajdı. Erige edi. Birda qurusada çenil oquna çaj vola kirge edi. Çaj – cavaqla, panəq, grible, çörtlevykle voladıla. Emda Vaskanə bir çolda qarmaq və okun degen mazallə cavaqnə tutuv xar kimni da seirsindirgeni esine tuşdy.

Işni volqanə inirde edi, ertden və okunnu anasyna savqatq berir ucun, sensatq salqan edi. Ivannə çaş Ivan çuqqa çaravsuz, qallajla eseda çaşrtyn sensatq kiriv, okunnu qujuqı və vaşyndən qalqanyn kecenı uzununa aşav voşatqan edi.

Vaska, anə esine tuşyuv, acьvu və Ivannə çaş Ivannə çumduruq və urdu emda vek acьvlanəv vylaj ajtdə:

— Mьndan arə vylaj işin volsa, vaşndə cortlatyrma.

Sarə erkek kişdik sekirdi, acьvlanəv maqrdə em peden cьnav tuşdy. Vaska və çata-çata turdu da çuqladı.

Ekinci kynunde tamaqə sav boldu, em Vaskanə oramqa ijdile. Kесе çylə volqan edi. Ujny vaşyndən myjyşlerinde salənləv turqan vazəq vuz vuzlaqanla saləndəla. Mьl, çumuşaq çel urdu. Çazqa kəv qalmaqan edi.

Vaska savəv varəv Petkanə izlerge vaşlaqan edi, sora Petka da ana kele turqanlaj çoluqdu.

Vaska—Petka, sen qajrə çyryjse?—de v sordu.

Petka, sen maņa bir çanəz kereda nek kelmegeñ edin? Men seni qarnə avruqan zamanda sana vara edim da, sen'a meni tamaqym avruqan zamanda maņa kelmedin—dedi.

— Men kelgen edim—de v Petka çuav verdi.

— Men sizni yjge çetgenlej, ekibiz kəv volmaj sizni celegizni qujuqı vatdrəqanəvəz esime tuşdy. Vaskanə anasə maņa camlanəv vaşlar dev aql etdim. Syele-syele turdum da yjge kirge soqurandym.

— Oj seni oqese! Ol ertde oquna uruşurun uruşub unutxanda etgendi, celekni va atda byrsyukyn oquna qujudan sьqarqan edi. Sen endiden sora kelmej qalma... Seni bu gazetge sьrmatqan zatn'a ne zatdь?

— Bu zat tyldy. Bu knigalady. Bir kniga oquv knigady, ol birida arifmetika knigady. Men alany da alьv Mixajlnь ьasь Ivan-na ьyrygenli uc kyn volady. Oquj'a vileme, ьaza va vilmejme, arifmetikanь da vilmejme. Ma ol meni oqutxanda etedi. Syje esen, men sana vusaqat arifmetika sorajьm? Ma endi sen bla men savaqny tutduq. Men on savaq tutdum, sen'a uc savaq tutduq. Ekibizda birge nenca savaq tutduq?

— Sora men alaj az nek tutxanmada?—dev Vaskanь ьанына tijdi.—Sen on men'a uc. Vьlyr ьaj men qarmaq bla qallaj okunnu tutxanьm esindemidi? Sen'a allajny qarmaq bla tutalmazsa.

— Da, Vaska bu arifmetikady da.

Da, ajьmsa volsun arifmetika? Alaj, alajsьzda azdь. Men uc, ol'a on. Meni qarmaq savьmda ьaraqan vaьь bla ьyze turuvcusu vardь. sende va provkady, sora qarmaq savьn da qьnyrdь...

— Qьnyrmь? Ma ol any ajta vilgenidi! Sora ol ne ucyn qьnyrdь? Kesi alaj voь qьnyr volqan edi da, men any ertde oquna tyzetgen edim. Xajьr alaj ese, ol da alaj volsun, men onnu tutxanma, sen'a ьetini.

— Sora men tutxanla nek ьeti voladyla?

— Qalaj nek? Da, andan artьq ilinmejdі da ma any ucyndy.

— Menikine ilinmej ese, senikine nek ilinedi? Qallaj ese da bu vek teli arifmetikady.

— Kertida sen qallajsa—dev Petka axсьndь.—Endi volmaj esen, men onnu sen da onnu oquna tutajьq. Varьda nenca vollarqdu?

Saqьь etiv Vaska eьda, kьv'a vollarq volur—dedi.

— „Kьv“. Sora alaj sanajьmьdlada? ььььrma vollarqdu, ma vollarqu oldu. Men endi xar kyn sajьn Mixajlnь ьasь Ivan-na ьyryv turluqma, ol meni ьazarqda da, arifmetikaqda da yretirikdi. Өzge ne eterikse! ьkol ьoq, oquvsuz teli volub qalyrmatь kerekdi...

Vaskanь ьанына tijdi.

— Petka, sen kertmelege ьrlejme dev vilegini sьqarqan zamanda, men sana yjygyzge cegetden ьany ьertlevykle daqьda

eki temir xır, andan sorada bir sav kirpi da keltirgen edim. Meni tamaqım avruqanında va sen çenil oquna mensiz varıv, Mixajlnı çasv Ivanna çaraşv qalqansa. Sen oquvlu vollarısa men'a alaj qalvıvıv keterikme? Daqıda çoldaşma dev turasa...

Çertlevykleni vsyndenda, kirpini vsynden da Petka Vaskanı tyz ajtxanın eskerdi. Ol qızardı emda bir çanına vuruluv tıdv-lavnu ijdi, şım volder.

Ala simsişev syelişdile. Camlanışv ajrvılvırvıra da syjdyle. Alaj volqanı vsyn inir'a vek igi, çvıv volqan edi. Çazda çuvuqlaşxan edi, oramlada gitçe çasvqla da virigiv, çumuşaq qardan etilgen amma suratnı qatında tevsej edile...

Çıq vilmej esinde volmaj turqanlaj. Petka Vaskaqa:—„Kel çasvqlaqa canasvqladan poezd etejik“—dedi. Men parovoz volurma, sen maşinist, ala va passazirle volurla. Tambla va Mixajlnı çasv Ivanna ekivizda birge varıvızda tilerviz. Ol igi adamdı, ol seni da oqutur. Vaska, volsunmu, igimidi?

— Qajrv aman voladı!

Alaj vla çasla uruşmadıla, andan da vek şox voluşduıa. Bytev inirni ojnadıla emda gitçecikle vla ucdıla. Ertten vla va Mixajlnı çasv Ivan degen igi adamqa birgelej ketdile.

2

Vaska vla Petka vrokga vara edile. Xataç Serjozka eşikcikni artından sekiriv sıqvıv qvsırvıqdan aldı:

— Vaska! Sanasv. Em alqın men seni vojununı uc kere ikinci kere da veş kere qaqsam varıvıda nenca vollarıdu?—Kel Petka, anı bir qırqajıv—dev çanına tijiv Vaska Petkaqa alaj ajtdı.—Men bir kere qaqarma senda bir kere qaqarsa. Ekeven voldağ, viz anı xorlarvıv. Birer kere qaqarvızda keterviz.

— Artda va ol vizni virem-virem vuar da køvdyrır,—dev biraz saqıraq volqan Petka çıav etdi.

— Biz'a virem-virem çyrymezviz, ekimiz çuruda birge çyryvuz. Sen birge men da birge. Kel, Petka, vireg kere qaçajyqda ketejik.

Petka: „Qoj, kerek tyldy“—dedi. Qojmasaq'a, tyjyşgen zamanьvьzda knigalarьvьznь çыrtarqa vollarqdu. Çaj volsa, viz ana kergyzyrvuz. Qozuqan da etmezca, viz tutuvcu çerden savadlanь da tutmazca eterviz.

— Alaj-alajsьzda tutarьqdy—dev Vaska axьndь.

— Tutarьq tyldy. Biz savaq tutuvcubuznu ol bir zamanda da tavalmazca çerge salьrvьz.

Vaska mьdax volub: „Tavarьqdy“ dev oçajladь.

— Ol хьjlasьdy emda anь „kişdigi“ çitidi, хьjlasьdy.

— Bolsun хьjlasь. Endi viz kesimiz da хьjlasьvьz. Sana segiz çьl volqandь mana da segiz çьl volqandь, endi ekimizge da penca çьl volqandь?

— On atь,—dev Vaska sanadь.

— Ma, vizge on atь, ana va toçuz. Anь sevevli, viz хьjlasьraqvьz.

— On atь toçuzdan хьjlasьraq nek voladь?—dev Vaska seir voldu.

— Azьmsьz хьjlasьraqdy. Adam ne qadar qartьraq volsa, ol qadar хьjlasьraq voladь. Sen Pavlik Priprьginni aьv qaracь. Ana tьrt çьl volqandь, anь ne хьjlasььqdy vollarqdu? Anь nesin syjsen da ariv ajtьv tilesen, aьvqsa neda urlav aьvqda syjsenda aьvqsa. Sen xutorcu Egornu çasь Danilni aьv qaracь. Ana elij çьl volqandь, emda andan хьjlasьraq tavmazsa. Ana eki çyz pud nalog salqan edile, ol'a mьzьqlьlaqda araqь tartdьrqandьda ala va esiriv turqanlarь vьla qallaj eseda anь bir qaçьtnьna qol salqandьla. Ol, ol qaçьtnь da aьv rajonna varqandьda, anь çyz vьla çarьm pudun kem etiv ijgendile.

— Adamlə va alaj ajtmajdьla—dev Vaska anь auzuna savdь. Ol qart volqanь ucun хьjlasь tyldy, kulakdьda anь ucun хьjlasьdy—dev adamlə alaj ajtadьla. Petka, seni aqьln vьla kulak degen ne zatdь? Bir adam adamca bir adam kulakca nek voladь?

Bir adam bir adamnь çalqə tutuv anь qьjьnьn aşasa ma kulak degen oldu. Ma sen çarьlsada, sen kulak tylse. Egornu çasь Danil'a kulakdь.

— Sora men çarlı nekme?—dev Vaska seirsindi. Bizni at-
dabız seksen ceti som aladı. Bizni toqlucuqubuz, eckimiz tørt
tauqubuz da vardi. Qallaj çarlılavız sora viz? Bizni atavız işçi
adamdı, qalajda volsun degen çojulqan Epifanca allax ucyn dev
sadaqa çıja ajlanan tyldy.

— Sen çarlı oquna volma dejik. Seni atan keşi işlejdı, meni
atamda kesi işlejdı, qalqanlany varısyn atalary da kesleri işlejdile.
Egornu çaş Danilni vacxasnda çaj tørt qız işlej edi, aladan
sorada qajs ese da bir egecinden tuvqan da kelgen edi, daqda
kim ese da vaças volur edi birev, sora esirivcy Ermolaj da vac-
xasyn saqlarqa çaraşkan edi. Ekibizda almalaqa ørlegen zamanda
Ermolaj seni mursa vla kyjdyruv tyjgeni esindemidi? Oj, sen ol
zamanda bir qısbıv ete edin! Men'a kökenleni arasnda olturuv;

oj Vaska qalaj zalim qısbıradı, vaşxa zat çoqdu, virda işeksiz
Ermolaj any mursa vla qızbıradı dev saqış ete edim.

Sen'a igi edin—dev Vaska qaşın-vaşın tyjdy.—Kesiñ qasıv,
meni va qojuv ketgen edin.

Sora virda vaşxa zat etmej saqlarqamı kerek edi?—dev icin
tutdurmaj Petka çıav etdi.—Men, qarñaşım, vuruvnu usy vla
qavlanca sekiriv tyşgen edim. Ol, Erlomaj, meni sırtıma sıvıqıv
çanıv eki kere sıljajıqan edi. Sen'a, qırbımtauqca, sıcxıroqa qal-
qan edin da, ma sen any qoluna any ucyn tyşgen edin.

Ertde qacan ese da Mixajlnь çaşь Ivan maşinanь çyrytyvcy bolqandь. Revoljusijaqa deri ol prostoj parovozda maşinist edi. Revoljusija keliv grazdan qazavat başlannanьnda va, Mixajlnь çaşь Ivan prostoj parovozdan bronirovannьj parovozqa көсgen edi.

Petka vla Vaska tyrly-tyrly көv parovozlanь көrgen edile. Ala uzaq çurtxa—Sibirge çenil çyryvcy poezd vla çyrygen „S“ sistemadan bolqan: mijik, çenil terk çyryvcy parovozlanь da көrgen edile-vile edile. Öry syremge viri-biri ьzьndan taqьlqan көv vagonlanь, көv aur çykle tartarca kycleri bolqan yc silindirli „M“ mazallь parovozlanь da көrgen edile, em ala çolu çanьz kirgen semafordan сьqьqan semaforqa deri bolqan „O“ zat vuzalmaqan, çuq cacalmaqan-kiralmaqan manevr parovozlanь da көrgen edile. Alaj'a ma Mixajlnь çaşь Ivannь fotografijasьndaca parovoznu va ala çanьzda көrmegen edile. Allaj parovoz da em vagonla da көrmegen edile.

Осаqь çoq. Carxlarь көrynmejdile. Parovoznu qurcdan etilgen aur terezeleri adam icinden тьнылав çuq eşitmezca çавьльv edile. Terezeleni orununa pulemjotla көryne turqan uzunluquna teşilgen tar çарьlqancьqla-teşikcikle. Başь çoq. Başьnlь orununa alaşa төgerek vaşnjala, ol vaşnjaladan artillerija tovlanь aur сьвьz-qьlarь сьqьa edi.

Bronepoezdni vir zatьda çьltьramajdь. Tazalannan sarь ruc-kalarь-vavlarь da çoq, çарьq tyrsyny da çoq, çарьq mijalalarь da çoq. Bytev bronepoezd aur, keң volub relsalaqa qavьşьv, vaşьlv varqanca vytev көk çaşil tyrsyn vla vojalьv edi.

Bir dam da көrynmej edi ne maşinist ne fonarlarь vla konduktorla çoq, ne сьвьz-qьсь vla tamada çoq.

Qajda eseda anda icinde, eşmeni artьnda, qurc qanala vla тьşlannannь artьnda, massiv ьrqaqlanь qatьnda, qьzьlasgercile qorquvlu em saq volub qьsdьrьlqan edile, alaj'a vi varьda çavьlv, varьda çaşьrьlv, varьda тьнылаşьv edi.

Bir көzyvge, vir zamanna deri daursuzdu-тьньlajdь. Alaj'a tauşsuz, сьzqьrmaqanlaj, bronepoezd kece vla çavla çuvuq çerge çaşьrtьn çetedi neda qьzьlla aqla vla aur qatь qazavat ete turqan tyzlege сьqьv qaladь. Oj, qьrьvcu pulemjotla qaranь teşikcikleden qьrьv ete edile! Tөgerek ajlanьvcu vaşnjacьqladan mazallь qazavat orudieleni atьlqanlarь dьnyrdej edi!

Ma bir çolda uruşda vek aur snarjad (товну оқу) бронеперездни тыз аллындан келив тийди. Snarjad овşivканы қоварды емда ань сасыльв келив тийген кесеклери қазават маşинистни Mixajлынь çаşь Ivanny vilegin da yzdyle.

Ol көзүвден вери ва енди Mixajлынь çаşь Ivan маşинист тылды. Ol пeнсija алaды емда şaxарда паровоз masterskojда токар волюв ишлеген тамада çаşьнда çаşajды. Razjezdge ва ol kesini eгecine қонаққа кeлeди. Mixajлынь çаşь Ivanny қуру vilegi yzylyвда қалмај, андан sorада snarjadны çeli ваşьна тийив ань сеveвли ol бир кесек... ма, қалај ајтырға volлуқду, avруқан да тыл, алaj'a қалај есе да тырлы кивик volқандь дев сөleşген аллај адамла да вардыла.

Алај volқаны ұсун'a ne Petka, ne Vaska зaран etivcy адамлақа ne азсықда инанмај edile, ne ұсун desen, Mixajлынь çаşь Ivan vek иги адам edi. Çаңыз бир зат: Mixajлынь çаşь Ivan тытынny vek көв ice edi, емда ol алқыннь çылладан aur қазаватладан, ақла қалај ваşлав, қызылла аланы қалај воşақанларындан ne зат volсada бир сеир зат ајтхан заманында, ань қалып қаşларь аз-аз қымыл-дај edile.

Çaz'a қалај eseda бир көзүвcyкny icinde келив қалды. Кеce volса, çыль çанурcuқ çавса, kyндыз volса, çарьқ-çuaқ kyn тije edi. Тавада çав кесекле erigenca, қар vek çeнил erij edi.

Қулақладан şорқулдав қулақ сувcyқла kele edile, Tixij degen сувда вузла uala edile, сув-tal тerek caққан edi, şorvat сывсықла, qoj сывсықла ucив-ucив keldile. Хар варьсьда бир көзүвny icinde volду. Çaz volқандан sora onuncu кyнyне қар сырта қалмады емда çолда валсық қуруду.

Бир çолда urokдан sora, çаşла савьв варьв сувcyқny nellaj бир тарқајоанына қарарға сыјгенлеринде, Mixajлынь çаşь Ivan:

— O, çаşла, Aljoşino degen çerge бир çortmazмы edigiz? Mixajлынь çаşь Egorқа мен қақтысық ијерик edim. Doverennostnu virgesine апа ву қақтысықны eltigiz. Ol şaxарда meni orunuma meni аşавumu (pensijамь) алыр да вери кeltirir дев tiledi.

— Biz çortajьқ—дев Vaska tiri çуав verdi.—Biz tamam atьlaca bek çeнил савajьқ.

— Biz Egorны vileviz-taльвьз,—дев Petka да сөз қоşду.—Ol, ol predsedatel Egorмуду? Ань savijleri вардыла: Paşka вla Maşka. Biz вьтыр çegetде ань çаşсықларь вla панықла çьјқан edik. Biz cetencikni tolturив çьјқан edik, ala ва алқын gitçecikle edile

da vizni allıvızda varalmaj edile, kesleri da sautnu tyvcygy vla bircik çyqan edile...

— Mixajln çaş Ivan: Ma ana çortuquz,—dedi.—Ol meni eski tenimdi. Men bronevikde maşinist volub işlegen zamanımda, ol, Egor, alqın çaş adamçyq edi, mende otnu çaqıvı (kocegar) volub işlej edi. Tov oq bronepoezdni tyvynnden öрге urulqan (obşivkaşn) qovarıv casyıv keliv tijgen kesekleri da meni vilegimi alıv ketgen zamanda, ekivizda birge edik. Tov atıv tijgenden sora da men bir—eki minutnu es taşlamaj, kolye savmaj qalqan edim. Axa, palaxxa tyşdym dev tura edim. Çaşçyqın alqın kindigi qatmaqan edi alqın maşinadan da xaparsız edi, xazna vilmej edi. Maşinada çanız kesi qaldı. Bytev bronevikni casyv xaleklejdi dev qorquvluma. Men maşinanı ızna vardıyr emda uruşdan çyqarır ycın qımydadım. Bu zamanda va komandirden: „Tolu varalqanına varma qoj allına“ dev signal verildi. Egor meni syrtgyc tajaqlan çovbusu volqan myjyşge tyrtıv, ırqaqqa mıllyğın atıv: „Allına tolu varadı!“ dev qısyrdı. Bıljajda men kızılerimi da çavıv: „Aj, bronevikden voşadıq“ dev saqış ete edim.

Es çyıv tınyajma da—şoşdu. Uruş voşaldı. Qaraqanında —meni vilegim kölek vla vajlanıv tura edi. Egorka kesi va çarım qımyza... Bytev suv çıqı volub, erinleri qırqıqsıv—quvurıluv, sanlarında ot kyjdyrgenleri. Öрге turıv arı-veri tentirej, çyqırdı çetgenca vola edi. Tolu eki saqatın uruşda kesi çanız maşinanı çyrytgen edi. Kocegarın maşinistni orunlarına kesi kyreşgenden tışında da darmançyn-lekarın orununa da mana darman salıv, vajlav kyreşe edi.

Neda ne zatxa eseda saqış etgenca neda, neni eseda esine tyşyryrge kyreşgenca Mixajln çaş İvannı qaşlar qaltıradıla tınylavnu çiveriv vaşın da vulqaj edi. Çaşçyqla, öрге syelişiv, tınylaşıv, Mixajln çaş Ivan entda ne zatın volsada bir zatın xararın ajtırıv edi dev saqlaj edile emda Paşka vla Maşkanı atalar Egorıu alaj zalim çigit volub çyqanına vek ıllı seirsi-ne edile, ne ycın desen, ol razjezdde qızı myjyşde taqıv turqan, ala kergen suratlaqa ol çırtıda uşamaj edi. Ala öxdemleçigitle, sanı adamla edile, alanı vetleri ögyrle edile, qollarında ne qızı vajraqlar neda çıltraıq ıllı vısaqlar var edi. Paşka vla Maşkanı ataların va kızıcykleri tarçyqla, qısyrcyqla, veti

sevgil. kesi alaşasýq edi. Ol bir prostoý qara tüş kölek vla bir kök uzun-uzun varqan caldüş kartuscuqnu kijiv çyryj edi. Aný çanýz bir qýlyqý var edi, kesi ajtxanný volmasa, ne tnylarqa, ne adam ajtxanný eterge amaly çoq edi, bir zatny vaşlasa, aný etdirginci birda çanlamaj, erikmej, talmaj kesi ajtxanný etdirginci toxdamaj qadalýv kyreşe edi.

Aný ol xarapny çaşsýqla Aljoşino degen çerde mýzýqlýladan emda razjezdde eşıtgen edile.

Mixajlný çaşý Ivan qaqtycsýqny da çazdy, çolda ac volmasýn-la dev birer xýsýncýq da verdi. Vaska vla Petka syty tögyle turqan rakitnik xansdan birer sývýrcýqny da sýndýrvýv alýv, ala vla keslerini ajaqlarýna-butlarýna uruv ojnaj, ekisida birden tørt-gyllev tikcikni enişge çortuşuv, eniv ketdile.

3

Aljoşinoqa arva çyrygen çol vla barsaң toquz kilometr edi, qýsxasý vla, tyz çajav çolcuq vla barsaң'a, quru beş kilometr bola edi.

Tixij degen suvcuqdan ozqandan sora qalyn cegetge çete edin. Bu ceget usu-qýjýrvý volmaqanca qajrvý eseda bek uzaqqa sozula edi. Ol cegetde kelle var edile, ol kellede mazally, çyl-týrauq, tazalannan valca, allaj karas atly savaqla var edile, alaj'a çaşsýqla arý varmaj edile: uzaq edi, emda qamişli vatmaqlý mýrdýlada açaşýrqa vollar edi. Ol cegetde nanýqla, grivla, çörtlevyk terekle køv edile. Mýrdýdan sýqqan Tixijatly suvcuq tik çarlaný ici vla, aqýv vara edi, acýq qýzy topraqdan volqan sýjdam qavýrqaalada teşikcikleni icinde qarýlqaşsýqla ajlana edile. Kirpile, qojanla daqýda vaşxa xatasýz çanvarcsýqla kokenleni icinde vuqa edile. Andan arý va, kelleden arý ozqandan sora, Sinjavka degen suvnu vaşýnda-sýqqan çerinde—qýş mýzýqlýla mekam işlerge çaraqan aqasny kesiv suv vla çyzyryv keltirir ucyn varýv-cu çerde, aqac kesivcyle vorylege tyvej edile, bir çolda va tygy çulqunnan bir qart ajuge çoluquv qalqan edile.

Petka vla Vaska çaşaqan çerlede ma cegetle qalaj ariv keç çajýlvýv edile! Ma munu sevevli bir-birde çarýq, bir-birde mýdax

bolqan cegetni icinde, ɵymcykden-ɵymcykge, qulaqlanь ysy
vla atlav, suvsuqlanь ysleri vla kɵndelen salьnan ilkişcikleden
atlav em çuvuquraq çajav çolcuq vla Aljoşinoqa çumuşxa çiveril-
gen çaşьqla tiri-tiri savьь vара edile.

Anda çajav çolcuq ullu çolqa сырқан çerде, Aljoşinodan bir
kilometr uzaqlыqда, Egornu çашь Danil degen vaj тьзыqlьнь
xutoru var edi.

Арьь, suvsav bolqan çaşьqla vьlajda qıjunu qatьnda suv
icerge toxdayla.

Vьlajda oquna eki semiz atxa suv icire turqan Egornu çашь
Danil çaşьqlaqa qajdan emda ne ucyn savasьz Aljoşinoqa? dev
sordu. Çaşьqla kimle bolqanlarьn emda Aljoşinoda predsedatel
Mıxajlьнь çашь Egor vla alanь ne işleri bolqanьнь xarağьn ana
bir da erinmej ajtdьla.

Ala Egornu çашь Danil vla andan arь da sɵleşirge oqaj de-
rik tyl edile, ne ucyn desen, adamla kulakdь dev xarağьn ajtxan
adamqa qaramaqlыq-anь сыnamaqlыq alaqa vek seir kɵryne edi,
alaj bolsada ala uc aljoşinci ellini arvazdan сырьь Egornu çашь
Danil tova kele turqanlarьn kɵrdyle, ol ellileni vьlrağьndan da
qaşьn-vaşьn tyjv em oqursuz Ermolaj kele edi, virda işeksiz
al kundyde esiriv, vugyn'a anь sevevli paxmel etiv kele volur
edi. Ol Vaskanь bir çolda mursa vla tyjgen Ermolajнь eslev,

çaşьыqla çortuv vla qujunu qatьndan qoradyla emda çenil oçuna Aljoşinoda xalq ne miting eseda bir mitinge çьылььv turqan ploşcadxa çetdile.

Alaj volsada çашьыqla alajda xalqнь nek çьыьoqanь, ne seir zat volqanьь ьзьвььzqa kele Mixajlnь çашь Egorqa soruvbuz dev mьсьmaj andan da aрь qьььzqa savььv ketdile.

Alaj volqanььzqa va Egornu yjunde ala quru anь savijcikle-rin—Paşka vla Maşkanь tavдыla. Ala altьşar çьl volqan biri-biri vla vek şox, biri-birine vek uşaqan egizcikle edile.

Qaloqan zamanladaca, ala olsaqatda da birge ojnaj edile. Paşka qallajььqla esele da bir çonurçhasььqlanь, qanacььqlanь çona edi. Maşka va qumnu ysynde aladan yjcyk edi ese da, oçese qujucuq edi ese da bir zatcььqнь (çaşььqlanь көzlerine көrynnenne көre) işlej edi. Axььь, Maşka—vu yjcyk da, qujucuq da tyl-dy, alqььn traktor edi, endi va aeroplan vollarьdu—dev alajda anьlatdь.—Rakit cььвьqсьььqь vla „aeroplannь“ tyrte: „Oj, sizni oçese!“—dev kylmej, ьşarnaj Vaska alaj ajtdь.—Oj, siz teli xalq-нь oçese!

Sora aeroplanlanь çonurçhaladanmь etedile? Alanь cьrtda vaşxa zatdan etedile. Qajdadь sizni ataqьz?

Ne azcььqda көly qalmaqan Paşka, quancь volqanca ьşara:—Ol sovraniege ketgendi—dev çuav verdi,

Az-az seirsinnen көzcyklerin çашььqlaqa көltyryv aca:—Ol sovraniege ketgendi—dev Maşka da Paşka ajtxanna şaqatlyq etdi.

— Ol ketgendi, yjde va çanьz amma pec vaşьnda uruşau ruşa çatьv turadь—dev Paşka söz qoşdu.

— Amma va çatьv turqanlaj uruşadь,—dev Maşka da anьlatdь. Atda ketgen zamanda da amma uruşa edi. Amma: „Kolzozunu seni da çer çutsun“—dev alaj ajtadь.

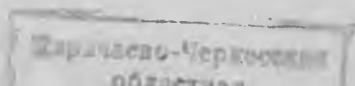
Maşka tьncььqсьььz volub, atalarьn çer çutarьna razь volqan xaram amma çatxan yj volqan çanьna qaraj edi.

— Ol çerge көmyllyk tyldy—dev Vaska ana көl etdi.

— Ol qajrь çьььllььqdь? Ma sen kesin ajaqlarьn vla çerni qaqсь, Paşka senda qaqсь. Igi qarьvuquznu salьv qaqььqьz. Ma endi icine ojuldumu? Xь, endi andan da kyclyrek qaqсььqьz.

Paşka vla Maşkanь qarьvlarьndan kelgen caqlь vir çerni tyjdyryv, ala aрьььncь, keslerini eslerine tyşgen seir ojunna da

Кар. 2975

quna, çaşşyqla tıncılyqsyz sovrание ertde oqunaqqa başlanğan ploşcadxa ketdile.

Съжыльв турған халқы арасында ала арь-вері тыртысгөдендө сора Petka — „Ma көremise işle qalajдыла!“ — dedi.

Aqqan sajr іjis etgen vazьq arqavluq aqasнь qьjьгьна ol-tura emda qojunundan хьсьп kesecikni сьqara, Vaska: „İşle seir-dile“ dev Petka ajtxanna razь boldu.

— Vaska, sen qajrь tas volqan edin?

— Suv icerge çortxan edim. Mьzьqlыla vьlaj nek davlaşьdь-la? Çaňz: kolhoz, kolhoz degen söz eşitledi. Bir qaumla kolhoznu amanlajдыла-sөгedile, bir qaumla va kolhozla quramaj amal çoqdu dejdile. Ol oqaj esen, ol söz çaşşyqlanь qulaqlarьna da calьşa vaşlaqandь. Sen Galkin Fedkanь tanьjьmsa? Ma, vьlaj bir xurtda.

— Tanьjma.

— Da ma alajды. Men vusaqatda suv icerge çortxan edim da anь bir sarь çaşşyq vla qalaj tyjysgenin көrdym. Ol sarь çaşşyq, bir çanьndan sekiriv сьqьv, vьlaj ajtvь çьrladь: „Fedka-kolhoz—cosxa vurun.“ Fedka va anь alaj çьrlaqanьna acьvlandь da anь ycyn alanь tyjysleri vaşlandь. Alanь qalaj tyjysgenlerin көrgyzyr ycyn kel dev men sana qьсььгьqda da tevregen edim. Da vьlajda va bir mukgur qatьп qazlanь syryv vara edida çaşşyqlanь ekisin da сьvьq vla qьzdьrdь da andan sora ala ekisi da qacьşьv ketdile.

Vaska kynne qarav, tıncılyqsyz boldu.

— Kel, Petka, qaqьtsьqнь verejik. Biz yjuvyzge çetginci kec vulluqdu. Ujuvyzdeda uruşmaj bir qojqa edile.

Vasьпньv turған adamlanь aрь-berі tyrte, tiri çaşşyqla tomurav qalavlaqqa çetdile, ol qalavlanь qatlarьnda stolnu artьnda Mixajlnь çaşь Egor olturuv tura edi.

Qajdan ese da kelgen adam tomuravlanь yslerine miniv ellilege kolhozqa kirmeklikni хajьгьп aьлатхьпсь Egor daursuz, alaj volsada vek qatь voluv, anь taва enişge ijiliv turған el sovvetni eki clenin nege ese da inandььgьqda kyreşe edi. Ala vaşlarьп aрь-berі vulqaj edile. Egor'a, virda işeksiz alanь tavkelsizliklerine acьvlana, alaqa andan da demenili aьлатьgьqda kyreşe edi, vek da. qьсььmaj aqьгьп tauş vla alanь ujalta edi.

El sovetni qajqıyь volub ajlanıan cıenleri Egordan arь çanlaqanlaı Petka tьnılavnu da iıiv doverennostnu ol bırsı qaqıtsьqı- nь da Egorqa verdı.

Egor qaqıtsьqıyь asdı, alaj volqanıyqqa oqırqa va voşamadı, ne usun desen, qalannan tomuravlany uslerine çanı adam minnen edı emda çasьqıla ol adamnь Egornu çasь Danil xıtorınu qatьndaqь qıjınu qatьnda kergen-çoluqqan adamlarьnь bıgı volqanıy tanyqan edile.

Ol tьzyqıyь: „Kolhoz—vu, ajxajda, çanı işdı, xar kim bytevej aqa tьnıyklarьn atarqa da kerek tyldyle. Busaqatda kolhozqa on yj çazdıyqandyla da, ala işlesınle. Alanь işleri igı varsa, ol zamanda qalqanlaqada kirirge kec vılluq tyldy, alanь işleri aman vılsa va kolhozqa kirmeklikden xajır-maqana çoqdu da, xar kim alqıncı eski çol vıa işlerge kerekdile“ dej edı.

Ol kəv sələşdı emda ol sələşgıncı Mixajılnь çasь Egor asь- lınnan qaqıtsьqıyь oqımaj qolunda tutub turdu. Ol kesını camlanıan tar kəzlerin qaqı erşı-bırşu ete emda saq volub eslev, eskerıv tьnılavcı ellılenı vellerıne qaraj edı.

Sıjmeı, kəyuv volmaj, aqa verılgen qaqıtsьqıyь da varmaqı- rь vıa uva:—Kulaknь voluşıuqcusu—dev ajtdь.

Ol zamanda Vaska, Egor vilmej Mixajlnь çaşь Ivannь doverennostun burşu etiv qojadь dev qorquv, aqьrtьn, predsedatelni çeninden tartdь.

— Egor, ana qarnaş, munu vir oqusaң'a. Alajsъz viz yjuvyzge savarqa kerekviz.

Egor qaqьtsьqьnь çenil oquna oquv voşadь emda varьnda tьndьrьma, tamam vir ььqdan şaxarqa varьlьqma, aь varoьncьn-na kesim Mixajlnь çaşь Ivanna kerti voluv varmaj qalmam dev çaşьcьqlaqa alaj ajtdь. Ol daqьda ne zat ese da qoşarqa vaşlaqan edi, alaj voloqanьlьqqa ьlajda mьzьqlь kesini sөzyn voşadь da sora Egor kesini caldьş qumacdan etilgen kartuzun da qoluna qьsьv, sekiriv turuv, kesiliv, qalanьv turoqan aqaclanь usyne miniv çenil em qatь sөleşiv vaşladь.

Çaşьcьqla va, vasьnьv turoqan xalqnь icinden sьoьv, çoloqa ajlanьv razjezde savьşьv ketdile.

Xutornu qatь vla savьv vara, ala ne Ermolaj-nь, ne vačasьn, ne egecinden tuvqannь, ne xozjaj-kanь kərmedile, birda işeksiz, varьda sobraniede volur edile. Alaj'a Egornu çaşь Danil kesi va yjde edi. Ol yjny allьnda olturuv, eski qьnьr yllesi vla tytyv ice tura edi, ol yllede kimni ese da kyle turoqan tyrsynuny suratь salьnnan edi emda vytev Aljoşinoda kolhoz degen çaңь sөz çaңьna çaramaқan, aңa qanmaқan adam çaңьz ol voloqanca kөryne edi.

Tixij atь suvcuqnu çaqasьndan, kөkenleni ici vla savьv ozuv vara turuv, kim ese da aur taşnь suvqa atьv suvnu byrkgencaşopuldatxanca, çaşla vir tauş eşitdile.

Aqьrtьn, eslev qьsьlьv qaraqanlarьnda, ala Serjozkanь ajьrьv tanьdьla, ol suvda çyzyv kelgen ten tögerekle tava qarav suv çaqasьnda syeliv tura edi.

— Savaq tutuvcusun salьv turadь,—dev çaşьcьqla vildile emda, xьjlasьlaca, aqьrьn-aqьrьn, tögereklerine qaraj, vaurlanьv ьz-larьna qajta, alajьn da eslerinde tuta ketdile.

Ala çajav çolcuqqa sьqдьla emda aь deri vola turmaқan tavьlьqqa quanьv andan da çenil yjlerine tigeledile, aь usyne da çenil çyrygen poezdni xaxajьndan cegetda zьnьrdaj edi-tauş ete edi. Sora veş saqat voloqan edi.

Ana көре, Vaskanь atasь, çaşil vajraqnь сьгтав, yjge kirgen volur edi, Vaskanь anasь va pecden issi kynortalьqь voloqan qoşunnu alqan volur edi.

Yjlerinde da kolhoznu ysynden sөz vaşlandь. Anasь sav çыlnь inek satьv aлыqda dev acxanь asьгав-saqlav turqan edi da, sөz anь ysynden vaşlandь, ol qьşdan oquna Egornu çasь Danilni viqraqaturusuna qaraj-sьnaj edi emda satьv aлыv çaj syryvge qoşarqdaьşanьv edi. Endi va ol kolhozqa quru kolhozqa kiririni allьnda kesini maлыn satmaqanlanь, kesmegenleni bir çarь çojmaqanlanь allьqдыla dev eşitiv, Egornu çasь Danil viqraqaturusun arь verirge dev saqlarьq volur, ol zamanda va vaşxa izlej tur, qajda tavarьqsa allьjnь—dev anasь vek qajqьь voloqan edi.

Alaj'a atasь xar zatdanda aпыlamaqьqь voloqan adam edi, xar kyn sajnь temir çolculanь „Gudok“ degen gazetlerin oquj edi emda ne zatnь qajrь, qalaj varqanьn aпыlaj edi.

Ol Vaskanь anasьna kyle, anь samarqav ete, Egornu çasь Danilni viqraqaturusu vla da, viqraqaturusuz da anь çyz atlamqada, allaj bir çuvuqluqqa da kolhoznu qatьna ierge çaramajdь ne ycyn desen, ol kulakdь, dev anasьna aпыlatdь. Ala, kolhozla va kulaksьz çaşarqda volur ycyn quraladьla. Bytev el kolhozqa kirse, ol zamanda Egornu çasь Danil da, tirmenci Petunin da em Zagrevin Semjon da tьqьrьqda qьsьllьqдыla, alaj demeklik, alань kulak mylkleri casьllьqды-ojulluqdu.

Bir çolda va anasь vьtьr Egornu çasь Danilni çyz vla çarьm pud nalogun qalaj qurutxanlarьn saqьndь, ellile anь qalaj erkeletgenlerin emda anь xar işi kesi syjgenca, ana kereklicica etilgenin ajtdь.

Ol Egornu çasь Danilni rьsxьsьnь casьllьqдыna vek aкгьль voldu, anь qoj, kolhoz kesi casьlv qalmaqa edi dev ana qorqanьnda ajtdь, ne ycyn desen, Aljoşino kesi tunakь-mutxuz elcikdi, tögeregi quru ceget vla mьrdь-vatmaqды. Kolhoznu çoruqu vla işlerge, yretirge kişi çoqdu, xoşuladan da virda voluşluq umut etgenden maqana çoqdu dedi.

Nalogunu işi qaranь işdi, virda işeksiz Egornu çasь Danil kimge ese da көz qaranььq etdirgendi, kimni ese da aldaqandь, ana va etgen amanьqь quruda sinirilib varmaz, allaj işle ycyn mьсьmaj tьjnьş çerine varmaqьq alaj qьjamat tyldy. Alaj'a kesleri da volmaqanlaj ol Egornu çasь Danil vaşlarьn tögerek aj-

landьoqan, ol el sovetde qulluq etgen ellilege da uruşdu, emda ol zat busaqatda, Egor Mixajlov predsedatel zamanda, etilse, ol volub'a allaj çaramaqan хьль-мьль iş volmaz edi.

Ataşь bla anaşь davlaşьv voşaqьncь Vaska eki kesek etni aşadь, bir tabaq cavaq şorpanь icdi emda birda aзыmsьz bil-megenlej buşduqlaқan volur edi, şeker orundan bir ulla şeker ғыртнь аьв auzuna buşduqladь, şeker orunnu anaşь stolnu ysyne saloқan edi, ne ycyn deseq, kynortalьq aşav voşaqandan sora atasь bir—eki stakan caj icerge bek syje edi. Alaj'a anaşь anь bil-mej etgenine inanmaj, stolnu artьndan alaj arь tyrtdy emda ol arь deri kely qalьv sьnsьvcusundan da bek sьnsьv Ivannь çaşь Ivan—sarь erkek kişdikge çьль pecni vaşьna ørledi emda xar zamandaca, çenil oқuna xuruldav çuqlav qaldь.

Tyşyndemi kørgen edi, oқese çuqu arasьndamь eşitgen edi, atasь qallaj ese da bir çanь zavodnu xapaгьп ajtxanca, bir çanь işlene turoқan mekamlanь, çarlada, cegetlede ne zatla ese da izlev ajlannan adamlanь xaparlarьп ajtxanca, anaşь da xar zatxa seirsinnenca, bir zatxa da inanmaoқanca, xar quruda ax, ox ete turoқanca alaj kørynnen edi.

Andan sora anaşь pec vaşьndan syjrev tyşyryv tavçanьa çatdьroқanьnda, ol tamam kerti tyş kørды: cegetde bir көv otlа çannanca, көк tenizledeca, Tixij suvcuqda ulla keme çyrygenca emda ol kemedede Petka nøgeri bla bir bek uzaq, bir bek ariv çurtlaoқа çyzyv ketiv varoқanca kørды.

4

Aljoşinoқа varьv qajtxandan sora beş kynden, kynortadan sora, çaşьyla cavaq tutuvcubuzoқа çuq tyşgen ese bir qarajьq dev çaşьrtьп Tixij atь suvcuqqa ketdile.

Taşaraq çercikge çetgenden sora „kişdik“ bla alaj demeklik: vygьlgen-qьпьr temir cyjleden etilgen ьroқaq bla suvnu tyvynde cavaq avnu izlev, көv cucxudula. ьroқaqlarь aur kьldьoқа ilinne-ninde, çьсьmсьq yzylyrge azdan qaloқan edi. Suvda øsgen maqaxьгьv ijis etgen suv xanslanь tartьv suvnu çaqasьna cьoқardьla. Alaj'a cavaq tutuvcu va çoq edi.

— Ань Serjozka альв ketgendi,—dev Vaska сьньсьдь,—ол визни ьзьвьздан qaraul volub billikdi dev men sana ajtxan edim. Ma, ol көгүв етерин etdi. Men sana: kel vaşxa çerге salajьq degen edim, sen'a unamaqan edin.

— Sora vi vaşxa çerdi da—dev Petka camlandь.—Busaqat-da ajьvнь varьnda maña kyregenin ycyn ььlajьn kesin sajlav alqan edin da. Da, сьньсьqanda etme. Men da qajьqьrama, alaj'a сьньсьmajma.

Uzaq zamanna volmasa da, Vaska savьr voldu.

Petka va ana et dev ajtdь:

— Esindemidi, Aljoşinoqьa varqan zamanda ekibiz Serjozkanь suvciqdan atlaqanlaj, kyjgen emen terekni qatьnda көрген edik? Kel, arь varajьq da bir cuxujuq-izlejik. Biz anь саваq tutuvcusun tavьv альв sekirtirge da volurbuz. Ol—viznikin, vizda—аньqьn. Varajьq, Vaska. Da qoj sen сьньсьma marça. ььlaj vazьq, mazallь volqanlajda, сьньсьqan etedi. Men bir zamandada nek сьньсьmajma? Esindemidi, bir çolqьa yc val civin çalan ajaqьma qadalqanlarьnda da, meni сьньсьmajqanьm.

—O, сьньсьmajqan edin dejdi!—dev kesin da erşi-burşu etiv, Vaska çuav etdi.—Ol zamanda seni asьrь vek qьсьrьq etgeninден elgeniv men qolumdan soxanьсьqьm vla çilekciklerimi çerге tyşьrgen edim.

— Cьrtda qьсьrьmajqan edim. Kөzlerinden çьlamuqlarь төneregen zamanda qьсьrьv çьlajьdьla. Men'a alaj voş ilgeniv sora асьqьn etgen edi da anь ycyn qьсьrьq etgen edim. Yc sekundnu qьсьrьv toxdaqan edim. Cьrtda qьсьrьqan emda сьньсьqan etmen gen edim. Savajьq Vaska!

Suv çaqaсьna çetiv, kyjgen terekni arь çanьnda tan kesek zamannь ala suvnu tyvyn cuxuqan edile.

Kyreşdile-kyreşdile, arьdьla, yslerine suv cacdьla, alaj'a ne keslerini саваq tutuvcularьn neda Serjozkanь саваq tutuvcusun tavmadьla.

Ol zamanda ala, mьdax volub, devvanьсьqьnь usynde caqьv tevregen tal terekni көkenini tyvynde olturdula einda soruşub, tavblaqь kynden vaşlav, ol eki саваq tutuvcunu qalajlaqь salьrqa varqanьn tavар ycyn, anь ьzьndan хьjla qaravnu vaşlarqь onovlaşdьla.

Alqın uzaqda volsa da, kimni atlam̄ ese da bir atlam̄ ças̄-
c̄yqlan̄ qorqutdu emda ala çenil oquna k̄ekenni qal̄n̄na t̄yql̄-
d̄la.

Alaj'a ol Serjozka volmad̄. Aljoşinodan aş̄qmāj, çajav çol-
cuqnu eki elli kele edile. Biri m̄ndan volmaqan, alaqa şaq-
rejligi volmaqan adam edi. Ol biri va xar quruda çaz̄yql̄q çete
turuvcu aljoşinci m̄z̄yql̄ Serafim edi, an̄: ne at̄ öle edi, ne
myrzevyn atla tevlej edile, ne vavunu vaş̄ ojulub cocxas̄n em
qaz̄c̄yql̄n vasa edi. Alaj bla Serafinge xar çyl sajn̄ ne zat vol-
sada bir zat voluvcan edi.

Ol vek qat̄ işlevcy adam edi, alaj'a q̄ȳn̄lyqqa-cujre işle-
ge çoluquvcu, ala bla veziv aladan qorqub qalqan m̄z̄yql̄ edi.

Serafim razjezdge uvqa varqan zaman̄nda kijivcy sar̄ cu-
ruqlar̄n al̄v varqan edi, Vaskan̄ atas̄ verirge ajtxan eki ty-
menne ol curuqlar̄na çamavla saldr̄qan edi.

Eki m̄z̄yql̄ da ketiv vara Egornu ças̄ Danilni atas̄n ana-
s̄n tojdura-aqa uruşa vara edile. Uruşxan, ças̄c̄yqla tan̄-
maqan aljoşinci volmaqan m̄z̄yql̄ edi, Serafim'a, an̄ ajtxan̄na
t̄yql̄aj, m̄dax-m̄dax „xo-xo“ dev şaqatlyq ete vara edi.

Ala tan̄maqan adam Egornu ças̄ Danilge nek uruşxan̄n
ças̄c̄yqla igi an̄lamaqan edile. Ajtxan̄ndan vylaj an̄laş̄na edi:
Egornu ças̄ Danil m̄z̄yql̄n̄ men sana art vorcxa yc meşok
z̄ntx̄ verirme dev nesin eseda ucuz vaqaja alqand̄, m̄z̄yql̄
kelgen zamanda va Egornu ças̄ Danil ne vazarda ne şaxarda
volmaqan uşaq̄vsuz vaqan̄ ajtd̄ emda—men munu vi vaqaja
seni çaz̄qs̄nmaql̄q bla vereme, ne ucun desen, urluq atar
zamanna z̄ntx̄n̄ vaqas̄ eki kerege k̄ltyrylykdy—dedi.

Eki m̄dax elli qatlar̄ bla ozqandan sora, ças̄c̄yqla k̄eken-
cikleden c̄yql̄v, ekincida ç̄ly, ḡjaxinik ura tevregen-k̄ogere vaşla-
qan divburcuqqa olturdula. Kec vet ald̄. Suvcuqdan m̄ly-çiv-
gillik emda suv çaqada øngen xans̄n̄-k̄yrd̄k̄n̄ ariv ijisi kele
edi. Ḡguk q̄c̄yqla edi, emda kynny q̄z̄yl tajaqlar̄n̄ icinde
daursuz, vıquca uaq, çaz̄yql̄ qara c̄ivincikle çovvi-çovvi volub
t̄ogerek ajlana edile.

Ma raxatlyq̄n aras̄nda, alq̄vurun uzaqdan emda aq̄r̄n̄
c̄ivin c̄yqlan̄n̄ tauşuca çajr̄ vetli bulutlan̄ art̄ndan bir tyrl̄y
seir ḡryldegen tauş eşitildi.

Andan sora *balıq* tögerek bulutludan aýıǵıy, kumyşge uşaş kəkde bir çarǵq tocka çylıradı.

Ol tocka ulludan-ullu vola edi. Ma endi anı eki qaum qatlanan qanatlarǵ belgili boldula... Ma anı qanatlarǵnda eki beşuclu çulduzcuqda koryndy...

Bytev aeroplan da qarıvlu em arıv edi, em çenil çyrygen roezdden çenil çyryj edi, alaj'a aurluqu sırtlada çyrygen ucıv ajlanıan quşdan çenil edi, qarań cegetni vaşında motorlarǵ da çarǵq tauşetiv çyzyv varoqanca vara edi, rustınjaly razjezdni emda çaqasında çaşcyqla oltuqan Tixij suvcıqnu vaşlarǵ vla ucıv vara edi.

Uzajıv varoqan aeroplandan kózyn ajırtmaj, Petka aqıǵı—Uzaq ucdu!—dedi.

Vaska—Uzaq çurtlaqa ketdi,—dedi emda køv volmaj kergen igi tyşy esine tyşdy.—Ala, aeroplanla, xar zamanda da quru uzaq çurtlaqa ucadıla, çıvuq çurtlaqa va nek ucımajdıla? Çıvuq çerlege at vla varǵda da-çeterge da voladı. Aeroplanla uzaqqa varadıla. Petka, viz da ösyv ullula volsaq, uzaqlaqa varǵıvız. Anda şaxarla da, vek mazallı zavodla da, vek ullu vokzalla da vardıla. Bizde va çoqdu.

— Bizde va çoqdu—dev Petka anı ajıtxanı qavıl kördy. Bizde çañz Aljoşino vla eki razjezdden sora çuq çoqdu.

Çaşcyqla tıñlaşdıla emda seirsiniv em tıncıqsyv voluv, vaşlarǵn öрге koltırdıle. Tauş-gyryldev andan da qatı boldı. Qarıvlu, qurcdan işlennen qanatı enişgeden-enişge tyşe ızna ajlandı. Endi gitçe çarxçyqlarǵ em kynde çylıtraqan propellerini acıq çylıtraqan disk degen kesegi koryndıle.

Tamam ojnaoqanca, maşına tajıaladı, sol qanatına tajana, culıqandı emda cegetni Aljoşino degen elni tyzlerini çaqasında seirsinnen em quannan çaşcyqla syjeliv tuqan Tixij suvcıqnu vaşında ken-ken bir-talaj kere tögerek ajlandı.

— Sena... Sena: çañz uzaqlaqa dev, samlanıǵqa vaşlav tıqıla-tıqıla Petka alaj ajtdı.— Sora vizde uzaqlamıdıla?

Maşına ikinci da öрге qalqıdь emda cayır vetli qalıñ bulut-
lanь çarьqıñь icinde az-az çыtırıj çenil oquna dump volub
qaldь.

Ne zat көргенlerini харағын айтр үсүн, ашықьş volub ra-
zjezdge tebrej: „Ol vizni vaşьvьzda nek төгerek аjlandь“—dev
çaşьqıla saqьş etdile.

Aeroplan nek ucub kelgen edi, ol ne zatxa qaraj edi, ne
izlej edi, anь kim bilse da dev ana davlaşьrqa qьzqan edile da
aladan artda uzaqda çanız bir kere şkok atьloqanь tunakь tauşu-
na hazna es ijmegен edile.

Vaska yjlerine qajtxanьnda da, Serafim yjde tura edi, anь
caj vla şylaj tura edile.

Serafim Aljoşınodaqь işleden харар ajta edi. Elni çartьşь
kolhozqa kirgendi. Ala rьsxьlarьn da араqа salqандьла. Qalqan
çartьşь ne volluqun saqlajdь. Paj vzoslarьn emda Traktorosentr-
ni aksijalarьna dayc miñni çьjoqандьла. Alaj'a vusaqatda çer kol-
hozqa bir çerde verilmegenini sevebinden vьjьl çaz хar ki'm ke-
sini çerinde urluq atarьqдь.

Çanız Tixij degen suvcuqnu sol çaqasьnda vicenlik çerlerin
ajьroqандьла.

Alaj volsada vьlajda da iş çьjre volqандь. Petunin degen
tirmencini veçeni ojulqандь da bytev suv sol çaqanь suv sarq-
qanlarь vla varmaj çajьlvь tersine ketgendi. Anь sevevli kьrdьk
aman volluqdu, ne үсүн desen, ol çerle suqarьlvьcu çerledile da
alаны bitimleri suv vla suqarsaң, igi voladь.

— Petuninnimi ojulqандь?—dev atasь inanmaj çanıdan sor-
du.—Alaj degen nedi, anь veçeni alqьn nek ojulmaj edi?

— Anь va kim bileди,—dev ana çanlajaraq Serafim çuav
etdi.—Qalaj volur, suv ojarqa da volur, vaşxa zat volurqa da
volur.

Atasь—vu Petunin, amanьlvьcьdь,—dedi. Ol da, Egornu ça-
şь Danil, Semjon Zagrevin da ala bir qaumdula-bir kompanija-
dьla—dedi. Da ala qalaj camlanadьla?

Мьдах-salqьn Serafim:—Da, qalaj ajьroqа volluqdu,—dev çuav
etdi.—Danil degen bir zat da anь qulaqьna kirmegenca ajlanadь.
Iş siznikidi, dejdi. Syjsegiz—kolhozqa, syjsegiz—sovhozqa kirigiz
dejdi. Men vu işde bir zat da tylme—dejdi. Petunin degen tirmen-
ci, ol tamam kerti volub camlannандь. Çaşьradь, alaj'a camlan-

папън kimda тапърсадъ. Kolhoznu vicen çerine анъ ucastoguda тышгendi. Анъ va qallaj ucastogu vardъ? Ig-g-i ucastogu vardъ.

Da, Zagrevin'a? Zagrevinni kesin bilese. Анъкъ va, xar zaman-da пақырда vla çivanсдъ. Көв volmaj pocta vla plakatla vla тыр-ly-тырly lozungla ijgen edile. Ma, Vocarov degen storoz alanъ elde qавьгqалаqа çавьшдыра ajлана edi. Qajda vuruvoqа, qajda qавьг-qалаqа çавьшдыра edi. Zagrevinni yjny qatъ vla ozuv tevregeninde: çавьшдыраjтъмъ, oqese çавьшдырмаjынтъмъ? Yjny iesi uruşmaj qojartъмъ?—dev ol akъылъ voldu. Zagrevin'a qavaq eşikden сьqыъ „Ej sen kolhozcu vaş! Nek taqmajsa? Qalqanlaqа quanc prazdnik volub, maңa va işci kynlemidile?“—dev kylyv: em ullu eki plakatnъ альв taqдъ.

— Da, Mixajlov Egor'a qalajдъ?—dev atasъ sordu.

— Mixajlov Egormu?—iciv voşaqan stakanъn da artъna тыr-te, Serafim çuav etdi.—Egor qatъ adamдъ, da анъ usynden көв çaramaqаннъ çанşajдыла.

— Neni çанşajдыла?

— Ma, söz ucyn, eki çыlnъ тыşъна varъv turoqan zamanъn-da анъ andan aman işleri ucyn qъsdaqандыла dev alajъraq ajta-дыла. Sydge тыşerge azdan qalqanna çaravlu sөleşedile. Ne ese-da acxa vla işi amanтъмъ volqандъ, oqese vaşxa uşaqъvsuz işimi volqандъ.

— Voşunaqоqа çанşajдыла,—dev ajtxанъна işegi volmaj Vaskanъ atasъ çuav etdi.

— Boş çанşajдыла dev umut eterge kerek edi. Daqъda çанşajдыла—dev vьlajda Serafim Vaskanъ anasъ tava em Vaska ta-va ijiliv,—bir vөlek vyldyrgy etgenden sora—ma анъ şaxarda nemesi, ma, qatънъмъдъ, nedi, allajъ var volur dejme—dedi.

— Da nedi sora, qatъn ese? Qatъn alma qoj. Oł tul kişidi. Paşka vla Maşkaqа ana volur.

— Şaxарсъ тыşьrvdu,—dev Serafim xilikge ete qoşdu. An-da allajlaqа qъzтъмъ dejdile, ne dejdile. Ol тыşьrvnoqа vaj adam kerekdi, анъ çаль va qallaj virdi? Serafim өрге көlтыryle—endi men ketejim dedi.—Съjлаqанъoqъz ucyn sav voluqыз.

Ана:—Кесе vizde qalьртъмъ edin?

Ансъ, qarасъ, qalaj qарапъдъ. Elcikni ici vla varьгqа ke-rek vollarqsa. Çajav çolcuqnu varama dev cegetde açaşьv qalьr-qа da volursa—dedi.

Serafim— Açaşmam,—dev çuav etdi.—Bu çajav çolcuqnu partizanla vla çььгманьда oj nenca kere çyrygenviz!

Ol eski, tozuraqan, salamdan etilgen borkyn, ullu enişge çenen qanatlarь vla qaqьv emda terezege ььна qarav, qoşdu:

— Oj, çulduzla ne tögyliv etgendile, aj da çenil oquna cьqarьqдь—çarьq volluqdu!

5

Kecele alqьn suvuq edile, alaj bolsada Vaska eski mamuq çuvuroqanь em qoj terileden etilgen tuluq tonnu qaloqan-buloqan keseklerin da aььv, vicen qalavcu çerge çuqlarqə өledi.

Inirden oquna aьь Petka vla sözy volqan edi. Petka: „Men seni ertderek ujatьгma da ekiviz da qurt salьь plotva degen savaqь tutarqə varьгььz“ degen edi. Alaj'a ol ujanьanьnda, kec—9 saqat volqan edi, Petka va çoq edi. Azьmsьz, Petka ke-si çuqlav qaloqan volur edi.

Vaska ertden azьqə soxan vla çarkoj aşadь, xurçununa qum şeker sevilgen өtmek kesekni suqdu emda Petkaqə çuqucu, erincek dev uruşur murat vla savьь ketdi.

Alaj volqanь ucyn Petka yjde çoq edi. Vaska otunla çьь-ьvci bavqə kirdi—qarmaq savla va anda tura edile. Alaj'a ala uruvcularьca myjyşge syeliv turmaj, kim ese da aşьqьş voluv, t̄qalaj bilsen alaj, tögьv ketgenca, bavnu tyvunde arь-veri atььv turqanlarь Vaskanь vek seirsindirdi. Ol zamanda Petkanь көrgen volurmu edigiz dev gitçe çaşььqlaqa soruqə oramqə cьqдь. Oramda ol qadalьv ullu sarь itge atxa minnenca minerge kyreşe turqan, tört çьl volqan Pavlik Priprьgin degen çapьz çaşььqə çoluqdu. Alaj'a ol muşuldav em vurun suvu da keliv itge minerge vaşlaqanlaj, Kudlaxa (itdi) av-nav em qarььn өрге ajlandьгьь çatьv, qurruqun da eriniv bulqaj, kesini keп, çarььsьz tьrnaqlarь vla Pavlikni ььна tyrtdy.

Pavlik Priprьgin—men Petkanь көrmegenme, maңa Kud-laxxa minerge bir voluşsaңa—dev tiledi.

Alaj volqanь usyn Vaska anь qajqьly tyl edi. Petka qajrtas boldu dev anь saqьşьn ete, ol arlaqqa ketdi emda çenil oquna nьoqьşda olturuv gazet oquj turqan Mixajlnь çaşь Ivanna tyrtlydy.

Mixajlnь çaşь Ivan da Petkanь көrmegen edi. Vaska mьdaxlanьv anь qatьna olturdu.

— Sen, Mixajlnь çaşь Ivan, neni usynden oqujsa?—Sen oqujsa, kesin'a ьşarasa. Qallaj eseda bir istorijamьdь, oqese ne zatdь?—dev imvaşьndan qaraj sordu.

— Bizni çerleribizni usynden oqujma. ьlajda, Vaska qar-naşьm, vizni razjezdni qatьnda zavod işlerge qolqa aloqandьla dev çazьlqandь. Birtda mazallь zavod. Aljuminij degen metallnь saz topraqdan cьqarьlqдыla. Aljuminij vizni çerleribizde көvdy—vizni çerleribizni anь vla vajьqlarь ulludu dev çazadьla. Biz'a saz topraqdь dev alaj murat etiv çaşav turavьz. Ma, sana saz topraq.

Vaska, bu zətnь eşitir-eşitmez, olsaqatdan oquna kimdenia aloqa bu seir çanь xararnь Petkaqa bildirir usyn, nьoqьşdan sekiriv turuv savdь. Alaj'a Petkanь qajda ese da açaşьdьroqanьn esine tyşyruv, çanьdan Mixajlnь çaşь Ivannь qatьna olturuv, qalaj işleriklerini, qallaj çerde qalajda işleriklerini, zavodnu oçaqlarь mijiklemi, qallajla vollarьqlarьnь usynden soruv vaşladь.

Qajda işleriklerini usynden alqьn Mixajlnь çaşь Ivan kesi da bilmej edi, alaj'a oçaqlanь xaqьndan anьlatdь, oçaqlarь cьrtда vollarь tyldy, ne usyn deseñ, zavod elektrik kyc vla işlerikdi dedi. Anь usyn Tixij suvcuqnu usy vla cort veçen işlejbiz dejdile. Suvnu vasmaqlьroqьndan tögerek ajlanьn emda dinamomaşinanь ajlandьroqan oçaqla sallьqдыla, ol dinamoladan'a temir cьvьqla vla elektrik tok varьlqды.

Tixij degen suvcuqnu allьn vitejdile degen xararnь eşitv seir volqan Vaska ikinci kere da cьnav qovdu, alaj'a Petkanь volmaqanь esine tyşyuv, ana tamam köly vla camlandь.

— Qara sen vitelige! Mьnda vьllaj işlevola turqanlaj, ol qajda ese da ajlanadь.

Oramnь qьjьrьnda Şarapova Valka degen gitçe, tiri qьzсьqьnь esledi, ol bir ajaqсьqьrьnь usynde qujunu tögeregine ajlanьv sekiriv turqanь bir talaj minut vola edi. Ol varьv, ol qьzсьqьra „Petkanь көrgen volurmu edin?“ dev sorurqa syjdy, alaj'a anь Mixajlnь çaşь Ivan ijerge unamadь-tьjдь.

— Çaşla, siz, Aljoşinoqqa qacan varqan edigiz? Şavat kynmy, oqese vajrım kynmy?

— Şavat kyn,—dev Vaskanь esine tuşdy.—Şavat kyn ne ycyn desen, ol kyn inirde bizde xamamнь çылтхан edile.

— Axa, şavat kyn. Sora andan veri bir ыјьq boldu. Mixajlanь Egor meni tava nek kelmeјdi eken?

— Egormu? Хь ol, Mixajlnь çaşь Ivan, çаныlmaj esem, ol tynene oquna şaxarqа ketgen volur dejme. Bizde vygece aljoşinci kişi Serafim caj icgen edi, ol Egor ketgendi degen edi.

— Mixajlnь çaşь Ivanna асьv volub:—Ol mana nek kelmedi?—dedi.—Kelirge ајтыв, kelmej qaldь. Men'a şaxarda mana bir ylle satыв ala kel derme dev tura edim.

Mixajlnь çaşь Ivan gazetин da çыјьv yjyne ketdi, Vaska va Petkanь хақьndan sorur ycyn Valkaqa ketdi.

Alaj'a ol ne zat ycyn ese da tynene oquna qьzсьqнь çajaqсьqlarьn qьzdьrqaнь unutхан edi, ol хь-savdan çigit Valkaсьq ань көргенlej ana tilcigin da сьqarьv, erlej атыльv yjlerine qасханьnda, Vaska bek seirsindi.

Alaj volqanььqqa va Petka Vaskadan ne azda uzaqda t, l edi.

Vaska qajrь dump boldu meni nøgerim dev saqьşlanьv nøgerin izlej aјlanьn көzyvde, Petka vacxalanь artьnda, көkenleni icinde, Vaska keslerini arbazqа qacan ketedi dev сьдав qolundan kelmej, Vaskanь keterin saqlaj edi.

Ol vusaqatda Vaskaqa çoluqurqа syjmej edi, ne ycyn desen, ana ol ertden vla bek tyrly emda adam syjmezca bir osal iş volqan edi.

Sөzlerinde volqanca, ertden vla ertde ujanьv qarmaq savla-рьn da альv ol Vaskanь uјatьrqa tevregen edi. Alaj volqanььqqa va ol eşikcikden tuşer-tuşmez Serjozkanь көрген edi.

Serjozkanь suvqa cavaq tutuvcusuna qararqа varqanь virt- da adam işek etmez kivik edi. Petka ьзыmdan qarajdь dev virt- da işekli volmaj çolda ketiv varqanlaj, tem'ir „kişdikni“ çьсьmьn saјlaj, ol vacxalanь qatlarь vla çajav çolcuqqa ketiv vara edi. Petka arbazqа qajtdь, vavnu tyvune qarmaq savlarьn atdь emda көkenleni icinde vьqqa Serjozkanь ьзыndan savdь.

Serjozka kesi etgen aqac sьbьzqьsьqь vla sьzqьra isdemej җarьq-җarьq ketiv vara edi.

Bu da Petkaqa vek tav edi, ne ycyn desen, esleniv qьzdb- gьlama-tujyleme dev qorqmaj, vir igi kesek uzaqlьqda ьzьndan qaraj varmaqlьqqa tav edi.

Ertideni kyn tijiv ariv xavaly edi. Xar җerde tereklede cecekle sьqa edile.

Җerni tyvunden җaь kьrdьk vasьnv-uruv qalyь sьqa edi. Sьq, qajьn suv ijis kele edi emda aзыqqa kelgen val-civnle, sargь gokga xanslanь, saqa vaşlaqan tal terekleni yslerinde birden guryldej edile.

Ertidenni vьlaj igi volmaqlьqь, Serjozkanь alaj tav ьzlamaqlьqьь sevevindeь Petka vek quancь edi emda ol tьnc em saq qььr, tar җajav җolcuqqa sьqьv qutuldu.

Alaj vla vir җarьmsaqaҗ ketdi emda ala Tixij suvcuq qьь- gьna ajlana җarlaqa sarqьvcu җerge җuvuqlaşdьla.

Alqьndan oquna „kişdikni“ tutuv ala Vaska vla suvqa savsala, Serjozkanь em keslerini savaq tutuvcularьn da Serjozka ɵmyrynde da tavalmazca vir җerge vaşьn tyvune ajlandьrsaq dev Petka quanc ete edi, Petkanь kɵlyne qalaj uzaq mijik җerge ɵ- lejdi dev keldi.

Aqac sьbьzqьь sьzqьraьnь qarav-qaraqьncь toxdadь.

Petka avadan atlav vaşladь. Bir talaj minut ozqandan sora, daqьda aqььn voldu.

Ol zamanda ol, tьncьqьsьz voluv, ajaq tauş etdirmezge kyreşe savdь emda, ajlancxa җetiv, kɵkenden vaşьn uzatьv qarapanьnda: Serjozka җoq edi.

Tixij atь suvcuqqa qoşulqan kɵv volmaj alqaraqda Filkinni qulaq suvcuquna varqan gitçe җajav җolcuq volqanьn vьlajda Petka esine tyşyrdy. Ol suvcuqlanь vir-birlerine qoşulqan җerlerine qajtьv qaradь, alaj'a alajda da Serjozka җoq edi.

Auzun aca-esnej turqanь ycyn kesi kesine uruşa emda Serjozkanь qajrь vьqqanьn vilalmaj, Filkin suvcuqnu ysy vla vir az ɵrge tajanьv gitçe kɵlcыk volqanьn esine tyşyrdy. Ol kɵlcыkde savaq tutadьla dev vir kişiden da eşitmese da, Serjozkanь kim viledi, dev alajqa vir savьv qararqa tavkel voldu. Ol alaj xьjlasьdь, varьv anda da ne zat bolsada bir zat izlev tavxan volur.

Ol etgen muratca volmaj, kɵl biraz uzaq kɵryndy.

Ol kɵlcyk bek gitçecik edi, vytev usynde maqa xьrvь saq-
qan edi, emda maqaladan sora mьnda igi zat çyurca-ajlanьrca
tyl edi. Seriozka alajda da çoq edi.

Ajlannandan veziv, acьvsunuv, Petka ьzьna Filkinni suvcu-
quna ketdi, solumaj bir çutumdan sora icalmazca allaj bir suvuq
suvdan da icdi emda ьzьna keterge syjdy.

Ajxaj Vaska va ujanьv voşaqan edi. Vaskanь nek ujatmaj
qojqanьv Vaskaqa ajtmasa, Vaska camlanьyq edi. Ajtsa va, Vas-
ka samarqav etiv kullykdy: „Ej, seni oqese, qarajalmaqansa, ьz-
lajalmaqansa! Ma menden'a... Ma men'a...“ daqьda anь kivik.

Bilmej turqanlajьna Petka qarav-qaraqьncь Serjozkanь da,
cavaq tutuvculanь da em Vaskanь da unutdurluq ne zat ese da
vir zat kɵrdu.

Oñ çanьnda, çyz metrden uzaq volmaj, kɵkenleni artьndan
vrezent valagannь çiti tɵvvesi kɵryndy. Emda anь vaşьnda ot orun-
dan tytytleв cьqqan tytyunny tar, acьq-tyrsynsyz kesegin kɵrdu.

Allında Petka qorqoqan edi. Saq volub, qorqa-qorqa çenil oquna tögeregine, çan-çanьна qaraj sekirdi emda bir tovuquna cökdy.

Bek savьr (daursuz, tauşsuz) edi. Asьrь savьrdan Filkinni suvcuqu degen suvcuqu aсьq-çarьq vorquldaqanь, aqac tyk bla çavьlьv turqan qart qajьn terekni quvuşuna çavьşьv turqan valcivinleni çьzьldaqanlarь aсьq eşitiline edi.

Alaj savьr volqanь sevevli, emda tijgen çьlь kynny tajaqla-гьнь kucu-çarьгьнь bla ariv ceget suqlanc volmaqьoьнь sevevin-den Petka тыпсьqь voldu emda saq, alaj'a qorqmaqьoьdan vol-maj, alaj voş çaşьqьlada volqan хьjлальqьсьoььнь bla, көkenleni tyv-lerine vuqa-vuqa, valagan tava syrkele tevredi.

„Uvculaмьдья?—dev ol tanьrqa kyreşdi.—Oqaj, uvcula tyldyle... Ala valaganlarь bla nek kellik edile? Cavaq tutuvcula-мьдья?—Oqaj, cavaq tutuvcula tyldyle suv çaqasьndan uzaqдь. Da, ne uvcula, ne, cavaq tutuvcula tyl esele, kimledileda?

„Bilmej turqanlajьma хаçiretle amanьqьcьla volsala va?“ dev көlyne keldi emda bir eski knigada anь көrgenleri esine тыşdy: ol da cegetde valagan edi; ol valagannь al çanьnda olturub oqursuz adamla toj-ojun ete edile, alannь qatlarьnda va bir vek arьq, vek мьдах ariv тыşьrv olturub, bir qьjьn anьlaşьnnan sa-utnu uzun сьвьqlarьн (qьlqovuzca bir sautnu) sajlaj, alaqa çьr çьrlaj edi.

Ol zat esine тыşgeninde, Petkanь esi tuban volqan edi. Anь erinleri qaltьraj edile, ol көz qьsьv, kim bileди ne volluqun ne qallьqьn dev ьzьna yjlerine дьвьrdarqа syjgen edi. Alaj'a vьlaj-da ol көkenleni arasь aсьqda tartьlьv turqan çьçьnnь көrdy, ol çьçьnnь usynde da çajьlьv turqan, kimda bilgen ic көncek-leden volqan ic көncekle bla eki qaum çamalqan көk erkişі сьn-dajьн көrdy, virda işeksiz olsaqtada çuvulub çajьlьv suv volur edile.

Bu мьл ic көncekle emda çamavlannan, ajaz arь-berі qь-мьldata turqan erkişі сьндajla qalaj ese da qarav-qaraqьнсь anь көlyn xoş etdile, ol хаçiretlieni usynden көlyne kelgen zat da kesine kylkylyk, telilik көryndy. Ol biraz çuvuqqa qьмьdadь. Endi ol ne valagannь qatьnda, ne valagannь icinde kişі volmaqanьн көrdy.

Ol iclerine qurqaq sapraqla salınğan eki tōšekni emda bir ullan kōk çuvuruqanñ kōrdy. Balagannñ arasında çajylw turqan brezentni usynde qallajla esele da bir kōk em aq qaqytlı casyw ajlana edile; Tixij suvcuqnu çaqasında voluvculaca, bir talaj taş em saz topraq kesek da var edi, alajda oquna Petkaqa şaqrej volmaqan qallajla esele da mutxuz çylyraqan zatlanñ kōrdy.

Ot orun qarwvsuz-qarwvsuz tytynlej edi. Ot orunnu çanında qurum çaqylw kir etgen, ullan çez çajnik syeliv tura edi. Tевlennen xansnñ usynde, virda işeksiz it çajnaqan volur edi, ullan aq syek atyla ajlana edi.

Tavkelleniv Petka balagannñ icine oquna kirdi. Neden da alqa ol ana şaqrej volmaqan-ol aғы deri kōre turmaqan metalldan işlennen zatlaqa seir boldu. Wylw alaqı buruloqan fotografnñ apparatnñ tyvune syevcy ycajaqyca bir ycajaq. Ol virsi ullan, tōgerek, qallajla esele da bir sanavlarw bla emda tōgerekni kenine xaly taqylw usyncyda tōgerek edi, alaj'a viraz gitçe edi çiti sadaqy bla qolda çyrytyvcy saqatxa uşaj edi.

Ol bu zatnñ ørge kōlytyrdy. Sadaq aғы-berı qymyldady, qaltıradı emda daqyda eski orununa keliv toxdady.

Allaj bir zatnñ usynen knigada oquqanñ esine tysyre, — „Kompasdy“ dev Petka tanıdy.

Аны ne zat volqanñ aзыmsыз bilir usyn ol any tōgeregine ajlandı.

Inicge, çiti sadaqçyq da tōgerek ajlandı emda bir talaj kere qymyldav, aғы-berı qaltırav, qara qylyrcyqy bla, ceget qylyrynda bir çanına çeniv turqan qart narat terek volqan çanñ kōrgyzydy. Ol balagannñ tōgeregine ajlandı, sadaqnñ aldav, qatyşdyry turat bla bir çyrynñ çanına buruldu, daqyda bir çyrynñ çanına buruldu, orununda turqanlaj on kere tōv-tōgerek ajlandı. Alaj'a ol toxdar-toxdamaz erine-erine çajqaloqan sadaq alqynca demenili-kycly voluv em qadalw qaraloqan çiti usı bla Petkaqa nellaj bir kere tōgerek ajlansa da, kimge da belgili, aldajalmazlyqñ kōrgyzydy. Allaj alamat zaty volmaqanına da qajqyra, seir volqan Petka „tamam çanñ volqanca“ dev sadaşlandı. Ol axsnıdy emda kompasnñ orununa salajymnñ, oqese salmajymnñ dev sadaşlandı (kim bilsin ol any orununa salyraq da volur edi).

Allaj volqanlyqqa tuvra ol zamançyqda oquna bir çanından cegetni qylyryndan çyqyv bir mazalw, tykly it ullan-ullan yryv any tava tevredi.

Petka qorquv, sesgekleniv, сырлань ici vla sekiriv qacъv vaşladь. Aсъ-асъ tauş etiv-уруv, it anь ьzъndan savъv kele edi emda Petka tovuqlarъna deri taşajъv ötgen, Filkini suvсuqu vol-masa anь çeterge vollar edi.

Suvсuqu ken çerine çetiv, bir çanъndan bir çanъna sekira-lyr çer izlev il suvсuqu vojununda arь-veri çortdu.

Petka va anь vollaruq saqlamaj, uvcula ьzъndan syrgen qojanca, tykgycleni, zavalanь ysleri vla sekire, xaman allyna qacдь.

Ol solurqa çanъz Tixij suvсuqu qatъna çetgenden sora toxdadь.

Qurqaqsъqan erinlerin çalaj, ol suvnu qatъna vardь, suv icdi emda, çenil-çenil soluj, kesini savluquq da asьъ tav kormeј, aqьъn-aqьъn yjyne ketdi.

Aјxajda, it volmasa va, ol kompasnь almaz edi.

Alaj volqanьqqa va it volsun-volmasьn, kompasnь ol urla-qanna çaravlu, iş alaj voldu.

Allaj işleri ycyn atasь qьzдыrьqьn, Mixajlnь çaşь Ivan maxdamazьqьn, kim bilsin özge va Vaskanь da igige sanamaz-ьqьn ol vilgen edi.

Alaj'a voluru voluv voşaqan edi, işni etiliri etilgen edi, kompasnь da alyv ьzъna qajьrqa ana qorquvlu em aјъvь edi, ol birinci men ters tylme, ikinci itden sora meni kişi kormegen-di, ycuncy va kompasnь qajьъ volsada bir çarь asьrav, ne qacda ne qьş, сьrtda balagan da volmaj qaloqan kəzyvde, tavxanma dev alaj ajьъ kesime qojarqa vollaruq dedi.

Ma Petkanь ne umutla vla kyreşgeni, ma ertden vla ertde turuv, асьv voluv, anь izlev ajlannan Vaskaqa da сьqmaj, vac-xalanь artъnda kəkenlede ne ycyn olturuv turqanь.

7

Alaj'a, kompasnь otun çьjъlvсu vavnu cardaqъnda çaşьъv, Petka Vaskanь izlerge varmadь, terek vacxaqa varьv, anda arabij adam aldarqa çaravlu bir igi zat qalaj tavar edi dev anь saqьşьn etdi.

Madarь volqan zamanda va xar quruda ol aldarqa usda edi, alaj'a vugyn'a kertige uşaqan zat voluv ol ne saqьşь etdi ese da çuq tavalmadь. Aјxajda ol ne balagannь хаqъndan, ne kompasnь хаqъndan çuq ajtmaj-saqьnмај, Serjozkanь ьzъndan qaramaqьqь anь зьnamaqьqь, qalaj tavсьz volqanьnь хаragьn ajtallyq edi.

Alaj'a valagannъ харзгън айтмај сьдajalmazьоън eskere edi. Çuq айтмај тьпълав qojsa, qalaj-alaj bilse da Vaska bilirge vollaru du em ol zamanda: „Oj, seni oqese sen çuq bilmeјse! Xar zamanda xar zatnъ men alqа vileme...“ dev ullu kolly volurqa maxdanьrqa vollaru du.

Petka da, ne kompas, ne ol palat it volmasa, varьda seirirek em igirek vollaru edi dev kolyne keldi. Ol zamanda anь kolyne vek voş, vek igi, aqь keldi da: varьv Vaskaqa kompasnъ emda valagannъ xaparlarьn айтханьrqa ne vollaru du? Da, kertisin айтсаq, kerti volub ol kompasnъ urlamaqandь. Tyzy, xar bir işde da terslik itdedi. Vaska da, men da kompasnъ albь varьvьvьz da valaganda onununa salьvьvьz. It'a? Da volsun, it ne eterikdi? Birincisi, itni vizge-kesivizge savdьrmaz ucyn virgevizge ne otmekcik neda et syekni ala varьrqa emda anь itge verirge vollarubuz. Ekincisi, virgevizge tajaqla albь varьrqa vollarubuz. Ucyncusy, ekevlen volsaq, cьrtda qorqarca vollaru tyldy.

Ol alaj eterge onov etiv toxdasьь emda olsaqatdan oqu-naqqa Vaskaqa savarqa syjdy, alaj'a anь alajda kynortalьq aşarqa saqьrdьla, emda ol vek ullu syjyv vardь, ne ucyn desen, ol kьv аjlannan zamanьnda vek kyçly ac volqan edi, Kynortalьq aşaqandan sora da ol Vaskanь kьyrgca volalmaçь. Anasь çuvulqan kijimleni sajqarqa ketiv, anь gitçe egeşçigi Elenkaqa qararqa yjde qojqan edi.

Anasь aғь-beri ketiv anь Elenka bla qojsa, ana tyrly-tyrly busxullanь, çurunlanь veriv, ol ala bla kyreşе turqan zamanda, kesi syigenica oramqa sava edi, emda anasьn esler-eslemez, Elenkaqa qajtyvcan edi, qьzсьqнь qatьndan çuqqa da ketmegenca kesin alaj etivcen edi.

Alaj'a vьgyn Elenka biraz tyz tyl edi da oьvgelej edi. Ana qaz tyk bla, tamam товсуqса, gardoşuqnu tutdurub, eşikle tava tevregeninde, Elenka vek acь, qьсьrьq etdi, anь qьсьrьoъn eşitiv, alanь qatlarь bla ozuv varqan xonşu tьşьrv, eg şuigine ne ese da bir palax işledi oqaj degen umut bla, Petkanь varma-qьь bla qorqutdu.

Petka, axşьnbьv, Elenkanь qatьnda polqa çajьlbьv turqan qalbь çuvurqanna olturdu emda ana çazьqşьndьrqa tanş bla çarьq çьrla çьrlav vaşladь.

Анаһь җайтханьнда, кес вет алыь вошаҗан еди, еинда ем ахьгьнда ваһьпа вош волҗан Петка ешкден савьв сьҗьв, Vaskaнь саҗра, сьзҗьгьв ваһладь.

Vaska uzaҗdan tyrterek etiv—oj seni!—dev җьсьгьдь. Petka, sen sav kynny җajda ajlandьn? Men, Petka, seni savlaj kynny izlev nek tavmadьm?—dedi.

Petka ne tuqum bolsada bir җuав etginci tьzmej, Vaska sav kynny icinde җьҗҗан хараһларьn tьkdy. Vaskaнь хараһларь va кьв edile.

Birincisi, razjezdni җатында завод ишлерикдile. Ekincisi, cegetde valagan vardь, ol valaganda vek igi adamla җаҗайдьла, Vaska ala bla җаҗреҗ volub вошаҗандь. Усунсусь выгун Serjozkanь atasь Serjozkanь соҗҗандь-tyjgendi, Serjozka da җьсьгьдь bla vytev orannь зьпьrdatxандь.

Alaj'a ne завод, ne веҗен, ne atasь Serjozkanь keregin vergeni, bir zat Petkanь ne seirsindirmej edi neda тьдaxландьmaj edi, Vaska җallajla ese da cegetde valagannь volҗаньn viliv, ань Petkaҗа ем алҗа bildirgeni seir edi.

— Sen valagannь хараһьn җajdan vilese?—dev Petka кьлы җальв sordu.—Men, җарнаһьm, хар затнь kesim алҗьn vileme, выгун meni bla vek alamat istorija volҗандь.

— Istorija, istorija,—dev Vaska ань auzuna savдь.—Seni җallaj istorijan vardь? Seni istorijan alamat seir istorija tyldy, meni istorijam seir istorijadь. Sen tas volҗan zamanda, men seni кьв zamanнь izlegen edim. Мында da izlegen edim, anda da izlegen edim, хар җерде da izlegen edim. Izlej-izlej vezgen edim. Ma kynortalьҗ ашав вошаҗандан sora кькенлеге сьвьҗсьҗла keserge vardьm. Ғараҗаньнда, bir zamanda meni тава, meni алыьта bir adam kele tura edi. Mijik adam җавьҗҗасьнда da, Ғьзы askerni komandirlerini sumkalarьса, bir saxtijan sumkasь bla. Curuqlарь uvcunu curuqlарьса, alaj'a ne askerci neda uvcu tyl edi. Ol meni kьrdy da: „Vьlaj kelci, җаҗсьҗ“ dedi. Sen җорҗҗан volur edi dev umutmu etese? Сытда-ne azсьҗда җорҗмаҗан edim. Sora men ань җатына vardьm, ol mana: „Ғаҗсьҗ, sen выгун саваҗ tutxаньмьса?“ dev sordu. — Oҗaj, tutmaҗанma,—dedim. „Meni зьымдан бу teli Petka kelmegen edi. Kelirge ajtxan edi, kesi va җаҗгь ese da ketiv җалҗандь.“ -- “Da, бу sen volмаҗаньнь мен kesim da кьreme“ dedi. Sizde senden avadanьраҗ, ваш tygy da

sarıq, senden başqa çarşaq çorıdu?” — „Bardı, alaj'a ol men tylme, ol vizni cavaqtutuvcusıznı urlağan Serjozkadı” — dedim. „Ma, ma oldu, ol vizni balagandan uzaq volmaqan bir kolge ol cavaqtutuvcusun salqan edi. Ol qajda çarşajdı?” — dedi. „Barajıq men sana, kişi, ol qalajda, çarşaqanı kergyzejim” dev men çuav etdim.

Men'a vara turqanlajıvızqa: „Sora mıña Serjozka nek kerek voldu? Andan ese Petka vla men kerek volsaq igi vollaru kore edim” — dev saqıflanama.

Biz vara turqan zamanda, ol maña xapar volqanı varın da ajtdı. Balaganda ala ekeven volub çarşajdıla. Balagan'a Filkinni suvcıqundan örgerekge çarşavdı. Ala ekisida—geologladıla. Çerni tintedile aña qarajdıla, taşlanı, saz topraqlanı izlejdile emda xaman qajda taş qajda qum, qajda topraq volqanı çazıv ajlanadıla. Sora men aña vıaj ajtdım: „Petka vla men sizge kelsek, qalaj volur? Biz da izlerbiz. Biz mında xar zatnı da vilebiz. Biz vıtır bir qızıl taş tavxan edik da asrıv qızıldan adam sevir volurca edi. Kişi, Serjozkaqa va varmaqanırızdan igisi çorı edi. Ol, Serjozka, xataçdı. Anı bilgeni tyjyşgen vla kişi cavaq tutuvculanı urlağandı”. Sora biz keldik. Ol yjge kirdi, men'a oramda qaldım. Qaraqanında, Serjozkanı anası savıv çarşav: „Serjozka! Serjozka! Vaska, sen Serjozkanı kormedinmi?” — dev qıçradı. Men'a: „Oqaj, kormegenme. Busaqatda kormegenme anı, korgenme, busaqatda va kormegenme” dev çuav etdim. Andan sora ol adam—texnik—çarşadı da, men anı cegetge deri aşırdım emda ol sana vla maña vizge bir keligiz dedi. Ma Serjozka qajtdı. „Sen balagandan ne zat ese da bir zatnı alqanmısa?” — dev Serjozkanı atası Serjozkaqa sordu. Serjozka va almağanma dedi. Alaj'a atası inanmadı da anı igi aşıv qızırdı. Serjozka va bir termiliv-qıçrıv ete edi! Aña alaj kerekdi. Kertidi da, Petka?

Alaj volqanı ucun'a allaj xapar Petkanı ne azıv da qanadımadı. Petkanı veti mıdax em salqın voldu. Ol urlağan kompas ucun Serjozkanı tyjgenlerin bilgeninde, anı kolyne vek tavıv çorquvla kele edile. Endi iş qalaj volqanından Vaskaqa xapar ajtırqa kec volqan edi. Esi çarşav, ol mıdaxlanıv syeliv tura edi, qajdarşav da vilmegenca,

endi vusaqatda Vaskaqa ne aytırqan da, kesini qajda ajlanıp da qalaj ańlatırqa bilmeј quncudu.

Alaj bolsada ań Vaska kesi qutxardı.

Kesi qań xararı vla ol kesi-kesine zalim korynyv, syjly-ulu volurqa syje edi.

— Sen nek salqynlanmansa? Sen kesin volmaqanyn ucyn korynımy qaladı? Sen volsan'a, qacmaz edin, Petka. Sözyvyz volqan ese, sora sözyvyz volurqa kerekdi. Da, xata çoqdu, viz tambla virge varıvyz, men da kelirme, meni negerim Petka da kelir—dev men ajtxan edim da. Sen, birda işeksiz, alañ egecine kordonqa savxan volur edin? Men qarajma da: Petka çoq, qarmaq savla va bavda. Sora birda işeksiz, ol anasyn egeci tava varqan volur dev kolyne keldi. Sen andamı edin?

Alaj'a Petka birda qıav vermedi.

Ol axyndı, tıqlaj-tıqlaj, Vaskanı qatı vla qajrı ese da qarav vıqlaj sordu:

— Sora atası Serjozkanı vekmi tyjdy?

— Serjozkanı qısqıq oramda da eşitle edi ese, sora vek tyjgen volur edi.

— Petka salıqlanv: „Sora ururqa qarajımdı?“ dedi. Ururqa volurca vusaqat zaman eski zaman tyldy. Sen'a: „tüşedi da tüşedi“ deјse. Quannansa. Seni ataı tyjse, sen quannıqımdı edin?

Alaj meni tyl, Serjozkanı—dev Petkanı sözlerinden biraz asıvınyv Vaska qıav etdi.—Boşunaqqa tyjmeј iş ucyn tyjgendi: ol kişi balaganna nek kirgen edi? Adamlar işlegen etedile, ol'a alañ kereklerin ırlajdı. Petka, sen ne etese, vygyn vıqlaj tyrlı kivik nekse? Savlaj kynny ajlanansa, entda savlaj inirni asıvılasa?

— Men asıvılanmajma,—dev Petka aqıq qıav etdi.—Boş alaj alqın meni tişim avruj edi, endi toxdaj vaşlaqandı.

— Sora çenil toxdarıqımdı?—dev Vaska ana çan avruta sordu.

— Çenil. Men, Vaska yjge varajım, yjge varsam, igidi. Ujde çata-çata tursam, ol toxdar.

Çenil oquna brezent valaganda çaşaqanla vla çaşсыqlа şaq-rej-şox boldula.

Ala ekevlen edile. Ala vla atь „Vernыj“ volqan ulla tykly erkek it var edi. Bu „Vernыj“ Vaska vla syjyv şaqrej boldu, alajь Petkaqa kesin erşi-burşu etiv qьryldaj edi. Itni ana ne ycyv qьryldaqaьnь bilgen Petka da geolognu mijik sьrtьnь artьna çenil oquna vıqdu, Vernыj qьryldasa da ne zat bilgenini xaraьn ajtalmazьqьna qana edi.

Endi çaşсыqlа sav kynleni cegetde ajlana edile. Ala geolog-lanь virgelerine Tixij suvcuqnu çaqalarьn cuxıv ajlana edile.

Mьrdьqa varqan edile, bir çolda va ekisi da virgelej varьqda vırda vazmaqan, uzaqdaqь Kөk kөllege da varqan edile.

Siz qajda tassьz, ne izlejsiz dev yjlerinde sorqan zamanda, ala keslerin өxdemle kivik etiv, vьlaj çuav vere edile:

— Biz saz topraq izlejbiz.

Endi ala topraq topraqdan vaşxa volqanьn viledile. Kөvelek topraqlа da vardьla, qalьn, çavnu kesgenca cij zamanьnda vьsaq vla keser kivik semiz topraqlа da vardьla. Tixij suvcuqnu enişgesinde qum qatьşь qatь topraq da көv vardь. Suvnu vaşьn-da kөllege çanaşa tьtьrь topraq da tyvejdi, razjezdge çuvuqda va qьzьl-talqьr saz topraqlь oxranь qarьvlu-ullu qatlarь da çoluqadь.

Çaşсыqlаqa topraq varьda vırca көrynнen sevevden, artьq-sьzda bu zatla vek seir көrynedile. Kyn arıvda vьla varьda quıruqan topraq çovvula edile, kyn çivkil volsa va vьla qalьn, çavьşьvcu vatmaq voluvcan edile. Topraqnь voş valсыq volmaqanьn sьrjo volqanьn endi ala vildile, ol zatdan aljuminij degen metall сыqqaьnь biliv, geologlaqa topraqnь kerekli tuqumun izlerge syjyv voluşa edile. Tixij suvcuqnu çanьv suvcuqlarь vla aь-berі qatьşьv varqan çajav çolcuqlarьn көrgyze edile.

Çenil oquna razjezdde yc vagonnu yzyv tьjдьla emda ala tanьmaqan işcile vagonladan qum-topraq qalannannь usyne jaş-cikleni, çьсьmlanь, qanalanь atьv vaşladьla.

Razjezdni çaşavu çaпь çaşav volurqa vaşlaqanьna, eski çaşavqa uşamazьqьna qvanьv seir volqan çaşьqьla ol kece çuqlajalmaj көv zamanьv turdula.

Alaj volqanьv ucyn çaпь çaşav aşьv aşьqьv'a kelmej edi. İşcile qanadan bav işledile, aqa kereklerin qujdula, saqlaul qojdula emda çaşьqьlanьv vuşuv etdirir ucyn ketgenca bir çaпьvьv da qalmaj ьzlarьna ketdile.

Kynortadan sora qalaj ese da Petka balagannьv qatьnda ol-tura edi. Tamada geolog Ivannьv çaşь Vasil көlegini çьltьrqaп-sьdьrьlqan cьnasьп çamaj edi, ol biri va, ol Qьzьlaskerci komandirge uşaqan planda sirkul bla neni ese da өlcelej edi.

Vaska çoq edi. Vaskanьv yjde ogurca salьrqa qojqan edile emda ol kecirek kelirge sөz vergen edi.

— Ma qara pelax,—dev mijik, plannьv ьzьna tyrte ajtdь—kom-rasьп volmasa, qoluq volmaqancadь. S'jemka eterge da, karta da çuq aпьlarqa da madar çoq. Endi şaxardan vaşxanьv ijinci saqla.

Ol papiros da qavьndьrьv Petkaqa vьlaj sordu:

— Sizde ol Serjozka degen xar zamanda da alaj aman-ьqьcьmьdь?

— Xar zamanda da, amanьqьcьdь—dev Petka çuav etdi.

Ol qьzardь emda, aпь çaşьrь ucyn, yslerine kyl qujuluv turqan көmyrleni yre çuqlanqan, otu volmaqan ot orun-na ijildi.

Ivannьv çaşь Vasil ana: „Petka! dev qьcьrdь.--Bytev kyl-ny meni ysyme yrdyn. Sen nek yrese?

— Kim vilsin... sajnik volurmu dev men umut etgen edim — dev Petka çuncuv çuav etdi.

— Vьlaj issi voluv turqanlaj da ol sajnikni qajqьsьп etedi, —dev mijik adam seir voldu emda çaпьdan vьjaqьпь vaşlajdь.

— Bu kompas da aqa ne zatxa kerek volqan edi? Ojunnu ul-lusu nededi desen,—almaqanma—dejdi. Petka, sen ana, tenine ajtxanca: „Ber da qoj Serjozka“—dev bir ajtsan. Kesin eltirge qorqa eseң, ver men eltejim desen. Biz camlanqan tarьqqan da eterik tylvuz. Petka sen ana ajt.

Mijik adamdan vetin bir çaпьna vura Petka:—Ajtьrma—dedi. Alaj bir çaпьna vurulqanlaj Petka Vernьjni көzlerine tyrtyldy. Vernьj ajaqlarьп da uzatьv, tilin da cьqarьv em çenil-çenil so-

uj, Petkaqa „Aldajsa da sen, qarnaşcyq! Sen Serjozkaqa bir zat da ajtǵyq tylse“ degenca qatǵy qarady.

Ivannǵy çaşy Vasiliy— Sora Serjozka kompasny kesimi urla-qandy? dev tikgenin da voşav ijneni da kartuzunu ic qumacyna tyjrej sordu.—Kim vilsin viz any kesiviz qajrǵy bolsada bir çarǵy suqub çaşcyqqa voş işekli vola volurvuzmu?

Petka:—Siz izleseviz edi va,—dev çenil oquna alaj ajtdy. Siz da izlersiz, Vaska vla men da izlerbiz. Xansda da izlerbiz, qalqan çerde da izlerbiz“ dedi.

— Da nege izlejse?— dev mijik adam seir boldu.—Ivannǵy çaşy Vasiliy, men senden tilegenimde, sen'a kesin balagandan ala kelirge unutxanvǵy degen edin da. Endi izlegenden ne xajyr vardy?

— Endi va meni kolyne alqan volurmu edim degenca alaj kele vaşlaqandy. Igi eskermejme, alaj bolsada alqan volur edim dejme,—dev tylkyca ыsara Ivannǵy çaşy Vasiliy alaj ajtdy.—Kök kólny çaqasnynda ol mazally avqan terekge oltuqanvǵy esigiz-demidi, kompasny men alajda tyşyruv qojqan volurmaty eken?

Ivannǵy çaşy Vasiliy, ne eseda seirdi,—dev mijik adam alaj ajtdy.—Alqyn balagandan almaqanma dev sen alaj ajtxan edin, endi va ma neni ajtasa..

— Bir zat da seirlik tyldy,— dev Petka qǵzv ajtdy.—Alaj da volady. Bolmaqanny qoj, bek көv da volady: almaqandy—dev tursan, qarasaq—alv turady. Vaska vla meni da allaj işiviz volqan edi. Bir çolda viz savaq tutarqa varqan edik. Sora çolda vara turqanlaj, men vylaj ajtv sordum: „Vaska, sen gitçe qarmaqcyqlany unutmaj kelemise?“—„Oj, unutxanma“—dedi ol. Biz ыzvzqa savdyq da izledik-izledik cırtda tavmadyq. Sora men any çenine qaradym, qaraqanymda. ala any çenine tyjreliv tura edile. Kişi, sen'a seirdi dejse. Seir zat da tyldy.

Vaska da: „Balta sivirtgini artnyda turqanlaj Zukgu Gennadij valtany sav kynny izlegen edi“—dev bir vaşxa xapar ajtxan edi. Ol qatǵy inandyrv ajtdy, ol zamanda mijik adam vla Ivannǵy çaşy Vasiliy any tava bir çanlaryna qaradyla.

— Хь... Sora varv izlerge kerek volur. Sora, çaşcyqla, siz kesigiz çortuv varv bir izleseviz edi va.

— Biz izlerbiz,—dev Petka syjuv razv boldu.—Ol anda ese, viz any tavarvǵy. Bizden bir çarnda qutulmaz-açaşmaz. Ol zamanda viz any varv, veri varv izlesev tavmaj qojmajvǵy.

Ol sөzden sora, Vaskanь saqlamaј, Petka qovdu emda esime bir kerekli iş tyşgendi dev alaj ajtьv, ne usyn eseda bek çarьq volub, salamlaşьv, gави bla çавьльппап çaşil zavalanь suvcuqlanь, qumursxa төveleni ysleri bla tav-tav sekire, çajav çolcuqnu savdь.

Çajav çolcuqqa çetgenlej, razjezdge qajtьv kele turqan aljo-sinci bir qaum ellini kөrdy.

Ne sebevden ese da ala bek tyrleniv acьvlanьv edile emda qollarьn aғ-berі vulqaj, bir-biri avzuna sava ulla-ullu qьcьgьv biri-birine aman sөleşe edile. Serafim artlarьnda kele edi. Anь veti salqьn edi, vavnu vaşь ojulub eckisi bla qazcьqьn vasxan zamandan da salqьn edi.

Petka, Serafimni vetinden aңa entda bir qara pelax iş vol-qanьn bilgen edi.

9

Alaj'a qara pelax çanьz Serafimni qaltьratmaqan edi. Qara pelax vytev Aljoşinonu, artьqsьzda bek Aljoşinonu kolhozun qaltь-ratxan edi.

Ус миң som Traktorosentri aksijalarьna çьjьlqan asxanь da virgesine alьv, kolhozqa vaşьcь volub quraqan elsovetni pred-sedateli Mixajlov Egor qajrь ese da viqьandь, qajrь viqьanь belgili tyldy.

Ol şaxarda eki sutkadan көv turmazlьq edi, bek madarsьz volsa, uc sutkanь turluq edi. Ol şaxarqa ketgenden sora bir ьjьqdan telegramma bergен edik, andan sora da tьncьqsьz volub ekinci da, bir telegramma bergен edik, daqьda andan sora da atь ijgen edik. Ijgen atьvьzda, ьzna qajtьv, Egor rajkol-xozsojuzqa da varmaqandь em bankga asxanь da bermegendi dev vugyn xapar keltirgendi.

Aljoşino degen el qajqьv-tьncьqsьz, daurlu volqandь. Xar kьn saјьn sovranie vola edi. Şaxardan sledovatel keldi. Ol işge deri igi kesek zamannь Aljoşinoda: Egornu şaxarda qatьnь vardь —dev xapar çyryse da, ol kim volqanьnь usynden, ol qallaj volqanьndan, anь qььqь qalaj volqanьnь xaqьndan birinden-

birine tamamlıx harar çyryv tursa da, vusaqatda va bu işden bir adam da bir zat da vilmegenca voldu da qaldı. Egornu qatınlı kim kergenin emda anı kerti volqanı, qajdan, qallajla vilgenin tavarqa bilirge virda madar volmadı.

Endi işle qatıxanlar sevelli elsovetni cıenlerinden bir adam da anı orununda qulluq eterge unamaı edi.

Rajondan bir çanı adamnı ijgen edile, alaj'a aljoşinci ellile ana suvuq qaraj edile. Ma Egor da rajondan keldi, ellilenikı volub uc min som acxanı va çutxandı dev hararla çajıldıla.

Bu volunıan işleni arasında tamadasız qalqan, vusaqatla-da køv volmaj quralqan, alqın qatmaqan-begimegen kolhoz da ojula vaşladı.

Сьqama dev zajavlenie veriv em alqın birev-birev andan sora ekev-ekev, andan sora da, qaja ojuloqanca, on-on zajavlenie zat da vermegenlej, сьqıv vaşladıla, artıqsızda vek savan syryr zaman volqan edi da har kim kesini çercigin syryrge mıllıgın ata edi. Çanıız quru on veş yj, qara relaxnı çavqanına da qaraj, keslerin qatdıroqan edile emda сьqarqa sıjmej edile.

Alanı arasında Serafim ana qarnaşnı rıxıxı da var edi.

Çazıqlıqla qorqutxan, qıjnlıqla ezgen elli, kışini ajtxanı da eterge unamaı, qalajın da xonşuları anılamaj, arbazdan-arbazqa varıv ajlana edi emda qalqan zamanladan da vek salqın volub, har quruda bir zatnı ajta edi: „Kesivizni qımydatmaj qatdıroqda kerekviz, vusaqatda kolhozdan сьqsaq, ol zamanda vizge varıv çer qalmajdı, çanıız çerni atıv kızıleribiz qajrı qaraj esele arı qorarqa kerekli voluqvuz, andan sora çol qalmajdı, ne ucun desen, ol alqınlı çaşav—çaşav tyldı“.

Şmakovla degen qarnaşla, køv yjdegili ellile, partizan otrjadnı zamanında anı nıgerleri volub ajlanıanla, bir kınny icinde qacan eseda Serafim vla birge Marsinovskij degen polkovnikni bataljonu tyjgenle, Serafimga ala çaq vola edile.

Ana elsovetni cıeni køv volmaj atasından ajrıqlan lgoşkin degen çaş adamсьq çaq vola edi. Em artında tamam alaqa acıv eterge vergenca, har kim kolhozdan сьqıv vaşlaqan zamanda meni kolhozqa alqıız dev zajavlenie vergen Matvejni çaş Pavel, kışi umut etmej turqanlaj, kolhoznu igisiniv, anı çoluna tevregen edi.

Alaj vla on veş mylk birikdile. Varъv tevregen çolubuzdan bir çapъna tajmazvъz degen demenili aqъl vla, alaj çarъq da volmaj, sьrtxa savan syryrge cъqдыa.

Bu volqan işleni varъnъ da kəzyvlerinde Petka vla Vaska balagannъ bir talaj kynny icinde unutxan edile. Ala Aljoşinoqa varqan edile. Ala da Egorqa tyz qaramaj edile, тыnc Serafimni ajtxanъndan tajmaj turqanъna vek seirsinnen edile, emda Mixajlnъ çaşъ Ivannъ vek çazyqşьnnan edile.

— Vьlaj da voladъ, çaşъcъqla gazet qaçыtdan etilgen-vurulqan tytynyn da tarta, Mixajlnъ çaşъ Ivan—adamla da almaşъnadyla—dedi.—Almaşъnъv voladъ... Alaj'a Egor almaşъnъr dev kim ajtyr edi? Bek qatъ adam edi.

Qalaj ese da, meni esimdedi... Kece... Biz qallaj ese da bir maşına toxdavcu çerge varqan edik. Sadaqşъqla maъv, vaqanala cъqarыlqan edile, artъvъzdan çolnu sacxan edile emda kəpyr-cыkny kyjdyrgen edile. Maşına toxdavcu çerde bir çan çoq edi, төgeregi ceget edi. Qalajda ese da allъvъzda front var edi emda eki çapъnъvъzda da frontla var edile, төgeregivizde va vanditle var edile. Bu frontlanъ em vanditleni uclarъ ne qъjьrlarъ volmaqanca kəryne edi.

Mixajlnъ çaşъ Ivan тыnъladъ emda aqъlъ cacyъlv, qъzarъv kыvatъv varqan çerde, aqъrnъ-aqъrnъ, demenili-demenili qъmьldaqan aır vuzlu vulutlaqa terezeden qaradъ.

Cьgarka tytynlej edi emda tytynny çovvularъ, aqъrnъ vurulub, eski uruş vronepoezdni onan suratъ taqъlvъ turqan qavьr-qaqa çajъla ørge qalqa edile.

— Ivan ana qarnaş! dev Petka qъcъrdъ.

— Ne dejse sen?

— Sora ma: „Tөгeregivizde vanditle emda vu frontla vla vanditleni ucu-qъjьrъ çoqdu em volqan da eterik tyldy“,—bir sөzyn almaşъndьrmaj Petka vytev ol ajtxanca ajtdъ.

— Xь... razjezd cegetdedi. Dauruz-aqъrnъ. Çazdъ. Picuzkala ala kesleri çьryldajдыa. Egorka vla men kirli, çav çuqu volub, terlev tyşdyk. Qьrdъşxa olturduq. Endi ne eteviz?

Sora Egorka ma vьlaj ajtdъ: „Ivan ana qarnaş, vizni allъvъzda vaqanala cъqarыlqandyla--aьnnandyla, sadaqşъqla şьnnandyla, artъvъzda kəpyr kyjdyrylgendi. Bizda vu vandit cegetleni icinde allъvъzqa artъvъzqa vara ajlannanъ ycuncy sutka voladъ.

Алльвьзда да front, eki çаньвьзда да frontla vardьла. Alaj volsada xorlarьq'a kim-volsada tylды, vizviz"—Men аңа. „Ajxajda, vizviz, —dedim. Ana virev da çuq ajtmajды. Alaj'a vizni komandavyz bronevigi vla kim bilsin өзge va vu qavxandan сьqalqа edi“. Ol'a vьlaj çuav etdi: „Сьqальqа tylvyz. Da, ne vollarьdu? Vizni 16-сьвьз qorajды—28-ci сьзда-çolda qальqды 39-cuda. İşlerle da qoşarla“.

Ol qьзыl itburunnu vutaqсьqьп сьндьрдь, ань ijisgedi emda көмыг çuqu көlegini ilgigine суqду. Andan пасьвь adam volmaqanса emda мьндан арьда volmazьqса ьşardь, хьрь асхьс-пь çavcuq da аьв маşinanь тьвуне kirdi. Mixajлнь çаşь daqь-да çаньдан тьпьlavnu çiverdi, alaj vla bronevik qavxandan qalaj qutulqаньп Petka vla Vaska bilalmaj eşitalmaj qaldьла, ne ycyn desen, Mixajлнь çаşь Ivan çenil oquna xoşu komnataqа eьrqan edi.

Уjny вөлmesini бир çаньндан: „Egornu savijcikleri va qalaj çаşajдыла?“—dev бир qart sordu. Ala eki savijdile.

— Mixajлнь çаşь Ivan, ekidile. Paşka vla Maşka. Ala qart analарь vla qalqандьла, qart analарь va vek qartды. Pecni vaşь-па өрlese da, uruşa-uruşa өрlejdi andan тысьse da, uruşa-uruşa тыşedi. Alaj vla tolu kynny ne namaz qьла neda uruşa turady.

— Barьv qararqа бир kerek edi. Qalaj volsada бир aqьl tavар-qа kerek edi. Mixajлнь çаşь Ivan qalaj volsada savijciklege çаньm avrujdu—dedi. Уjny вөлmesini ol бир çаньнда ань maxorkadan etilgen, tytynlevcy papirosunu сьqьrdaqань eşi-tile edi.

Ertденvla Vaska vla Mixajлнь çаşь Ivan Aljoşinoqа ketgen edile. Petkanь da caqьrqan edile, alaj volqань ycyn—zamanьm çoqdu, varьrqа voşарьq tylme—dev varьrqа unamaqan edi.

— Petka varьrqа voşamazca va qalaj boldu?—dev Vaska seirsindi. Petka, ala sorquncu da turmaj, kesini aqьldьm çuqa cacьь vaşьп terezеge vuqundurdu.

Aljoşinoda ala çань predсedatelge vardьла, alaj volqань ycyn ань yjde tavmadьла. Ol сувну арь çаньндаqь vicenlikge ketgen edi.

Ol vicenlikni ysynden—ань ycyn qatь асьq kyreş vara edi. Alqьп zamanda vicenlik бир talaj yjny арасьнда yleşinivcen edi, andan sora da—andan тьşьнда da çerni-vicenlikni көву Petu-

nin degen tirmenciniki edi. Andan sora kolhoz quralqan zaman-
da, Mixajlov Egor vytev ol calqъ ыз çerni kolhozqa aлырqa ky-
reşe edi. Endi kolhoz cасылqанында va, aлqыны ие аlqыны uca-
stkalаны izlej edile emda kazna асха urlannandan sora, rajondan
kolhozqa berirge айтхан vicen саlvcu маşinalаны да vermezligi
emda kolhoznu ol çerni салырqa, çыjarqa qолundan kelmezligi
kimge да belgilidi.

Alaj'a kolhozda qalqan on veş yj cыrtda vicenlikni uаqlarqa,
cacarqa em birevge berirge да syjmej edile, артыqсызда век Pe-
tuninni aлqыны ucastkаşь vla аңа бирда хater
etmej edile. Predsedatel kolhoznu çолundan
tajmaj, kolhoznu çанында volub kyreşe edi,
alaj'a vu art көzyvde volqan işleni сеvebinden
асывланнан еllileni көvy Petuninni çанында
volub kyreşe edile.

Petunin да аqығын-тыпсыqы аjlana edi, tyz-
lyk meni çанындады арiv Moskvaqa varsam
да, kesim izlegenni tavarqma, айтханым vol-
luqdu dev adamlаны аңа inандырырqa kyreşe edi.

Serafim ana qарнаş vla Igoşkin degen çaş adam pravleniede
olturub nellaj ese да bir qaқытны çараşдыra edile.

Mixajln çaşь Ivan vla salamlaşa Serafim qaşь vaşьn да tyjyv
—çazavyz! dedi.—Ala keslerini qaқытларын rajonna ijgendile, viz да
kesivizni qaқытыvьзын иjerviz. Igoşkin, оqucu bir, tav çазqan
esek bir qarajьq. Ol aladan vizden да volmaj bir çанына çajaq-
lav çаşaqan adamды, ol tersni tyzny да көryv turady.

Ala оquv syzgьncy, Petka oramqa сыqьv, Fedka Galkin
degen ol хурtda çаşьqqa çолuqdu. Ol çаşьq көv volmaj sarь
vla: „Fedka—kolhozda cocxa burundu“—degeni, alaj айтьv аңь
qozuqаны ycyn tyjьşgen edi.

Fedka Vaskaqa көv seir хapar айтхан edi. Ol Zagrevin Se-
mjonnu хаматы kyjyv, ol Semjon degenni: „Meni хаматыма от
salqандь kim eseda“—dev tarьqьv аjланнан харарын айтды. Ol
хамамдан от kolhoznu trier маşinasь em tazalannan myrzevy
turqan sarajьна çeterge аз qalqанын харарын айтды.

Daқыда ol kece sajьn kolhoz kesini saqlavullарын көzyv-kө-
zyv saq etiv turqанын харарын айтды. Kesini көzyvynde Fedka-
ны atasь razjezdden qajtalmaj kecikgeninde Fedka kesi varьv

tөгerekge ajlanmanь, andan sora anь anasь tyjgycny da aьь saqlavulluq eterge varqanьь xapaьь ajtdь.

— Barьnda etgen Egordu,—dev Fedka sөzyn voşadь. Ters ol voladь, uruşxan'a vizge uruşadьla. Xaman kişi xaqьna uzalьrqa usdala sizsiz dejdi.

Vaska — Alqьn zamanda ol Өxdem-çigit volqandь da,—dedi.

Ol alqьn qoj, xar quru da çigitca volqandь. Anь ne ycyn alaj volqanьь vizni ellile entda aььlajalmajdьla. Ol vьlaj qaramqа alaj kivik volqanь ycyn, bir işni qolqа alsa, kөzleri qaçьladьla, çьltьrajdьla. Qalajьndan keserge kerek volqanьь, ajtьr. Bicenlikni usynde, ol işni qarav-qaraqьncь veri vuruv vaşьn tyvune ajlandьrьv qalaj qojdu! Bicenni birge callьqьvьz, kyzlyklege va syruv birge urluq atarьqьvьz dejdi.

Vaska — Sora ol allaj aman işni ne ycyn etgendi?—dev sordu.—Neda adamla syjmeklikden etgendi—dejdile.

—Syjmeklikden acxanь urlamajdьla, toj etedile—dev Fedka seir-sindi.—Sora xar kim syjmeklikden acxa urlasa ne volur edi da? Oqaj ol syjmeklikden tyldy, neden volqanь'a men vilmejme... Men da vilmejme, vaşxa adam da vilmejdi. Bizde va Sidor degen bir asxaq vardь. Qart volqandь. Ol'a Egornu usynden çuq ajtsan, tьььlarqа da unamajdь: „Allaj zat çoqdu“ —dejdi. Tьььlaqan da etmejdi, çenil oquna bir çanьna turuv vuruladь... Xaman ne ese da muruldajdь, muruldajdь em çьlamuqlarь da tөнerev-tөнerev varadьla. Vьlaj oqurly qartdь. Ol alqьn Egornu çaşь Danilni val qoşunda qulluq ete edi. Ol ne ese da umut etgeninde, Egor'a camlannan edi.

Vaska — Fedka, Ermolaj nek kөrynmejdi? Neda ol vu çьl Egornu çaşь Danilni terek vacxasьn saqlarьq tylmydy?—dev sordu.

— Saqlarьqdь. Men tynene anь kөrdym, ol cegetden kele tura edi. Esirgen edi. Ol xar zamanda da alajdь. Almala çetginci-bişginci ol xar quruda icedi. Zaman çuvuqlaşxanlaj'a, Egornu çaşь Danil ana araçьqа acxa vermejdi, sora ol da esirmej xьlascь voluv saqlajdь. Esindemidi, Vaska, ol seni bir çolda mursa vla?..

Ol aman xaparlanь usynden acьq sөleşinirin syjmej, toxdatьv qojar muratda: „Esimdedi, esimdedi“—dev çenil-çenil sөleşiv, Vaska çuav etdi.—Fedka, Ermolaj işcilege qoşuluv nek işlemejdi, san-çer nek syrmejdi? Sora kesini va savluqu ulludu.

— Bilmejme—dev Fedka çuav etdi.—Ermolaj qacan ese da qьzьllada qulluq etgen zamanьnda qacьv ketgen edi—dev men bir eşitgen edim dedi. Andan sora va nellaj birni ese da tyrmede olturqandь. Ol kəzyvden veri va ol xar quruda vьlajdь. Birvirde Aljoşinodan qajrь ese da veriv keter, birvirde daqьda vьzьna qajtьv kelir. Men, Vaska, Ermolajnь syjmejme. Ol çapьz itlege igidi, alaqa da esirgen zamanьnda igi voladь.

Çaşьsьqla kəv zamannь soleşdile. Vaska da Fedkaqa razjezdnı qatьnda qallaj işle vola turqanьndan xapar ajtdь. Balagannь, zavodnu, Serjozkanь, kompasnь xaparlarьn ajtdь.

—Siz da vizge bir keligiz—dedi Vaska.—Biz sizge varьvьz, siz da vizge keligiz. Sen da, Zipunov Kolka da daqьda kim bolsada, Fedka, sen oquj'a vilemise?

— Bir kesekcik.

— Petka vla men da birer kesekcik vileviz.

— Şkol çoqdu. Egor volqan zamanda, ol şkolnu voldururqa vek kyreşe edi. Endi va qalaj vollarun da vilmejme. Ellile acьvlannandьla da—şkolnu qajqьsьnda tyldyle.

— Zavod işlev vaşlarьqdьla, şkolnu da işlerle dev Vaska anь xoş etdi. Kim vilsin, qallajla bolsada qanala, ilkile, syjle qallьq esele va... Şkolqa kəvny kerekdi? Biz işcileden tilerbiz da ala vizge işlerle. Sora viz kesibiz da voluşuruqbuz. Siz vizge keligiz, Fedka, sen da, Kolka da, Aljoşka da. Çovvu çьjьlьgьvьz da ne zat bolsada bir seir zatnь esge tyşyryvuz.

— Bolsun—dev Fedka razь volder.—Gardoşnu işin voşaqanlaj-tьndьrəqanlaj olsaqatdan kelirbiz.

Kolxoznu pravleniesine qajtьv Vaska Mixajlnь çaşь Ivannь tavmadь. Mixajlnь çaşь Ivannь ol Egornu yjuny çapьnda Paşka vla Maşkanь qatlarьnda tavdь. Paşka vla Maşka ol keltirgen prjanikleni kemire edile emda viri-biri auzuna sava, viri-biri ajtxanna söz qoşa, viri-birini ajtxanьn toltura, inandьrьv keslerini çaşavlarьndan em oqursuz qart qatьnnь usynden xapar ajta edile.

10

— Xajda, xaj! xov, xov! igi çaşarqa! xov, kyp igi çarьtadь! Şorq-şorq-şorq! dev suvcuqla şorquldajdьla-tauş etedile. Qanatьla çьrlajdьla. Xajda, atьla!

Kək kəlny uzaq çaqalarǵna allın ajlandǵǵv, kesi-kesine alamat-zalıńm kərynneń, çaǵyq atly Petka kesini ekisinde (ajaqlarǵny usynde) carsxa savxanca cegetni icinde aǵv-berı sava edi. Ol oń qoluna bir-birde demenili qamcını orunup, bir-birde va çiti ullu-vьsaqny orunup tolturǵan sьvьrtxьsьqny qьsьv edi, sol qoluna va icinde kompas çaşyrlıǵan kartuzun qьsьv edi. Tamblasında ol kompasny Vaskanь virgesine, qacan ese da xar zamanda xar zatny unutuvcu Ivanny çaşy Vasilij soluǵan, aub ciriv turǵan terekni qatında amalь volmaj tavarǵa kerek edi.

— Xajda, xaj! Хов, хов! Çaşarǵa igidi! Ivanny çaşy Vasilij— igidi! Balagan—igidi! Zavod—igidi! Varǵda igidi!

Toxda!

Petka, at da, ol atxa minnen da ol, ørge sьqьv turǵan tamьrsьqǵa ajaqь iliniv qьzьvu vla varьv qьrdьsxa kerildi.

Atxa minnen-Petka: —U, şajtan, avьnıan etese—dev at-Petkaǵa uruşdu. Qamci vla sьlyndьrsam, avьnmazsa.

Ol ørge qovıv, vatmaqǵa tyşgen-çetgen qolun syrtdy em da tørt çanьna qaradь.

Ceget vek qalyń em mijik bitgen ceget edi. Mazally, tьnc, qart qajьnlany vaşında çarьqlany aсьq-çarьq køgergen-çaşillenneń køryne edi. Туvu suvuq-salqьń em qarany edi. Kijik valcivinle bir tauş vla çьzьldav, çartь-qurtu cirigen butaqla vla çavьlǵan busaq terekni quvuşunu qatьna tøgerekleşe edile. Gribleni cirigen capraqlany em qat-qat volǵan uzaqda volmaqan mьrdьny ijisleri kele edi.

— Xajda! xaj! dev aсьvlyany atly-Petka at-Petkaǵa qьsьrdь.—Tersine vardь!

Sol çajaqlıǵyń qaqьv, ol bir çanьna ørysyreń savdь.

„Çaşarǵa igi køre edim“ dev øxdem atly Petkanь savьv varǵanlaj kølyne keldi.—Busaqatda da igidi. Øssem-ullu volsam-t'a, mьndan da igi vollarıdu. Ullu volsam, kerti atxa minermenda sora savmaqǵa qojarma. Ullu volsam aeroplanǵa minermenda sora ucmaqǵa qojarma—ucsun. Ullu volsam, maşınany qatьna syelirme da—tauş etsin. Bytev uzaq çurtlaǵa savьv em ucıv ajlanьv qarav køyirme. Uruşda birinci-vaş komandir volurma. Xavada birinci-vaş, aсьv ucıvcı volurma. Maşınada birinci maşınist volurma. Xajda, xaj! хов-хов! Toxda!“

Tyz ajaqlarынь tyvynde асық сары gokga ханлары voloqan тмыль тар тала ыльтрај edi. Војунуна иш алқан Petka, аны çolunda vыллај тала çоқ volurqa kerek edi, virda ишексиз, бу palat at meni entda qajrы ese da men varmazлық bir vaşxa çары qoratды dedi.

Ol тмырдысықдан çанлады emda тынлысыз voloв, ақығын-ақығын атлав bla, qajrы тышгенине qарaj, qajda volqанын тапыј ketdi.

Alaj'a arыdan-ary varqаны saјып, аны аны асаşханы асықдан-асық vola edi. Emda аны сеvevli хар атлам saјып çаşав аны vekden-vek qараны бушыvлу көрупуv vaşлады.

Bir kesek төгerek aјланыв сырта тмындан ары qajrы varығындан харагы volmaj toxdadы, alaj'a tamam, tyz kerti voloв tenizlede çyзgenle em çolovcula хар заманда kerekli tyz çolnu kompasны voluşluqu bla tavыvcularын esine тыşырды. Ol kompasны kartuzundan tartыv алыv, qавыrqасында тyjmeciginden vasxанында, аны qaralqan çiti qыжыг voloqan voşланған sadaqсыqы Petkаны alaj ары varыrqa virda хазна ақылына kelmegen çанын көргyзды. Ol kompasны saјqады-qымыдатды, alaj volqаны ycyn sadaqсық ары-berі virda qымыдамaj, хар quru ol çанын көргyзyв турды.

Ol заманда Petka, saқыş ete, kompas игі көреді ete ketdi, alaj'a çenil oқuna busaqla qалып vitgen bir çerge çetdi-tyrтылды, alajdan көлегін сыдырмај-çыртmaj, аланы тыву bla ozarqa аны qыжып edi сырта amal çоқ edi.

Ol тоқaj aјланыв ketiv vaşлады em daқыда kompasxa qарады. Alaj volsada ol ne qadar төгerek aјланса да, sadaqсық аны telica virda ol aјландырған çанына aјланmaj, kesi aјланған çанына aјланғанmaj, аны ne тмырдыqa, ne ақасын vir adam ozalmazca qалып çerine, neda daқыда qajrы volsada vir em tavсыз, adam qыjnalmaj өtalmazca çerge тырте edi.

Ol заманда, camланған em qorqqan Petka kompasны kartuzuna suқdu emda vytev tenizlede çyzyvcyle em çolovcula, sadaqсықны qaralqan çiti qыжысыqы көргyзgen çанына varsala—ol çolnu tutыv, andan tajmaj çyrysele, ertde өlyрге kerek edile dev bek kyçly inаныv, andan ары kompasxa virda es ijmej көzleri qajrы qaraj edi esele, ары ketdi. Ol көv заманын vardy emda

em axır madarın eterge-qısqıyq etiv çılarqa başladı, alaj'a ol terekleni arasından korynpen çarıqdan korynpen, batarqa sarıy varaqan alaşa kynny korydu.

Bir zatda vilmej turqanlaj, vytev cegetni vaşxa, ana maçal şaqrej volqan çanp ajlanıv qalqanca voldu. Birda işeksiz, vatıv varqan kynny çıltyraqan çarıqında aljoşın klisanp qasıp em kipolunu suratlanıanlarp esine tuşuv közyne korynpen volur edi da anp ıyın volqan volur edi.

Ol endi Aljoşino, ol umut etgenca, anp sol çanpında volmaj, oñ çanpında volqanp emda Kök köl ol murat etgenca allında volmaj, artında volqanp anıladı.

Ol iş volur volmaz, ceget ana şaqrejca koryndy, ne ıyın desen, ana qatışv turqanca korynpen talala, mırdıla em çarla xar zamanda voluvıularpca demenili em ol ajıv ana tınylaqanca keslerini orunlarına çaraşdıla.

Çenil oquna, ol qajda volqanp tanıdı. Alajp eki çol ajınyl-qandan igi kesek uzaq edi, alaj'a Aljoşinodan razjezdge eltgen çajav çolcuqdan'a alaj uzaq tyl edi. Ol köllendi-çigitlendi, közyne korynpen, kölyne kelgen atxa sekiriv mindi em bir zat da vilmej turqanlaj tınc-aqıyn voldu em qulaqların öрге-öрге çiti tutıv saq etdi.

Çırtda uzaq volmaj, ol çır çırlanıp tauş eşitdi. Ol çır bir tyrlı, maqanasız, tunakp em qıyn-aur çır edi. Em vıllaj çırnı. Petka çaratmadı. Atxa qamcını sopalav, qarapıladı, aman cegetden, ol tyrlı çırdan, ol vilgen çajav çolcuquna, andan eki razjezdge andan da ıjyne çenil qacar-cavar ıyın, Petka tögeregine qaraj, qacarqa tav zamannp saqlaj edi.

11

Razjezdge çetginci, Aljoşinodan qajıv kelgen Mixajlnp çaşv Ivan vla Vaska bir daur vla maşına tauş eşitdile.

Qulaqıyqdan öрге sıqqanlaj, ala vytev tar tovar vagonla vla platformaladan tolıv turqanp korydıle. Uzaqıraq kök ıjykleden tamam bir elcik ornalqanca voldu. Ot orunlada ot çana edi, çırygen kuxnja tytynej edi, ot orunlaqa asılv turqan qazanla

borquldav qajnaj edile. Atla kişnej edile. İşcile çyk-çyklennenleni platformalarından aqaqlanb, qanalanb, jaşcikleni ata em kerekleni meşoklanb da taşbj, bir çerge çybldyla.

İş işlej turqanlanb aralarında biraz arğ-beri da ajlanb, atlaqa da qarav, vagonlanb, yjcykleni (palatkalanb) tav çyrygen kuxnjany otu qalaj etilgenine da qarav, Vaska işcileni qacan kelgenlerin, işni qalaj volqanb em Serjozka palatkalanb qatında otxa cъvyla taşbj nek, tögerek ajlanmanb em ana kişi uruşuv bir çarğ nek qьsdamaqanlarb sorur ycyn Petkanb izlerge savb ketdi.

Alaj volqanbqqa va Petkanb anasъ çolda tybev, qaşb-vaşb tyjuv: „Bu teli qajrb dump volqan ese da kynortadan veri da çoqdu em kynortalbq aşarqa yjge da kelmegendi“—dev çuav verdi.

Bu Vaskanb cъrtda acъvlандьrdь em seirsindirdi.

„Petkaqa ne zat vola ajlanadь eken?“ dev ol saqьşlandь.— Alqьp çoldada qajrb ese da tas-dump volqan edi entda vugyn da tas voldu. Bu Petka qalaj xьjlasъdь! Tьnc volqanlaj kesi tьnc-laj ne ese da ete ajlanadь“.

Vaska, Petkanb qьbьqьnb, anь kesin çyrytmekligini saqьşb ete, anь ne azcъqda igisinmej, vilmej turqanlaj esine vьlaj aqь tyşdy: tutxan cavaqlarьvьzdan maңa ylyş vermez ycyn, cavaq tutuvcunı aьv vaşxa çerge salqan em anь çaşьrtьn tutxan cavaqlarьn alqan Serjozka volmaj Petka kesi ese va?

Alqьp çolda bir kere anamь egecine kordonna varqan edim dev aldaqanb ycyn ol esine tyşgeninde sora anь bu işekli volmaqlьqь andan da vek vegidi. Kertisi va ol arğ varmaqan edi.

Endi da Vaska kesini işekli volqanьna xazna qalmaj inanьnanьnb kucynden bu işni usynden Petkaqa qatь soruv eterge em alaj vьlaj dejme dese, mьndan arğ vьlaj etmezca allaj işni esine tyşyryrge da çyregi varmazca tyerge onov etdi.

Ol yjlerine ketdi emda yjge kirginci sensada oquna atasъ vьla anasъ neni usynden ese da daur etiv davlaşxanlarьn eşitdi.

Bu qьzqan zamanlarьnda maңa da nezat ycyn volsada bir çalqan tajaq çetmesin dev qorquv toxdadь emda yjge kirmej tьşьndan tььladь.

— Da alaj qalaj voladь?—dedi anasъ emda anь tauşundan-söz urumundan ol ne ycyn ese da tyrlennenin-acъvlannanьnb Vaska bildi.

— Bir es çyarğa da qojğa edile. Eki temirli gardoş salqan edim, uc taxdağa da ogurca urluq salqan edim. Sora endi varda sraf boldumu?

— Oj, seni oqese,—dev atasъ асѣвлу волув сеirsindi.— Sora alaj degen nedi, saqlavmъ turliqdula da? Katerinanъ ogurcalary çetginci saqlajyq devmi. Bylajda vagonlanъ qotarьrğa çer volmaqanlaj, ol'a ogurcalanъ qajqьsьndadъ. Sen, Katja, ne etese, sen qalaj seirse? Alqьn budkada peşcik amanьsьqдъ, tardъ. alaşadъ dev uruşa edi, endi va budkağa qajqьradъ. Da, anъ uatmağa qoj.

„Ogurcala nek sraf volqandьla? Qallaj vagonla? Budkanъ kim uatьrьqдъ?—dev Vaska aşьqдъ emda ne zat ese da bir aman iş volurmu eken dev işekli vola komnatağa kirdi.

Zavodnu işlevny usynden ol bilgenden da vek alqьn bilgen xararьndan ese da bu xapar seirsindirdi. Ala budkalarьn uatьrьqдьla. Ol volqan ucastok usyne mekam işlevge kerek volqan zatla çyklennen vagonlağa zapas çolla işlennikdile. Preezdni vaşxa çerge көcyrykdyle emda ol көcyrgen çerlerinde alağa çanъ yj işlerikdile.

— Sen anьla, Katerina vizge byllaj budka işlerlemi?—dev atasъ inandьrьrğa kyreşe edi. Busaqat zaman saqlavullağa vurunca qallaj bolsada it orunlaca birer zat işlerge zaman tyldy. Bizge çarьq, keç yj işlerikdile. Sen quanьrğa kerekse, sen'a... ogurcala, ogurcala!—dev turasa.

Тьньlavnu ijiv, anasъ bir çanьna vuruldu.

Bu etilinnenne aqьrьn-aqьrьn emda taşatьn hazьrlanьv volsa, bu iş kişini esinde volmaj turqanlaj, qarav qaraqьncь vaşlanьv qalmasa, eski, ojulurğa lyvyldej turqan, it orunna uşaqan tar mekamьsьqnъ qojarğa ol kesi da razъ volur edi. Alaj'a anъ va vusaqatdan tavkel volunuv, xar zatnъ işleniv varqanъ em qalaj ese da vek çenil varqanъ qorqutxan edi. Çanъ voluna turqan işle, xaparla, adam көrmegen, dunjada volmaqanca aşьqmaqьlq-çenillik vla viri-biri ьzьndan qotarьlьv kelgenleri anъ qorquta edile. Razjezdde çaşav тыnc-aqьrьn edi. Aljoşino da aqьrьn-daursuz çaşaj edi. Alajьna vilmej turqanlaj uzaqdan suv çajqalьv keliv urqanca em axьgъ byllajda razjezdni Aljoşinonu da vasdъ. Kolhoz, zavod, veçen, çanъ yj... Bьla varьda keslerini çanьlqlarь, tyrlylyklery-quçurluqlarь em vytynda tьrmaşmaqьlqlarь—alğa øserge talaşmaqьlqlarь vla seirsindire edile emda qorquta edile.

— Grigorij, igi volları degenleri kertimidi?—dev ol asıv-lanpı, alçaqan vıa sordu.—Aman, igi çaşaqan edik esek da, viz/ çaşaqan edik. Bilmej turqanlaj aman vılsa va?

— Kөvdı sana,—dev atasъ oqajladъ-unamadъ.—Katja, çar-maqanlanъ sөleşgenin көvdı. Ajıvdъ. Tartasa, neni tartıanlanъ kesin da vilmejse. Sora vizde etilinnen varьda artda aman volur ysynmy etiledi? Sen Vaskanъ vet tyrsynıne igi qara. Majna anъ aızu da qulaqlarьna çete syjeliv turadъ. Ol gitçe volqanlaj da igi volları anıljadъ. Alajmъ Vaska?

Alaj volqanlanьqı Vaska va ne çıav verirge da tavmadъ em çanıз тыılavnu ijiv turqanlaj vaşьn qьmьdatdъ.

Kөv tyrlı çanı aqılla, çanı sorıvıa anъ тыncıqsız vaşьn kьcledile. Anasъca, ol da çanı işleni-çanı xararlanъ biri-biri ызыndan qalaj çenil varqanlarьna seirsine edi. Alaj'a ol çenillik anъ qorqutmaj edi-ızaq çırtlaqı savьv ozıvıcu çenil çırvıcy maşınanъ allına tьrmaşьv çırvıgenica, anъ ol çenillik esin kesine vurqan edi—ol seirsine edi. Ol, vıcen qotarьıvcı çerge-vıcen orıunna varьv, çılv qoj terileden etilgen sıvur toncıqnu tyvıne kirdi. Alaj'a ol çıqlajalmaj edi.

Uzaqan qotarьıqan-atıqan qanalanъ toxdavıuz tьqrdaqanlarь, biri-birine tijiv etgen tauslarь eşitiline edi. Manevr maşına terlej-tytynlej edi. Biri-birine tyrtılgan vıferle temir tauş ete edile em qalaj ese da çol көrgızyvcıny-tyzetıvcıny signal bergen sıvьzqьsъ (rozok) quvqun (adamnъ qajqьlv eterge çaravıu) tauş ete edi.

Ujnu vaşьlv sınpıan qanasьndan qarav Vaska asıq qaraldьm-kөk көkny vir kesekcigin emda yç çarьq çıltıraqan çılduz tajaqlı çılduznu көrdı.

Birden çıltıraqan çılduzlaqı qaraj, atasьlv çaşav igi volları dev inamlv ajtxanъ Vaskanъ esine tyşdı. Ol sıvur toncıqıa andan da vek sırmaldъ, көzlerin qьsdъ emda vılj saqьş etdi: „Sora ol qallaj igi volları?“ em ne yçın—qallajla ese da ol qьzlv mıjyşde taqьlv turqan plakatnъ esine tyşırdı. Mazallı çarьq көlv qьzlvaskercı vaqıanlanъ qatьnda, arıv şkoknu da qoluna qьsьv, öрге syjeliv allına çiti-saq qaraj edi. Anъ artьnda çaşıl tyzle, ol tyzlede qalьn mıjik bitgen qara vıdaj sarqala, ıllu tögereklerine vurıv etilmegen terek vasxala, qarьvsuz-gitçe Aljoşınoqı sırtıa ışamaqan, arıv ken, erkin oltırvıv elle var edile.

Andan aрь va tyzleni artыnda, җарық kynny tyz ken tajaqlarынь туынде mazallъ qarыvlu zavodlanъ ullu, uzun, mijik oҗaqlarъ tavkel-tavkel өрге-өрге сырвв көrynedile. Ҙытырауқ terezeleden carxla, oтla, maşinala көryne edile.

Ҙер-җерде da adamla tirile, җарықla edile. Tyzlede da, ellede da, maşinalanъ qatlarыnda da xar kim kesini işi vla kyreşe edi. Ҙartысь işlej edile, җartысь va işlerin тындырвв soluj edile.

Qallajсық ese da bir gitçe җаşсық, Pripրыgin Pavlikge bir kesek uşaqan, alaj'a anьса kиrlicik volmaqan, җyzyv atыльв, allyна тыльғын салыv varqan uzun dirizavlni көkde varqanынь көryv, qararqа syjyv, vaşыn da җаланlav qaraj edi.

Vaska: „Bu kyle-ығара ajlаныvсу җаşсық: Pripրыgin Pavlikge uşataj, maңa uşasa qalaj igi vollarıq edi“—dev xar zamanda bek suqlаныvcan edi.

Alaj volqanыьqqa va plakatнь ol bir myjыşynde—bek uzaqda, ol birsi җанында, ol uzaq җыrtnu qaraulu volub, ana qызыlaskerci җiti qarav turqan җерде ne zatнь ese da bir zatнь suratъ салынан edi. Ol zat xar zamanda, anылаşыntmazса, tubanca quvqun volub Vaskanъ esin qozqaj edi.

Anda aрь-beri җyze-uca turqan qara көlekgeleni тырсынleri suratlana edi. Anda aman, асvланнын-сamlаннын adamlанъ тырсынleri velgilene edi. Emda qalaj ese da andan, qызыlaskerci qacan ызына ajlаныьqды em qacan qorарыqды dev saqlaqanса, kim ese da aman көzlerin җандыгвв җiti qaraj edi.

Vaska aqыль em savыr qызыlaskercini җыqqa ketmej, aрь-beri virulmaj, qajrъ qararqа kerek edi ese aрь qarav turqanынь көryv, bek quanc voldu. Varыn da көre edi, varыn da anыlaj edi.

Eşikcik daң dev etiliv, alanъ budkalarына-yjcyklerine kim ese da kirgenin eşitgeninde, Vaska сыrtda җыquqа ketiv tura edi.

Bir minut caqlъ virden sora ana anasъ tauş etdi.

— Vasja... Vaska! Sen җыqlавть qalqansa?

— Oqaj, anam, җыqlamajma.

— Sen vygyn Petkanъ көrmegenmise?

— Kөrgen edim, җаныз ertden vla көrgen edim andan sora көrmegenme. Sora sen anъ ne etese?

— Busaqatda anъ anasъ kelgen edi da anъ ycyn sorama. Kynorta aзыqdan alqadan veri oquna tasды, izlejviz, saqlajызы, alaj'a җоqdu da җоqdu entda busaqatxa deri da җоqdu dejdi.

Anaşь ketgeninde, Vaska tьncьqьsьz boldu. Kece oјnav ajlanьrsa Petkanь alaj ьxdemligi volmaqanь ol vile edi, em anь sevevli anь vla birge ajlanmaqan, bir ьollu volmaqan ьoldaşьnь qajrь dump volqanьnь anьlajalmaj edi.

Petka kecigiv qajtdь. Ol kartuzsuz qajtdь. Anь kьzleri qьzagrьv, ьyлаqan ьşanь edile, alaj'a qurqaq volub voşaqan edile. Anь vek aman aғьqanь velgili edi, emda anь sevevli anaşьnь bytev guruşxalarьna ьanь avғumaj, virda sьz ajtmaj tьnьladь, aşarqа unanadь em tьnьlaqanlaj ьuvuғqanьnь tyvune kirdi.

Ol ьenil oқuna ьuqladь, alaj'a tьncьqьsьz ьuqladь: tьgerek ajlana edi—tьnşyј edi, ьnьsxaj edi emda ne ycyn ese da ne eseda muruldaj edi.

Ol anaşьna: „Başxa zat volmaqan edi, açaşxan etgen edim anşь“ degeninde, anaşь ana inannan edi. Ol Vaskaqа da anaşьna ajtxanьnь ajtdь, alaj'a Vaska va aşьrь inanmadь, ne ycyn desen, „alaj voş“ açaşьv qalmajdьla. Açaşьr ycyn qajrь volsada varьqа neda ne zatnь volsada izlerge kerekdi. Qajrь em nek varqanьn'a Petka ajtmmaqan edi neda bir osal ьaravsuz, tavşьzlyq ьetgeninden ьuq ajtmmaqanь ycyn aldaqanьn Vaska ol saqatdan oқuna bildi.

Alaj'a Vaska anь ьtyrygyn acarqа kyreşgeninde ol vaşьn ala bilivcy Petka kesini ajtxanьnь tersligin, tyzlygyn anьlatьrqа da kyreşmedi. Ol, ьanьz qatь-kycly kьz qьsьv, bir ьanьna vuruldu.

Vaska ne kyreşse da Petkadan ьuq tavmazlyqьna, ana ьuq ajtdьralmazlyqьna inannanьnda, anь vla soruvlaşxanьn-ana sorqanьn da qojdu, Petka qallaj eseda bir tyrly, kişige ьuqun ajtmmaqan ьaşьrtьnь em xьlacь ьoldaş volqanьna işekli volqanlaj qaldь.

Ol kьzyvge Sinjavka degen suvnu vaşlarь tava varьr ycyn geologlanь valaganlarь orunundan qoratьlqan edi.

Vaska vla Petka xavşьykleni ьyk ьyklenivcy atlaqа ьyklerge voluşdula. Xar zatnь ьolqа minerca hazьr etgenlerinde Ivannь ьaşь Vasilij em ol birsi—mijik adam, cegetlede birgelerine kьv zamannь ajlanьn ьaşььqlanь, „esenlik vla kьryşejik“—dev vek ariv ьjnaqlav qollarьn tutdula. Ala razjezdge quru ьajьn ajaqьna qajtrьqа kerek edile.

— A, ьaşla, siz kompasnь izlerge varmaj qaldьqьzьmь?—dev art ьolda Ivannь ьaşь Vasilij sordu.

— Варьда Петкань relaxь вля волқандь—dedi Vaska.—Алқьн варайьқ-варайьқ...—деу ол кеси айтхан еди. Мен унақаньтда ва, ол унамась, еки ажақнь треди да тохдась. Bir kere сақьрдьм —kelmedi. Ekinци kere сақьрдьм—kelmedi. Alaj вля вармасьда қалдь.

Petkanь izlerge варьрға век қьзқаньн esine тысурув, Ivannь çaşь Vasiliј: „Sen alaj nek etgense?“—деу seirsindi.

Qalaj çuav vermekligi, qalaj çanlarға дьгалас etgeni, çuncuqan-асьвланнан, ақьгьнланны Petkanь велgili tyldy, alaj'a вьлајда çyk-çyklennen атлань viri terekge тақьльв турған çerinden ьсьхпльв çajav çolcuqға qacдь. Варьда ань ьзьндан syruв çeter murat вля савьсьдья, ne усун desen, ol Aljoşinoqа ketiv qalyrға volluq edi.

Tamam qamci tijgenden sora атылqанca, Petka tuvra көкөнлени usy вля сув vicenlikni ici вля ань ьзьндан атылды. Ol vytev usyne сувну сасдь, көлегини eteklerin çьртдь em, ань альна cort савьв сьқьв, tamam çajav çolcuqни альнда атнь çygenini vilekliklerine kyçly-demenili qadalьв toxdась.

Ol тынлај-ақьгьн, ol ters ақьл алqан-kesi syjgenni volmasa, adam айтхань eterge unamaqan атнь, soluvun alalmaj, тырьлqан, artxa qalqan Ivannь çaşь Vasiliјge ваşьндан tartьв альв kelgeninde, ol zamanda ol çenil-çenil soluj edi, ань көзleri çьлтьraj edile. Bu uzaq çolovcu volurға tevregen igi adamlarға çumuş etgenine quanьв, kesi-kesine nasьвьв em vөгek көryne edi.

12

Alqьn çanь yj işlev voşamaqan edile, yjny polun çараşдьгьв voşaqan edile em terezeleni ramalarьн işlev ваşлаqan edile, zapъs çollanь qurc сьзларь ва taxdalanь usy вля атлав voşaqan edile, xilev viruvcuqни vir çаньна вьрғаqan edile, otun çььвсцu vavnu қьтыдатхан edile em vudkanь qавьрқаларьна çetgen edile.

— Хь, Katja, vygyn көcerikviz—dedi atasь. Eşikleri вля terezeleni viz турqанлај da işlev voşajallyqдьла. Вьлајда ва, көргенинca, viz саqlарьқ zat qalmaqандь.

Ol zamanda tyjymcekleni tyjuв, jaşcikleni, төşekleni, сојунлань, yj sautlanь таşьв ваşладья.

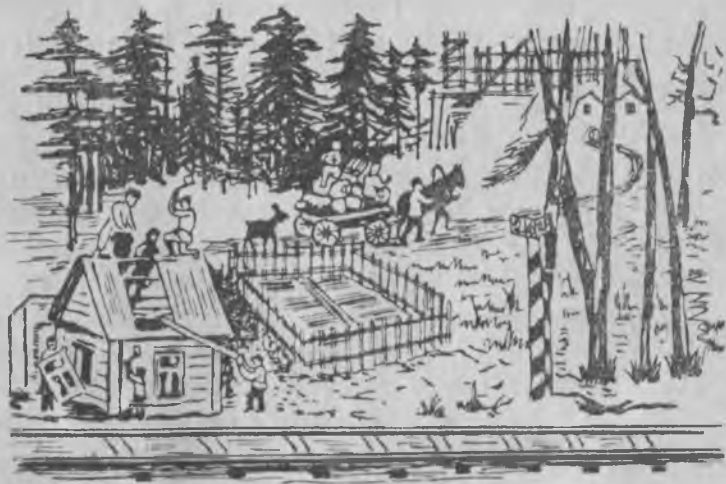
Bu zatlanь varьnda arvaqа çaraşьdьgьv salдыa. Arvanь artьna Manka eցini taqдыa emda çanь çerlege-çaşarьq çurtlarьna ketdile.

Atasь atlanь çygenlerin tutdu. Vaska pategeni volqan lampalь em anь xьrtдь-mьrtдь vaş qançalьn alqan edi. Anasь iclerinde topraqlarь volqan saqьv kəkencik volqan gokga xanslarь vla eki doşunnu qoluna qьsхан edi.

Arva ketiv tevrenni allьnda, varьda syjmej bir çanlarьna vuruldula.

Eski, kirlirek sarь ycykny төгereginden işcile vasyьnan edile. Ujny vaşьnda valtala ojnaj-tauş ete edile, vuruluv tartьlvьv alьnnan tot cyjle çьrьldaj edile em birinci—alqьn qovaryьqan qanala dьnyrdev çerge tije edile.

Vaşьn enişge tuta, bir çanьna vurula, anasь: „Ot-örtен tyşgen zamandaca“—dedi.—Örtен da volmaqanlaj, төгerekden adamlanь vasyьnanь ot tyşgenne vasyьnancadь—dedi.

Çenil oquna Aljoşinodan Fedka, Kolka, Aljoşka daqьda alaqa şaqrej volmaqan Jaşka vla Şurka degen çaşьyla çovvu voluv keldile.

Ploşcadkaqа ekskavatorqа qararqа, çerge aqacladan cyjle etiv urula turqan veçenne qararqа vardьa em artьnda çuvunurqа ketdile.

Suv çыль edi. Çyze edile, viri-virine suvnu casьv ojnaj edile em Fedka suvnu tyvune taşajьv ketiv, suvnu tyvunden uzalьv, vilmej turqanlaj ajaqьndan tutxan-qadalqan zamanda, ullu em asь qьcььq etivcy qorqaq Şurkaqda da көv zamannь kyldyle.

Andan sora suvnu çaqasьnda ajlandьla, aqьnnь eski em çanь işleni syunden sölөşdile.

Fedka sьrtьndan çatьv em kesini төgerek sevgil vetin kyn-den qolu vla çava: „Vaska, vu pionerle degenle ne zatladьla? Sөz usyn ala xar quruda virge nek çyryjdyle, daurvaznь nek qaqaдьla, sьvьzqьlarьn nek soqadьla? Meni atam bir çolda va pionerle çuqnu urlamajдьla, aman sölөşmejdile, tyjyşmejdile da-qьda ne zatnь ese da etmejdile dev oquqan edi. Sora ala şьjьx-lacatьdьlada?“—dev sordu.

— Oqaj, şьjьxla va tyldyle —dev Vaska aqьllь voldu.—Men vьltьr atamь qarnaşьna varqan edim. Anь Borka dev çaşь vardь— ol pionerdi, da ol meni eki kere vojunuma alaj çetdirgen-urqan edi, çanьz ajaqlarьnь qatdьr. Sen'a tyjyşmejdile dejse. Ala kimda vilgen qьzсьqla, çaşсьqladьla. Ul-lula volsala, komsomolqa kir-likdile andan sora Qьzьl askerge varьqдьla. Men da ullu volsam Qьzьl askerge varьqma. Şkoknu allьqma da saqlarьqma.

Fedka aьylamaj—kimni saq-larьqsa?—dedi.

— Qalaj kimni? Barьnda! Saqlamasaq'a, aq vanda savьv vytev vizni çurtlarьvьznь qoluna aьr. Fedka, men aq asker ne volqanьn da vileme, Mixajlnь çaşь Ivan maңa varьnь xaparlarьn

da ajtxandь. Aq asker degen ala tyrly-tyrly patcaxla, satьvcula, kulakladьla.

Aqьгьп тьпылав турқан Aljoška:—„Egornu çaşь Danil kimdi da?“—dev sordu.—Ma ol kulakdь. Sora ol da aq askermidi?

Bir talaj zamannь тьпылақандан-сақьшлannandan sora:—ань şkogu çoқdu—dedi Vaska.—Ань şkogu çoқdu, esgi tarancasь va vardь.

— Sora volsa va? dev toxdamaj daқьda Aljoška sordu.

— Da sora va sora! Sora ana kim şkok satarьq edi? Şkok-lanь neda pulemjotlanь xar kim syjse da ana satamьdьla da?

— Bizge va satarьq tyl edile—dev Aljoška ol aјtxanna qavьl-razь voldu.

— Biz alьп gitçecikleviz da vizge anь ycyn satarьq tyldyle. Egornu çaşь Danilge va cьrtда vu zat ycyn tyldy. Ma savьr voluқuz, şkol vollarьdu, ol zamanda varьnda vilirsiz.

— Şkol vollarьmudu eke? dev Fedka akьllandь.

— Bolmaj qallьq tyldy—dev Vaska inandьrdь.—Алльвьзда ьььqда siz varьqьz da keligiz, viz varьвьзда birge, çovvuvuz-qautuvuz vla mekam işlevny vaş inzenerine varьвьz da şkol işlegiz dev vujuruq ver derbiz da tilerbiz.

— Tilerge qalaj ese da aјьv kivikdi—dev Aljoška kirpilendi.

— Ань ne aјьвь, ne uјatь vardь. Bu çanьz volsaп aјьvdь. Ma, vu alamat qajdan cьqqandь derle. Varьвьзда volsaқ, cьrtда aјьv tyldy. Bar dej esegiz, men kesim varьv da tilejim. Nege qorqavьz? Sora ol vaşьвьzоatь qaқarьqьdь?

Aljoşinci çaşьqla keterge tevredile, Vaska va alanь aşьььqа onov etdi.

Аla çajav çolcuqqa cьqqanlarьnda, Petkanь kordyle. Çaşь-cьqlaқa varajьmь, oқese varmajьmь dev saқьшlanьv, bir da işeksiz, ol vьlajда көv zamannь syeliv turқан volur edi.

Kesi çanьz qajььqа syjmegeni sevevli Vaska: „Petka, kel vizni vla varajьq“—dedi.—Varajьq, Petda. Sen vьlaj mьdax nekse? Varьвьзда çarьqьvьz, ol'a mьdaxdь.

Petka kynne qaradь, kyn'a alьп mijikde edi, sora tersligi volqanca ьşarьv, varььqа razь voldu.

Бzларьна qajьv kele turқанlaj, Egornu çaşь Danilni xutorundan uzaқda volmaj øgen bir mijik emen terekni tyvynde ala Paşka vla Maşkanь kordyle.

Bu gitçe savijikle, çaşil dubvurcuқnu usynde olturuv, birda işeksiz vьltьrdan qalқан emen cөrtlevykle volur edile, neni ese da çerden çьja edile.

Vaska: „Kel alaqa varajьq, olturubuz, solurbuz em biraz kылgen da eterbiz“—dedi. Varajьq, Petka! Sen vьlaj тьnc-sавьг kivik nek volub qalqansa? Уjge varalmajтмь qallьqsa, alqьп zamaпьвьз vardь.

Ala aqьгьп-saq art җanlarьndan savijcikleге җuvuq kirdile tьrt ajaqlanьв keslerin erғi-burғu etiv vьlaj-vьlaj qьсьrdьla:

— Rrrr... Rrrr...

Paғka vьla Maғka sekiriv turub em, ol oqaj esen ьzlarьna qararqda da qorqub, biri-biri qolundan tutub, ьlym qara qacдьla-тьllьkларьп atдьla.

Alaj'a savijle alanь syruv ьzlarьndan җetiv, aliarьna ьtuv, alanь җollarьп aldьla.

Qьsxa, inicge qaҗсьqlarьп җьjьra Vaska tyrterek:—qalaj qorqutuv etdile!—dedi.

Maғka җьlamuqdan toloqan kьzlerin syrte:—Birda vek qorqutdula!—dev ol ajtxannь vegitdi.

Kesini etgen naqьrdasь-ojunu kesine igi kьryнnen Vaska:—„Ol kimdi dev tura edigiz siz?“—dev sordu.

— Biz'a vьrydy dev umut etgen edik dev Paғka җuav verdi.

Neda ajydy dev umut etgen edik—dev Maғka degen qьzсьq qoғdu emda, ьғarьв җaҗсьqlaqa uvucu vьla ullu emen ььrtlevykleni uzatдь.

— Ala bizge nege kerekdile?—dev Vaska aььrqa unamadь.— Siz kesigiz ojnaqьz. Biz ullula volub voғaqaпьвьз emda vu zatla bizge ojun tyldyle.

— Bek igi ojundu—dev Maғka җuav verdi. Birda iғeksiz. Vaskaqa emen ььrtlevykleni ojun nek volmaqanlarьп aпьlajalmaj kyle volur edi, qьzсьq quanc volub kyldy.

— Хь, ne etesiz, qalajдь sizni qart ammaqьz uruғamьдь?.. dev sordu Vaska emda ol birda alaj ajтьr dev turmaqanlaj, qatьlav vьlaj ajтьв qoғdu:

— Sizge kereklisi alajдь. Ne ycyn desen, sizni ataqьz хьjьlасьдь.

— Vaska, qoj kerek tyldy, kyreғme! dev Petka alanь qoruvladь.—Ala gitҗecikledile—dedi.

— Da gitҗecikle volqanььqda ne vollarqudu, volsunla gitҗecikle?—dev qallaj ese da bir acьvlannaп quanmaqьqь vьla Vaska toxdamaj sьzyn sьleғdi.—Amanььqсь ese, amanььqсьдь. Kerti ajtama da, Paғka, sizni ataqьz amanььqсьдьda?

— Vaska, qoj kyreşme! dev Petka tuvra xazna qalmaj çalyňnanca tiledi.

Vaskanь qatь sөleşmekliginden biraz qorqaraq bolub, тыңлаşыв, Paşka vla Maşka bir çanlaryna qaraşдыла.

Aqьғын воjsунив Paşka—amanьqсыды—dedi.

Maşka: „хылась-amanьqсыды“—dev çumuşaq ығарьв, ol da ol biri ajtxannь ajtdь.

— Alaj'a ol igi хылась-amanьqсы edi. Amma aman adamь, хaramь ol'a igidi... Andan sora va...—vьlajda anь tauşu azсыq qaltьradь, ol qьzсыq axьнды, anь ullu көк көzleri тьль, тьдах boldula, gitçe qolcuqlarь va qaltьradьла, em eki ullu emen сөrtlevyk aqьғын çumuşaq кьrdьkга тыşdyle,—andan sora ol sөz aльв, vizni atasьqьвьз qajьт esе da vizden uzaqqa—uzaqqa ketdi.

Qallaj esе da, bir tyrly, tunakьlannan tauş-qьсырьq Vaskanь artьndan eşitilindi.

Ol bir çанына vurulub, Petkanь vaşьп kyçly, duxlu-ariv ijisli кьrdьkга qatь vaşьв, myjьşly, aьqь imvaşlarьн qьmьldata-qaltьrata, kesi-kesin тыьв qolundan kelmej daursuz-taussuz çьlaj turqanьн көrdь.

13

Çaşьqla saqьna-suqlana turuvcu uzaq çurtla qьsxadan-qьsxa çuvuqlaşьв qurşalav, atsьz 216 № razjezdge syrkele edile.

Ullu vokzallarь vla, mazallь zavodlarь vla mijik yjleri vla ol uzaq çurtla endi qajda esele da alaj uzaq çerde tyldyle.

Entda tamam alqьnca qatьвьз vla birda тыjarqa—tutarqa madar volmaqan çenil çyruvcy poezd ozadь, alaj'a adamla miniv çyruvcy qьrқ ikinci em poctanь çyrytyvcy çьььгma төrtyncy poezdle vizni qatьвьзда savьr voladьла-toxdajдыла.

Urula-cunurla qazььннan zavod ploşcadka da alqьn quru em çalan edi, alaj'a alajqa çyz-çyz işcile vaşьna edile, qolqa yrennen emegenne uşaş bir seir zatxa maşina—ekskavator ol ploşcadkanь ysynde syrkeliв çyryj edi, çerge kire em temir auzun aca, temir tauş vla çьrlaj çyryj edi.

Suratla aлыр усун aeroplan entda usub keldi. Xar kыn-kynden çаны варакла (işcile çаşаоan mekamla), skladla (kerekle, sautla d. a. k. z. аьралоan mekamla), voluşluq etgen masterskojla øse edile. Çyruvcy kino, vagon-xamam, vagon-biblioteka keldile.

Radioustanovkаны ruorлары søleşdile, em artда imvaşларында şkokлары vla Qызы askerni qaraulлары keldile emda daursuz-тып-лаşыv keslerini postларына syelişdile.

Vaska Mixajлы çаşы Ivanna varоan çolunda, көv volmaj alаны eski yjcykleri (vudka) turоan çerde toxdady.

Аны орунун şlavgaumnu sav turоan vaçanalарындан тань, ol çuvuq vardы emda relsalaçа qaraj vылаj аjтыv saçыş etdi: bu çытыrauq-ariv relsala vizni peçiviz turоan myjyşny usy vla oza-тыqдыла, ol pecni usynde Ivanny çаşы Ivan degen sarы kişdik vla men xar zamanda çenil-çenil çыныvcan edik emda meni оруnduqumu eski орунuna salsaq, tuvra krestovinaçа syeliv toxdарыq edi, tamam temir çol veçenni kenine vulluq edi dej edi.

Ol төgereгине qarady. Tovar çyklennen vagonлары allарына tyрте, alаны vaxalarында tytyny көкge сыçа, eski maneвр parovoz тырнаqlaj-syrkele edi.

Çытыс наşалары voloan taxdalаны ысанлары da qalmaçan edi, alaj'a qum qalavladan em ol oçaj esen, çаныvcy сыçанаqladan anda-тында, тыçысы volsa da, тыçыcdan qorqmaj, sytly, vıquлу gjaxıknı хans көкencikleri volub kecigiv kelivcy gardoş øge сыçоan edi.

Вытыр çaj bu zamanda, vusaçatlada çalan em açығыn voloаны esine тыşyre, ol andan da ағы ketdi, çаныz qazla az-az, san-san qaqыldaj edile, çez qonuravcuqu vla qazyqça taçыlv turоan eski maçыra- ыныrdaj edi emda suv алыçа сыçоan тыşыv çыныdavcu-suv тауş etivcy qujunu qатында celeklerin дыçырdata edi. Busaçatda va...

Ullu açaçаны Tıxıj suvcıqu çаçаларына vegite aur kuvaldala tunакы valta тауş ete edile. Uslerinden çyk qotarылоan relsala gyryldej edile. Slesar masterskojda çöгыç teinir тауş ete edile, emda toxdamaçan таş uaqlavcula, pulemjot атылоанса, дығыldaj-сыçырдаj edile.

Vaska vagonлары tyvıne kirdi em Serjozkaçа vetden-vetge çoluquv-tyrtylyv qaldы.

Serjozka çelim vla хьль-мыланнан-çelim çuqu volqan qollarında kolovorotnu tuta edi emda, enişge ijiliv, usyne mor vetli çavlan-nan qum qujulqan кырдыкнь usynde neni ese da izlej edi.

Birda işeksiz ol ertdeden veri izlej volur edi, ne ucyn desen, ань veti qajqыль-saqьсьль, kefsiz adamнь vetine uşaj edi.

Vaska хансха qaradь emda көryme dev turmaqanlaj, Serjozka neni tas etiv izlej edi ese ань көrdy. Ol teşikcikle ажьгыг ucyn kolovorotxa салъньvcu perka degen metall zatcьq edi.

Vaska taва çанында şpalнь artьnda volqan sevevli, Serjozka ань көralmaqan edi.

Serjozka Vaskaqa qaradь emda çаныдан enişge ijiliv izlev vaşladь.

Vaska, Serjozkanь çаныndan ne kylmeklikni neda qarşcьльqнь vaşlarca bir zat аныласа, ne azcьqda turmaj Serjozkaqa: „Ariv inirge deri da izlej-izlej tur“—dev ань ажьвь kesini çoluna keterik edi. Ань veti bir zatxa qajqь etgen, işge çaravlu kerekni tas etgen emda kesi izlegen zatнь tavmaj qьjnalqan—мьдах adamнь vetine uşaj edi.

— Sen kerekli çerinde izlemejse,—degen tauş kesi allyna Vaskanь auzundan cьqдь.—Sen qumda izlejse, ol'a şpalнь artьnda çatьv turadь.

Ol perkanь aldь emda ань Serjozkaqa verdi.

— Sora ol alajqa qalaj тыşgen edi?—dev Serjozka seirsindi. —Men savхан etgen edim da ol, ol zamanda cartlav тыşув ketgendi endi qalajqa тыşgenin көrese.

Ala ьсарьсьгьqda emda biri-biri vla sөleşiv vaşlarqa хазьг edile, alaj'a eki çaşcьq da alanь aralarьnda toxdavsuз vola turuvcu eski çavluqlarьn eslerine тыşугьв мьnajьşдьla emda biri-birine saq-saq qaraşдьla.

Serjozka biraz tamadaraq, avadanьraq em inicgerek edi. Ань vaş tygy sarь, көzleri көк (amanььcьнььqlaca) edile emda ol vytev qallaj eseda bir kycly-sinir, tiri em хатаcь qorquvlu edi.

Vaska kenirek, demenilirek edi emda, kim bilsin өзge va, andan qarьvlurаq da volur edi.

Ol, vaşьn az çatvaş tutuv, syele edi, çaraşьvluq vla uruşmaj-tyjyşmej keterge da, tyjyşgenleri volsa, ань çavundan: ese ana aslam qьjьnььq çeterigin da vile turqanlaj, tyjyşeme dese da, tyjyşyrge da oqajь volmaj tura edi.

— Eş çaşla! dev alaqa platformadan bir adam qısrđ, ol'a mexanik masterskojnı tamada masteri volqanpın bildile. — Bıaj bir kelcigiz. Bir kesek voluşuqız.

Endi saılav qalmaıan zamanda, tıyş acsala da, ol da master izlegen voluşluqnu ana eterge sıjmej tıyşgenca korynnyk edi da, çaşla çumduruqların asıv, çenil oıuna asılv turqan çuk qalanıvcu-turıvcu platformaıa kirdile.

Anda aıv kelıv tabız tıjgen ıllu temir tajaq sındırqan eki jaşık atıa ajlıana edile.

Qudoru meşokdan tıyılgenca, temir xırla jaşıkden platformaıa tıyılıv tıneresdıle, ala gıtçecikle, ıllula, qısxasçqla, uzunla, çıqasçqla, qalıpla edile.

Çaşçqlaıa altı meşok verdile, xar bırine ıcyşer emda xırlan sırtlaıa ajırqız dev tiledile. Bırinci meşokıa—mexanik xırlan, ekıncıge—gaz xırlan, ıcyncyge—metr xırlan salırqa kerek edi.

Bolmaj qalqan tıyşge da qaramaı, erışiv tırvılar, xar bışını da xar işde da alsı volurqa sıyiv kyreşmeklikleri çıqlanmaıan edi, alaj'a vaşxa tırvı çanına bıvulqan edi, bı zatxa alan aşırıv işlev vaşlamaqlıqlar da şaqatlıq ete edi.

Ala işlej turqan zamanda, işden voşamaı kyreşgen zamanda; platforman qımtıdata edile, bış çoldan bış çolqa qualav elte edile, iliniv turqan çerinden ısxındıra edile daıqda ızına ilındire edile.

Bı işle varıda adamlan kızılerin acarca sıir edile, artıqsızda platforman taıvcu-ilındırvıcy Semjon, çaşçqla kamsıkıldan maneıv sostavxa kirgen volurla degen murat vla, ol alan sıvıv vla sıvındırqı sıyiv, alaj volqanlıqıa va qarav alan iş işlej turqanların korgeninde, aman seleşe-camlana, şajtanla ete, platforman ajaq vasıvcusundan tışıv ketgen zamanda edile.

Çaşçqla xırlan tıjınlısa sırtlaıa ajırıv voşaqanlarında, anı xararın bildirir ıcyın masterge savıv vardıla, masternı —bırda işeksız çaşçqla xırlan ajırqan volmazla, bış çerge qıyıv qoıqan volurla—dev kolyne keldi, ne ıcyın desen, ala qalaj ese da bek çenil voşaqan edile. Alaj'a alan vetlerine talaşv işlegenlerin, ne ıcyın desen, vojınlarına salınan işni tındırıv maxdavlı volurqa sıjgen edile emda bışı-bırinden artxa qalırqa sıjmegen edile, ol'a anı bılmegen edi.

Çyk çyklevcy-çyk költürüvcy alev kelgen meşoklanь asev qarav xьrlanь tamam ana kereklicisa sortlaqa ajььььь turqanlarьn kergeninde, master bek ulla seir volqan edi. Ol alanь maxdadь — alaqa ariv ajtdь, ne bir çuq eterge çararla neda bir çuqqa yrenirle degen murat bla ol alaqa masterskojqqa keliv voluşa turuqqa erkinlik verdi.

Ala razь volub, igi, esgi tenleca, yjge kettile, alaj'a xar kim kesini vaqasьn vile edi. Bir çanьz minutnu icinde ne azsevda vi-ri-birini çanьna çaramaqaп zat ajtxanlaj, alanь qarşььqlarь çanьdan çanьv qalьrqa xazьr edi. Ol alaj, Vaska Serjozkaqa ol kompasnь alqanььsa, almaqanььsa dev sorqan zamanda edi.

Serjozkanь көzleri oqursuz volqan edile, varmaqlarь qollarьna qьsььv çumduruqla etgen edile, alaj'a auzu ьsara edi.

Asevlanьanьn da çaşьralmaqaпlaj çaşьььrqa kyreşe, (ol asevlanmaqlььь da tyjylgenin unutmaj esinde qaldьrqandan edi)—Kompasnь?—dev sordu. —Kompasnь qajda volmaqlьььn sen igi villikse. Sen anь kesinde izlesen edi va...

Ol daqьda andan sora da ne zat ese da qoşarqa vaşladь, alaj'a kesin xorlav tьjьv tьььladь emda qaşьn-vaşьn tyjdy.

Alaj bir völek atlamnь vardьla.

— Kim bilsin sen vizni savaq tuvucubuznu da almaqanma da derse? —dev Vaska inannan da etmej Serjozkaqa zukgusuna qarav sordu.

Serjozka:—Almaqanma—dedi alaj'a anь beti xar zamandaca xьjlasьraq-xilikgelev kylymsyregen tyrsynne kirdi.

—Alaj almaqan qalaj voladь?—dev Vaska seir boldu. Biz suvnu tyvunde qarmadьq-qarmadьq, izledik-izledik, alaj'a ol çoq edi, tavmadьq. Qajь tas volqandь da ol?

—Da, sora qarmavuquz izlevygyz izlev volmaqandь. Siz biraz maçalьraq izlecigiz.—Serjozka kyldy emda, Vaskaqa qaraj, qallaj eseda bir tyrly maqanasьz çumuşaqlyq bla vьlaj ajtьv qoşdu:—Bir varcь anda alanь icleri savaqladan tolub turadь, prorva degen savaqladan sьjььv volmajdь ala va olturub ox-ox ete tura-dьla—dedi.

Ekinci kynynde, erdereken oquna „kişdikni“ da birgesi-ne aıv, tyzyn ajtsaq, Serjozkanь sözlerine birda hazna inanmaqanlaj, suv ızyna ketdi.

Ol „kişdikni“ suvqa uc kere atdy-ijdi, alaj'a qurlaj cıqqan volmasa, çıq aıv cıqmaj edi. Alaj bolsada törtynsy kere atxanьnda, cıcımtcıq ızyna qıjın tartılyndь.

Усань çenil ørge tarta:

— Sora ol kertida alqan volmazmь?—dev Vaska saqıřlandь. —Ma, ajxajda, almaqandь... Ma, ma majnama... Biz'a... Ej, telile!

Съвьqladan eşiliv etilgen cavaq tutuvcu suvnu vaşında køryndy. Vaskanь aqында vek quancı ızanmaqlыqnь voldura, ol cavaq tutuvcunu arasыnda-icinde ne zat ese da qımyldaj edi, tøgerек ajlana edi emda şopul-şupul ete edi, suvnu caca edi. Alaj'a ma, varьda qumqa qatıřьv em suvnu vaşında cızyvcy suvuq maqa xьrvlaqa qatıřьv, ol zat suvnu cıaqasыna çav dev tijdi, emda Vaska verketli ucaqa qarmav qararqa mılyьyn atdy.

Eşilgen eşikcigin acыv, bir cıjьrmaqa cıvuq maqanь çerge qaqqanьnda, anь seirsinmeklik em soquranmaqlыq kycledile.

Acыq çarьqdan qorquv, tørt çanьna çenil-çenil sekiriv arьveri qacxan maqalaqa qaraj: „Bu nalatla mьna qajdan tьq-tьqlama voluv vařыnnandьla?“—dev Vaska seirsindi.—Da, bir arada bir çanьz kirivcen edi, eki—kirgeni va vek az, san-san voluvcan edi. Vıajda va qaracы, bir çanьz erşik neda sьnar bir ploticka degen adargь cavaqcыq çoqdu, kylkygeca—sav maqa cыlqьdь“.

Kim bilsin øzge va, kompasнь Serjozka alqan da volmaz, alaj'a cavaq tutuvcu ici da maqaladan tolub, eski orununa tyne-ne inirden alqa va varmaqandь—eltinmegendi dev cavaq tutuvcunu da ızyna orununa atьv, yjyne ketdi.

Vaska skladdan cava edi emda temir cыvьq culqavnu masterskojqqa tařьj edi. Terezecikden vařын veri qaratyv, Vaskanь anasь caqьrdь, alaj'a Vaska ařьqa edi; ol vařын vulqav atlamьna qoşdu.

Busaqatdan oquna yjge varmasa kelmese, Vaskanь vařьna çavarьq qara pelaxlanь qıjьrdan tutuv sanaj, anasь ana andan da vek qıcьrdь. „Sojarma-sьdьrьrma“, „uatьrma-tyjerme“, „qulaqlarьnь cırtarma“ degen sözle Vaskaqa eşitilinnenlerini sevevin-

den, ol anь sөzlerine inanmajьn qojsa da, anь voj salmamaqlь-qьnь sevebinden, ana adam eşitirge syjmezca aman işle volurqa kerek edile, alaj'a Vaska anasьnь esinden aman umutla ketmej turluqlarьna asьbь inanmaj edi iş vytev mьnda—bu zatda edi, anda mьndan sorada kerti volub anь anasьnь ajtxanьn eterge zamanь җoq edi. Sora ol kesini җoluna varьrqa syjdy, alaj'a vь-lajda anь anasь qallaj ese da bir aq qaҗьtсьqнь bulqaj, ariv er-keletgen sөzle vla caqьbьv vařladь.

Vaskanь igi kөzleri var edi emda ol bu qaҗьtсьq vaşxa zat tyldy, vusaqatсьqda alyьnan pismodu degen murat vla qaradь. Pismo qajda ese da bek uzaqda slesar volub qulluq etgen Pavel degen qarnařьndan kelirge volluq edi. Vaska va qarnařь Pavel-ni bek syje edi emda asьbь ařьqoqandan tөzyv-cьdav volmaj, soluvqa-otpuskga qacan kelligin saqlaj edi.

Bu işni almařьndьrdь. Ol işge quannan-anь syjgen Vaska temir cьbьq җovvunu da vuruvqa (xunaqa, calmanьa) taqдь em anasь kөrgen zamanda qarьvundan kelgenden da ozuv mana bek ullu җumuř etedi dev anasьnь kөlyne kelirca vetin mьdaxca etiv, yjlerine ketdi.

Vaskanь tuvra kөly vla amanь tutxan zamanda, ne uruşurqa, qorquturqa kyreşen da ajtxanьnь etdiralmaqan qьbьqь volqanь-nь kucynden, acьvlanьnan anasь savьr em adam syjer tauş-ma-qam vla: „Vaska, oqu“—dedi.

Vaska pismonu ala em anь ařьqьvsuz җьrtьv aca, kesini sөleřgen tauşu vla razь volmaqanьn vildire. „Vьlajda adam iş vla kyreşedi, ol'a... oqu-oqu“ dejdi dedi.

— Kesin oqusan'a. Men Mixajlnь җařь Ivanna oqurqa җy-rygen zamanda, ol'a: qajda xavle ajlanasa, qajda işsizlej bulҗujsa? dej edi. Endi va... oqu-oqu—dejdi.

— Vaskacьq, sora men sana seni uroklarьn ycyv uruşxanma-mьda? dev ters bolsada anasь kesin tyzsyndy.—Sen urokga kirsiz volub ketiv urokdan'a şajtanca volqanьna vatmaqнь җaқьv, valсьqнь cacьv qajtxanьn ycyv uruşa edim. Vaska pismonu җařьv stolqa saldь, andan sora qoşuncuqnu aldь da suv icerge ketdi emda tamam inirge deri olturub tururqa olturqanca җaпьz quru andan sora stolnu arьna demenili em tav olturdu, anь kөryv cьdav volmaj em arьnda anasь: „Oqu dejmeda, telil—dev qьcьrdь.

— Qarañ etese, bir kesek çarğdan aь çallась, vusa-
qat oqujum—dedi.

Qarnaş Pavel alanь razjezdde zavod işlene turqanьn em anda slesarla kerek volqanьn vile edi.

Ol qulluq etgen işlene turqan mekam işleniv voşaqanь se-
vevli, ol turqan çurtuna varьrqa onovlaşxanьn çazoqan edi. Ol
anasьndan vьlaj ajtv tilev çazoqan edi: „Xoşubuz Egornu qьzь
Darijaqda var da, birda qurusada çaj turuqda qatьnьm vla ma-
qa xaqь vla bir komnatanь verirge vollaruq ese sor, ne ysyn de-
sen, qьşxa zavodnu kesini kvartirleri vollaruqdu dev umut eterge
çarajdь“.

Bu pismo Vaskanь da anasьn da vek quandьrdь.

Anasь: „Qalaj igi vollaruq edi varьvьzda vytev yjdegiviz vla
virge çaşasaq“—dev xar zamanda anь izlevcen edi. Ałaj'a alqьn
razjezdde cьrtда işlerge iş volmaqan zamanda, anь saqьşьn
eterge da kerek volmaj edi.

Andan sora qarnaş Pavel көv volmaj qatьn alqanь sevevli,
varьda anь qatьnьn көryrge, anь qallaj volqanьn bilirge bek
syje edile.

Anasь Egornu qьzь Darijanь ysynden bir tuqum bir söz
eşitirge da syjmedi.

Vaskadan pismoñu sibiriv-tyrnav ala, emda quannandan kir-
pildev, ol aladan çuq aьlamasa da, aqa vaqalь volqan-sьzсьqla-
qda, tockacьqlaqa, xarificiklege qaraj: Andan sora va ne! dedi.—Ne-
da viz kesiviz andan Egornu qьzь Darijadanть amanvьz? Bizni
endi yjuvyz alqьnнь aman yjcyk tyldy, eki komnatavьz, sensavьz aş
yjuvyz da vardьla. Birinde kesiviz çaşarvьz, virin'a Pavluşaqda ve-
rirviz. Başxa vizge nege kerekdi?—Başxanь viz ne eteviz?

Kөv volmaj aman eski yjcyklerine vuşuv etge-
nin, çanь yjny amanlaqanьn, adam volmaqan çerde
va yjny ojuvnu, çanьdan işlevny em çanьrtxanьn-
çanьnь işlevny qajqьlarьn cьjarqanlanь varьnada
uruşxan qatьn, çaşьmь çenil oquna көrlykme dev,
çaşьna quanьv-ullu kelly volub, kesin nasьvьrqa
sanav, varьnada uruşxanьn çenil oquna unu-
du.

Art көzyvde Petka bla şoxluqu toxdaqan edi—ажьгьльшхан edile. Petka qalaj ese da, alqьnca volmaj kijikge uşaş volqan edi.

Bir-birde ariv ojnaj, sөleşe edi, bir-birde va alajьna qaşьn-vaşьn tyjuv, тьнлавни ije edi emda tolu kynny көrynmej, xaman keslerini yjny arvazьnda kesler'ni Elenkacьq bla kyreşe-ojnaj edi.

Qalaj ese da Serjozka bla ol cөgyclege savla salqan stoljar masterskojdan qajтьv kele kynorta aзыqнь allь bla Vaska şuvu-nurqa muraş etdi.

Ol çajav çolcuqqa buruldu da Petkanь көrdy. Meni көryr-le da dev qorqoqanca Petka toxdaj em arь-veri burula, allьnda ketiv vara edi.

Vaska da bu voş vojun, tyrly-quşur adamнь çaşьrtьn qajrь vudaqqa ajlanпaньнь sьmarlarqa onovlaşьdь.

Qatь, issi çel ura edi. Ceget daur ete edi-şuvuldaj edi. Alaj'a Vaska, kesini atlamьndan, ajaq tauşundan qorquv, çajav çolcuqdan bir çapьna buruldu emda көkenleni ici bla az artxaraq ketdi.

Petka birca vudquniv varmaj edi: bir tavkelligin çьjьv savarqa-qacarqa tevregenca ete edi emda çenil көv zamannь qaca edi, Vaskaqa көkenleni ici bla varqanь severli көkenleni, aqac-lanь vygerge kerek vola edi da, ol anь ьzьndan kydden çetiv vara edi, bir toxdav, qorqoqanca guzava volub төrt çapьna qaraj edi, andan sora anь ьzьndan birev sygyv çetiv ol asьgь arь-qandan varalmaqanca, amannь kemi bla aqьgьn-aqьgьn vara edi.

Petkanь qorquvu ana көce tevregen Vaska: „Ol qajrь vudqadь?“—dev saqьş etdi.

Qarav-qaraqьncь Petka toxdadь. Ol көv zamannь өрге syeliv turdu, anь көzlerinde çьlamuqlarь çьltьradьla. Ol vaşьn ть-daxlanьv enişge tutdu emda aqьrtьn ьzьna ketdi. Alaj'a bir talaj atlamьn varqandan sora, ol daqьda çapьndan toxdadь, vaşьn qь-тьldatдь-vulqadь emda cegetge ajlanс ajlanьv, tyz Vaskaqa ть-льgьn atдь.

Qorqoqan emda anь saqlamaqan alaj volluqdu dev turmaqan Vaska көkenleni artьna sekirdi, alaj'a keс volub voşaqan edi.

Petka Vaskanь da kormegenlej, aь-beri qьmyldaqaь kokenleni ььььrdaqaь tauьlaьь eьitdi. Ol qьььrdь emda ьajav ьolcuq taва ьaььna mььььь atdь.

Vaska ьajav ьolcuqqa ьetgeninde, anda bir insan da ьoьq edi. Inirge kow qalmasa da qatь ьel volsa da, adam syjmezca, adamqa solumaqlьq qьььь volurca xava alaj edi.

Kekde aьr bulutla ьyze edile, alaj'a vuzlu-suvuqlu qara vutxa qoьulmaj, ala kьnnу ne ьavmaj, ne ana qatьlmaj ьyryj edile.

Bulqanьan, adam aььlamazca aььqььь qajqь, qorquv-quvqunluq Vaskanь qatьdan-qatь ala edi emda ne ycyn ese da Petka vьlaj bek qorqqaь daurlu, tьncььqьььь ceget da alajьna Vaskaqa kiьi em qarьь, ьavca koryndy.

Ol atlamьna qoьuv, ьenil-ьenil atlav terk oьquna Tixij atь suvcuqnu ьaьqasьna ьetdi, aьь ьaьqasьnda voldu.

Suv ьaьqalada oьyvcу saqьь turqaь xanslanь kokenlerini arasьnda, ьььdam qum suv vojunnu sarь kesegi qat-qat volub tura edi. Alqььь zamanda Vaska xar quruda vь ьerde ьuvunuvcan edi. Suv vьlajda urub varmaj edi-tьnc edi, tyvu qatь em tyz edi.

Alaj'a vusaqatda qatьna ьuvuquraq varьь qaraqanьnda, suvnu oьge koltуrylyv em voqlanьь turqanьь kordy.

ьaьь ьonurcxaьь kesekcikleri, qanadan ььььь tyьgen kesekle tajaqladan: ььnanla, viri-virine tije aь-beri kete daursuz, bir kere ььqav-vola, bir kere dump-tas vola turqaь suvnu komykly vaьььnda qorquvlu ьorqalanь tьgeregine ajlana tьncььqьььь ьyze edile.

Birda iьeksiz, tyvunde, veьen iьlennen ьerde, arqavla-vaьqanala sala vaьlaqaь volur edile.

Ol teьindi, alaj'a alqьььca ььnav taьajmadь ьarьq-ьarьq suvnu casьvu vьa kymuьca ььltьraqaь tьrmaььvcu cavaqlanь qorqutama dev tьььrdamadь.

Aqььь, saq volub suvnu ьaьqasьna tyььv, endi aьa ьaьqrej volmaqaь suvnu tyvyn ajaqlarь vьa qarmaj emda kokenleni vutlaqlarьndan tuta, ol bir talaj kere suvqa komylyv-komylyv suvdan ььqdь em aqььь-aqьььь yjyne ketdi.

Ujlerinde ol erigiv tura edi. Aman-qarььvsuz aьaj edi, vilmej suvu volqaь qoьunnu suvun tьkdy, stolnu artьndan daursuz aqььь, aььvlanьь qaььь-vaььь da tyjyv qovdu.

Ol Serjozkaqa vardь, alaj'a Serjozka kesi da асывлана еди, не усун desen, утыргы вля вармақын кесген еди да аны вармақына ол сақатда іод қаққан едиле.

Vaska Mixajlnь çaşь Ivanna vardь, alaj'a аны ујunde tavmadь; ол заманда ол кеси да ујуне қajtь emda заманында, кесикмеј, алқарақ çатарға оновлашды.

Ол çatды, alaj'a daқыда çуqlamadь. Ол вьтыр çықь çajнь esine тыşырды. Быгун кун тынчысыз, тавсыз аңа аман (аны куну volмақан) кун volқань усун көруне volур еди, аңа вьтырқы çaj çыь em иги көрунды.

Ekskavator qazqan em vaşьn tyvune ajlandьrқан талақа да; суvu çарық em taza volқан Tixij сувсуққа да; virgesine ariv, асық, çарық суqlanc кунлерин birgelej, biri-birin syjув ашығынсу Petkaqa da emda ол оқaj esen, аланы eski yjcyklerin ојqandan veri, не ese да мыдах volув, erigiv qajь ketgeni да belgili volmaj razjezdden ketiv qalқан Ivannь çaşь Ivan muxar erkek kişdikge da ол vilmej turқанlaj vuşuv etdi-qajқырды. Qonurav tauş vля em мыдах tauş vля қысыға turқан заманда vicen orunda çуqlav qalьv, Vaska kesi syjgen em аңа шақrej тыśle көрунсу, guguknu да qajь tas volув-ucув ketgeni belgili tyl еди.

Ол заманда ол ахсынды, көзлерин çавды emda ақығын-ақығын çуqlav vaşladь.

Аңа шақrej volмақан bir çаны тыş keldi. Em алқыбирин mutxuz vulutlаны араларында aur em kesi да vulutxa uşaş çiti тыş, алтын matallь karas савақ çyzdy. Ол савақ тыз Vaskanь савақ tutuvcusuna—аны tava çyzdy, alaj'a савақtutuvcusuq alaj gitçecik еди, ол karas савақ'a alaj mazallь еди—Vaska qorqandan vляj ajтьv қысырды: „Çaşьçqla!.. Çaşьçqla!.. Çenil оқuna савақtutuvcu ullu avnu keltirigiz, ansь vu meni савақtutuvcumu да çыттьv ketiv qalady“. Çaşьçqla:—„Igidi, volsun, viz busaqatdan keltirejik, alaj'a viz andan алқа ullu qonuravnu qaqajьq“ dedile.

Ala—Zьn!.. зьн!.. зьн!.. зьн! dev qonuravnu qaqьv vaşladьla.

Ala qonuravnu ullu-bek qaqқынсь cegetni artьnda, Aljoşinonu vaşьna-kөkge ot vля tytyn vaqana volув сықдыла. Bytev adamla va bir-biri vля sөleşdile, қысырдыдыла:

— Ot тыşgen. Örtен! Bu ot тыşgendi-örtendi... Bu vek кыc-ly өртendi.

Ol zamanda Vaskaqa anasъ vylaj ajtdъ:

— Vaska, tur, qov.

Anasъnъ tauşu vek zъnъrdav съqqaнъnъ kucynden emda ol oqaj acъvlanъnca съqqaнъnъ sebevinden Vaskanъ, kim bilsin, özge va vu meni tyşym volmaz, kerti volur dev kelyne keldi.

Ol көzlerin acdъ. Qaraнъ edi. Qajdan ese da uzaqdan maşinanъ, tramvajnъ qonuravunu urulqan tauşu eşitiline edi.

— Qov, Vaska,—dev anasъ qajtara ajtdъ, cardaqqa min da qara. Aljoşino kyje volur dejme.

Vaska çenil oquna көncegin kijdi emda qъnъr-tөгerek ajlanъv съqъvcu vasъxъcъq vla cardaqqa mindi-өрledi.

Araqvlanъ artъq съqъv turqanlarъna tavъz iline, ol adam tъnъlav eşitivcy terezecikge çetdi emda beline deri suquldu.

Kece qara, çulduzlu kece edi. Zavod ploşcadkanъ, skladnъ arqъ çanlarъnda kecegi cъraqlanъ-fonarlanъ otlarъ mutxuz çыltъraj edile, съqqaн em kirgen semaformu oнда solda da qъzyl signallarъ acъq çana edile. Allыnda Tixij atъ suvcuqnu suv kesekcigi qarъvsuz çarъqнъ ыzna vere edi.

Alaj'a anda qaraнъda, suvnu arъ çanъnda, Aljoşino volqan çerde adam көrmegenca daurlu cegetni artъnda ne ot çannan, ne çelde ucuv varqan çiltinle neda çuqlana turqan otnu tytyny çoq edile. Anda adam ici vla ötyv qolundan kelmezca ullu qaraнъnъ aur, qalyн polosasъ çata edi, ol qaraнъdan klisa qonuravnu aqъrн ajaq vla vasъlvъ qaqlыqan tunakъ tauşu kele edi.

15

Çanъ, ariv ijsli vicenden etilgen geven-tiş. Tişni salqъnъ volqan çanъnda meni çajav çolcuqdan qarav kişi көrmesin degen murat vla arъqan Petka vuqub çata edi.

Kesi çañыз, ullu em saq qarqа, anъ eslemej, tişini vaşъna canъlvъ arъ-veri qъmъldaj turqan uzun qazyqqa aurluqun salъv qondu-olturdu, Petka allaj bir aqъrн çata edi.

Qatъ, ыльтъrauq qanat tyklerin burunu vla тынсыqlы тызете, ol tuvra erde qonuv тура edi. Petka da syjmegelej, ana vыlaj cecime şkoknu tolturuv ornatmaqlыq qalaj тынс volluq edi dev umut etdi. Alaj'a vu esinde volmaj turqanlaj esine kelgen aqы ol unamaqan, syjmegej, ol qorqoqan vaxa aqыlnь-esni esine keltirdi emda ol vetin qol ajazlarыna enişge tutuv saldy.

Qara qarqa, saq, qorqa, vayn bir aпыna burdu emda enişge qarady. Birda aыqmaj qanatlarыn aradyrdь-tyzetti, ol tini vaşyna canсыльв turqan qazyqdan ucuv varьв, mijik qajьn terekni vaşyna qondu emda andan syjув-seirsiniв, kesi aпыз ыlaj turqan aсыqoqa kьzlerin andьгьв qarady.

Petka vayn kьltyrdy. olnu Aljoşinodan Serafim ana qarna kele edi emda bir atь vaыndan tutuv elte edi: birda işeksiz aпыдан palla saldyгьoqa elte volur edi. Andan sora ajav çolcuqnu qaj-тыв yjlerine ketiv varqan Vaskaпы kьrdy.

Ol zamanda vilmej turqanlaj tapьв qojmaqlыqь vla uncuqan Petka qьmsьz voldu: ol Vaskaqa Vaska ajav çolcuqdan cegetge vurulqan zamanda kьkenleni icinde çoluquv qalqan edi. Sora, Vaska neni ese da viliv voajdy peda neni ese da tapьmsьrajdy, ansь ol anь ьзын soqmaqlav anь ьзыndan qaraul voluv nek ajlanady?

Sora syjsen aьг, syjsen aьгma, alaj alajsьz da i acыльqды.

Alaj'a Petka, Vaskaпы саqьгьв, ana xарарьн varьнда ajтыr orununa, ol kьzlerin qurqoq etginci syrtdy emda bir adamoqa bir aпыз sьz ajtmazoqa qatь onov etdi. Kesleri acыnla, kesleri bil-sinle emda ana ne eterge syje esele da, eterge syjgenlerin varьnda etsinle.

Vu muratь vla ol qovdu emda ol тынсыqlыraq, maalьraq voldu. Aqьгьn ol, ol kьruv volmavcu aljoin ceget uvuldavcu ceget voloqan çerge qarady, tykuralqanьn tykyrdy emda aman sьlealqanьn sьledi.

Ol kesini art aпыndan—Petka! degen taunu eitdi.

Ol kirpilendi, artьna vuruldu emda Mixajlnь aь Ivannь kьrdy.

Qart:—Seni kiimi tyjgendi?—dev sordu. Oqaj... Xь, kim volsada aпыnamь tijgendi? Alaj da tyl ese... Da sora seni kьzlerin alaj oqursuz em suvlu nekdile?

— Erikgen etgenme—dev qьsxa ɕuav veriv, Petka bir ɕaьna vuruldu.

— Allaj erikgen qalaj voladь? Bir kəzyvde xaman ɕaьɕ edin, endi va kişida ɕuqda vilmej turqanlaj erikgen etese. Qarasь, Vaskaqa, Serjozkaqa, qalqan ɕaşlaqa. Ala xar quruda ne iş bolsada bir iş bla kyreşedile, ala xar zamanda da birgelejdile. Sen'a xar zamanda kesin ɕaьzsa da ɕaьzsa. Syjsen syjmesen da erigirikse. Birda qurusada sen maңa kele turqa edin. Ma varas kyn bir adam bla men vədenele tutarqa varlьqьvьz, syje esen, viz seni da birgevizge eltirviz...

Mixajlnь ɕaşь Ivan Petkanь sьrtьna qolu bla qaqdь emda bildirmejin Petkanь aьɕ volqan em qurqarlanqan vetine oqarьtn qaradь da vьlaj ajtdь:

— Seni avruqanсьɕьɕn volurmu? Kim bilsin seni neң bolsada avruj volurmu? ɕaşьɕqla aь vilmejdile da xaman maңa vьlaj ajtv tarьqadьla: „Ma Petka vьlaj salqьn emda mьdaxdь“.

— Meni tişim avrujdu—dev Petka tavkel volub ajtdь-razь voldu.

— Sora ala aьntь aьlajdьla? Mixajlnь ɕaşь Ivan, ala bir zat da aьlajmajdьla. Vьlajda meni tişim alajsьz da avruj turqanlaj, ala va xaman nek da nek dejdile.

Mixajlnь ɕaşь Ivan:—Tartьv aьrqa kerekdi!—dedi. Bьzma qajtьv kele, men ɕoldan feldşerge kirirme da andan tilerme, ol ɕaьz bir tartxanlaj qarav-qaraqьncь seni tişini aьv qojar.

— Mixajlnь ɕaşь Ivan, meni... Tişim endi alaj vek avrumajdь, vi tynene vek avruj edi, vьgyn'a sav volub varadь—dev bir talaj zamannь tьɕlaqandan sora Petka aьlatdь.—Vьgyn meni tişim avrumajdь, vaşьm avrujdu.

— Ma, kərese! Alaj alajsьz da, syjsen syjmesen da erigese. Kel feldşerge varajьq, ol nellaj bolsada bir mikstura neda poroşok verir.

Sav tişlerin mьstь mikstura bla, aсь poroşokla bla kyjdyryrlerin, vi qadar nasəvsəzlyqьn voşav artlarьna ɕeter zamanda aьrlarьn sьrtda syjmegen Petka, saq, qorqa-qorqa səzle izlej: „Meni vьgyn vaşьm vek avruqan edi“ dev səzyn toxdatmaj vardьrdь.—Xь, alaj avruj edil.. Alaj avruj edil.. Alaj'a endi avruqanь sav volqanь igidi.

— Ma көресе, тишлерим да аврумайды, ваһым да иги воиду. Mixajlnь җаһь Ivan, җал волқан сарҗалқан тьъьқларьнь тьвлеринден ақыгьнь кыле-ыһара: „Сьрtda иги волқандь“ дев җуав берди. „Iгиди!—дев Petka кеси алына ахсьнды.—Iгиди, алај'a алај век иги тьлды.“

Ала җајав җолсуқни узунуна кетдйле-вардыла емда авув турқан вазьқ қаралқан ақаснь усьне солурқа олтурдула.

Mixajlnь җаһь Ivan тьтунь волқан хурҗунсуқун алды, Petka ва тьпылавни ијив, ань қатында олтурду.

Mixajlnь җаһь Ivan алајна Petka ана җеңил оқуна қысьыла емда ань воһ-иcинде җуқи волмақан җеңинден тутханьнь билди.

Ғаһьсьқнь веті ақарқань-амап волқаньнь емда еринлери қалтырақаньнь көрув, қарт: Сен не етесе?—дев сорду.

Petka тьпылады.

Kim есе да җувуқлаһа келив, қыңь-тыңь аур атламыларь вла җь җьрлај еди.

Bu бир тырлы, аур ем мақанасьз җь еди. Алаһа, есирген тауһ қарагь-тупакь вьлај-вьлај җьрлај еди:

Ie-exa! Bara edda, ex-xa-xa...

Ma alaj vardьda, axa-xa...

Em keldi.. Ex-xa-xa...

Exa-xa! D-ь axa-xa...

Kөк көлге vara турқанлај җолда аҗаһхан заманьнда бу Petka еһитген ма ол аман җь еди. Ғеңини вувунуна қаты қадальв-илинив, алқьн таныјалмақан җьгьсььнь көрырге сақлав, ол қорқандан көкенлеге кирив вьқув җараһды.

Butaқлақа иline, век кьцлы tentireј, агь-вери аварқа җете, Ermolaj ајланцдан сьқды. Ol тохдады, тьјулыннен ваһьнь вьлқадь, неге есе да вармақьн көргьзув самландь емда тьпылавни ијив андан да агь кетди.

Mixajlnь җаһь Ivan Ermolajда Petkanь қорқутхань усьн асьвланьв: „Eј, арақнь аһь васьханса! dedi.—Petka, сен'a не етгенлигин еди? Хь, есиргенти да есиргенти. Bizde алај агь-вери сьгмала ајланнанла-хавлеle азмыдыла?

Petka тьпылады. Ань қаһларь қымыдадыла, көзлери җьлтьрадыла, қалтырај турқан еринлери ва вьри-вьрине қаты қысьдыла. Esinde волмај турқанлај ань веті бир ась, оқузсуз ыһагьв алды. Ne есе да

bir igi kerekli zatnъ busaqatсыqda анылағанса, ол ағы-berі қанла-
mazca qatъ onov etgenca boldu.

Qartnъ tyz көzlerine qaraj, ol: „Mixajlnъ çaşъ Ivan, bu Er-
molaj Mixajlnъ çaşъ Egornu өltürgen edi da...

Razjezdden Aljoşinoqа Serafim ana qarnaş kece ulla çolnu çajdaq atxa da miniv, xalqnъ qajqyль-tynclyqсыз eterik xararъ bla savъv kele edi. Oramсыqqa at bla savъv сыqъv, ol ulla съ-
вртхъ sav bla qъjьrdaqъ yjcykny terezecin qaqqъ emda Igoşkin
degen çaş adamqа çenil oquna predsdatelge deri sav dev qъ-
сыгъv, kişi, qararъ terezeleni qatlarыnda atъn toxdata emda kesini
negerlerin saqъra, andan aғыda savъv ketdi.

Ol predsdatelni yjyну qavaq eşigin vek qatъ qaqqъ. Ol
eşikni acxъncьn da saqlamaj, calmannъ ysy bla tyşdy, eşik qыль-
cъ artъna tyrtdu, atъn kijirdi emda qaqqъlannъ eşitiv qajqyль
volqan adamla, otnu çandъra qatъşъv, aғы-berі çyryj turqan yjge
mьllьgъn atъv kirdi.

Xar kimda vilgen тыnc Serafim ana qar-
naşnъ vьlaj tavkel-allyna uruv, ujalmaj, vujuq-
maj kirgenine seirsiniв, predsdatel:—Sana ne
volqandъ ne etese?—dev sordu.

Qurqan qannъ mutxuz tavlarъ-tamqalarъ
bla kirlennen em cecme bla teşiklennen, burşu
uzun-uzun varqan qumac kartuzun stolqа ata,
Serafim ana qarnaş: „Ma“ dedi.—Ma, siz va-
гъoъzda qыгъьv qalqа edigiz! Egor çuqqada
qasmaqandъ da, anъ vizni cegetde өlturyv ketgendile da.

Uj adamdan toldu. Kesini teni Mixajlnъ çaşъ Ivannъ көryг
ycyn, Aljoşinodan şaxarqа varъrqа tevregen zamanыnda cegetde
çajav çolcuq bla razjezdge vara turqan zamanыnda Egornu өltür-
gendile dev birinden-birine xapar çajyldъ.

— Anъ Ermolaj өltürgendi emda өlgenni kartuzun көkenlede
tyşyrgendi, andan sora xaman cegetde anъ izlev ajlannandъ, alaj
volqanъ ycyn'a tavalmaqandъ. Kartuzqа açaşъv ol volqan çanъ
tava vara-varqan maşinanъ çyrytyvcynу çaşсыqъ tybegendi.

Ol zamanda çьjьlqan ellileni allarыnda tamam acьq çarъq
urqanса çaşnadъ. Ol zamanda alajna çuqda vilmej turqanlaj көv
zat belgili boldu em анылаşындъ. Анылаşыnmaqan çanъz bir zat
var edi: ol da Mixajlov Egor degen bu igi vek em ьşannъь

çoldaş, kazna asxanь birgesine aьь-urlav, aьь-vedişli vuqunçan-
dь degen xapar-umut qalaj em qajdan cьqqaьь-cьqqaгqа qolun-
dan kelgenin aььlajalmaj edi.

Alaj'a olsaqtada oquna, aьь aььlata, vasyьnanlanь arasyьn-
dan, eşikleden asxaq Sidornu velynyv-velynyv, çanyь qьjnaьь aьt-
xan tauşu eşitilindi, ma ol aьь bla Egornu qacmaqььqьь хаqьn-
dan sөleşgen zamanda xar quru bir çanyьna vuruluv ketiv qalyь-
cu Sidornu tauşu cьqьdь.

— Axa Ermolaj! — dev qьььrdь ol. — Kimni sautudu? Xar varь-
da çaşьrtьь çaraşььььqandь. Alaqa ölym az volqandь... Alaqa
palat ver... Asxanь eltedi... Aьь topuldatdь! Andan sora va — qacdь...
Guducu-amanььqьь! Ellile: „Acxa qajdadь?“ — dev qajqььь boldula.
Koxoz var edi — vollaq tyldy... Bicenlikni ьььna sьььrajьq.. Axa
Ermolaj! Varьda... Varьda... Çaşьrtьь-taşatььь etilgendil!

Ol zamanda andanda kyçly, andanda ullu sөleşişdile. Uj-
cykde tar boldu. Kenine acьlqan terezeleden em eşikleden acьv-
luq em acьq çan avrutuv qajqьь-vuşuv etiv qьььmaqььq oram-
qa cьqь edile.

— Bu Danilni işidi! — dev kim ese da qьььrdь.

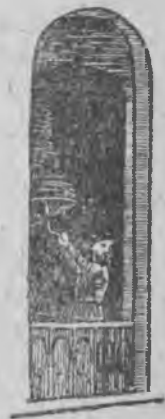
— Bu alanь işleridi! — dev төrt çanyьndan vuşuvdan, acь-
maqььqdan qьььqanlanь tauşlarь cьqьdьla.

Alajna klisanь qonuravç quvçunnaca qaqlыdь, em aьь qalyьn
qaltьrav zьььrdaqan tauşlarь syjmemeklik bla em acьvluq bla gy-
ryldej edile.

Kesini Egorunu qacmaqььqьь ötyryk voluv öl-
genine qanmaqььqdan, qanmaqььq qatььxandan acьv-
dan qalaj eterin vilmegen Sidor kesini erkinligi bla
ana kişi vujruq vermegenlej, qonurav volqan çerge
өрлев acьvdan esirgen adamca navatнь ura edi-
qonuravnu qaqa edi.

— Ajmьsa ursun. Tijmegiz! dev Serafim qьььrdь. —
Varьnda qozqasьь. Zaman ertde volqandь!

Otla çaltьraj-çana edile, terezele kenlerine acьla
edile, qavaq eşikcikle acьlqan tauş ete edile, emda
ne relax volqanьь, vi qara qançavqanьь ne zat
volqanьь, daur nek volqanьь, qььььqьla, qonurav
qaqlыqan tauşla ne işle, ne usyn volqanlarьь bilir
usyn varьda ploşcadxa savdьla.

Ol zamanda va көв замань icinde Petkanь vьlaj qatь em тьнсьqlь çuqlaqaнь vu edi—vu çolqa deri alaj qatь çuqlamaqaнь edi. Varьda ketdi. Varьda aur, anь alaj vilmej turqaнlaj em qatь kyclu vasьv-eziv turqaн avdu em bir çarь atьldь. Ol көв заманьнь çaпьdan termilgen-azavlanнan edi. Qalqaн çaşььqlaca allaj çaşььq, bir kesek өxdemirek, biraz tavkelirek-tirirek, bir көzyvde aсьq taşa aman inneti volmaqaн, bir-birde тьнс em хьjлась-raq, ol kesini alaj ullu da volmaqaн pelaxь ycyn qorqmaqlьqdan көв заманьнь ullu işni çaşььv turqaн edi.

Esirgenni çьrlaqaньн eşitiv, ol qorquv, yjlerine qacaqqa tevregen zamanda atььv turqaн kartuznu көrgen edi.

Ol kesini kartuzun kompasь vla көрдькнь usyne salьv, kartuznu көrdy emda vu qolan kartuz vьtev teşiklenнen em qaн quruv usyne qatьv хььmьlanнan Egornu kartuzu volqaньн bildi.

Ol qaltьradь, kartuznu тысьurdy-qolundan ijdi, kesini kartuzun da em kompasьн da unутuv, өlym qara qacдь.

Ol көв kere cegetge varьqqa kyreşgendi, aгь varьv anda kartuzun aльv em ol natal kompasьн da ne suvqa, пeda тьрдь-qa atarqa murat ete edi, andan sora va tavxaн zatьнь xapaгьн ajтьrqa, alaj'a xar көzyvde adam aпьlamazca bir qorqmaqlьq çaşььqнь kyclegen edi, emda yjlerine ol çuqnuda almaј quru çalan qollarь vla qajta edi.

Alqьн meni kartuzum icinde urlannan kompasь vla cecme vla eleklenнen kartuznu qatьnda turadь—dev ajтьrqa anь tavkelligi çetişmej edi. Vu хajьсььz kompas ycyn Serjozka тыjylgen edi, Serjozka da aldannan edi, em ol kesi, Petka da çaşььqlaнь qatlarьnda vu tutulurqa unamaqaн guducuqa nenca kere aman soleşgen edi-uruşxaн edi. Kişida vilmej turqaнlaj ol kesi guducu-urlavcu voluv cьqsa. Ajьvdь! Anь esine тысьyryge da adam qorqar kivikdi! Serjozkanь igilik etmezligini usynden soleşmegenlej da atasь da igi aşxь tyjerik edi. Doursuz em ol vьstььrlqaн qьсььlqaн edi тьнс volqaн edi, xar zatьн çaşьra em vuqundura edi. Çaпьz тynene inirde ol Ermolajнь çьrlaqaньndan viliv тапьqaн заманьnda emda anь—Ermolajнь cegetde neni ese da izlegenin viliv, Mixajлнь çaşь Ivanna allьndan oquna vaşlav çuqnu çaşьmaj, kertiligi volqaн zatьн vьtev xapaгьн ajtdь.

Eki kynden sora zavod işlennen çerde prazdnik boldu. Ert-den bla ertde oquna muzыkasыla kelgen edile, kecirek şaxarda-qъ zavodladan delegasijala, pioner otrjadla em dokladcыla kelirge kerek edile.

Bu kyn quanc tьvьrль volub, vaş korpusnu tyv taşьn salьv boldu.

Bu varьda vek seir volurqa çaravlu voloqan edi, alaj'a vu kyn oquna Aljoşinoda ɵtyrylynnen predsedatelni Mixajlov Egor-nu asьrav-vasdrьv var edi, anь ɵlygy atьlvьv vutaqla, cыpьla bla vasdrьlvьv, adamla va cegetde teren, qaraпь çarnь tyvunde turoqlaj tavxan edile.

Çaşcыqla da sajqala edile, qajrь varьrlarьn vilmej edile.

— Keligiz Aljoşinoqa varajьq, arь varsaq igidi—dedi Vaska. Zavod çanьz vusaqatda işleniv başlannandь. Ol xar zamanda vь-lajda vollarьdu. Egor'a cыrtda vollarь tyldy, endi viz anь kɵrlyk tylvьz, ol vizden, viz bir zamanda da kɵrmezca, ɵlyv qorajdь—dedi.

— Siz Petka bla Aljoşinoqa varьoqlьz, men'a mьnda qalajьn dedi Serjozka.—Artda siz maqa xapar ajtьrsьz, men da sizge xapar ajtьrma.

— Bolsun,—dev Vaska razь boldu. Kim bilsin viz kesimiz da tygel tausulquncu artьna çeterge da volur eseg'a... Petka, qam-cileni qolqa! Hajda atlaqa minejik da savьşajьq.

Issi em qurqaq çelleden sora kece çanurcuq çavoqan edi. Ert-deni asьq-cuvaq em suvuqsuratxan ertden boldu.

Kynny kɵv volmaqьlьqьndanmь edi da emda anь tajaqlarьn-da sьnmaqan, arь-veri vьgyle turqan vajraqla tiri qьmьldaj edile da andanmь-anь ucynny edi ese da, oqese çьrlavcu muzыka-cыla birikmej gyryldej edile da emda zavod ploşcadkaqa tɵrt çanьndan adamla vasьlvьv vara edile da anь ucynny edi ese da, qalajda bolsun qaloqan zamanladaca volmaj, adamla vek çarьq edile. Ojnarqa, arь-veri sekirirge, kylyrge, çarьq voloqanca volmaj, uzun, uzaq zamannь varьlvьq çolqa çolovcu volurqa tevregeniñi allьndaca, artьnda qaloqanna da bir kesek qajqьoqan zamanьndaca emda ol varьlvьq çolunı axьrьna çetgen zamanьnda çoluquruq, kɵrlyk çanь zatlanь, kɵre turmaqan zatlarьnь kɵrgen

zamanında, ol çağылық век volumunu tyrlendirgen em quandı-
qan zamandaca alaj qanmaqlық edi-çaғьлық edi.

Bu kyn Egornu asьraqan-basdьrqaп edile. Bu kyn aljuminij zavodnu em vaş ulla korpusunu tyv taşьп salqan edile. Bu kyn oquna № 216 razjezdni ol atьп tyrlendiriv, anь atьna „Kesi ucuv-cinu qanatlarь“ нь stansijasь dev атаqan edile.

Çaşьqla virigiv çortuv vla çajav çolcuqnu aғь-beri sava edile. Kөpурcykny qatьnda ala toxdadьla. Bьlajda çajav çolcuq tarcsьq edi, anь eki çanь vla mьrdьsьq var edi. Alanь allarьnda ala ta-va adamla kele edile. Qollarьnda naganlarь vla tөrt milisioner—ekisi artlarьndan, ekisi allarьnda—yc tutulqan adamнь aльв kele edile. Bьla Ermolaj, Egornu çaşь Danil em Petunin edile. Çanьz Zagrevin degen çarьq kөlly kulak çoq edi. Ol, ol klisanь qonuravu qaçьlqan-gyryldegen kece oquna ne iş volqanьп, qalqan xalqdan alqa vilgen edi emda kesini ғьsxьsьп mylkyn da atьв, qajda vuqqaпьп da kişi vilmej vuqqaп edi. Bu seir işni көryv, ana qararqa suqlaпьв, çaşьqla çajav çolcuqnu em qьjьrьna savьв varдьla emda tutmaqlaqa çol qoja, ala varqan çoldan çanlaj tьңьlaşьв toxdadьla.

Vaska, nөgerini veti tyrlennenin-aman volqanьп eslev: „Petka, sen qorqma!“ dev şьvьrdadь.

—Men qorqmajma—dev Petka çuav verdi.

—Sen, men alanь көргенимде aladan qorqqan etgenme devmi umut etese? dev tutmaqla alanь qatlarь vla ozqaп zaman-da Petka alaj qoşdu. —Men siz telileden qorqqanma.

Petka alaqa uruşsa-aman ajtsa da emda adamнь çanьna tijgen allaj sözle ycyn anь keregin berirge-qaqarqa kerek edi, alaj'a ol Vaskaqa alaj tyz, alaj ariv-syjyv qaradь, Vaska kylgen da etdi em kesi bьlaj ajtьв komanda verdi:

—Tөrtgyllevge!

Egornu asьradьla-basdьrdьla, qavьrlada basdьmadьla, anь elni artьnda, Tixijatьп suvcuqnu mijik qьңьr çaçasьnda basdьrdьla. Bьlaj-dan-Egornu qavьrь volqan çerden, erkin qara vudaj sajqala-tөgyle turqan tyzle da, ol qatьnda qatь-ullu kyreş çannan-volqan, suvundan volqan Zabelinni tyzy da көryne edile.

Ань вутев ел васынъв, варьда варъв васырчан едиде. Завод ишленен çерден ишци делегатла да келген едиде. Şaxardan doklad етерик адам да келген еди.

Qatъnla inirден оқуна, көв gokгасырларъ вля, çazнь асыр-ала çаннан тырсунун suratлақан, век ullu em сасыла-төгyle, саяқала турқан көкен çоввину сасақлы итвurun тerekleden қазыв алқан едиде emda ань терен мыъ сунурну ваş çанына орнатхан едиде.

—Сақта қој.

Çaşla tyzlede битивсу gokга хансланы çырқан едиде emda аур воş (prostoj) gokга хансланы сий паратдан етилген, өлыкны салысу жаşикни (гровну) усуне салқан едиде.

Ol заманда icine өлык салынусу жаşикни көлтырув елtdиде. Al qaumда ekevlende алқан вronиrowан маşинаны çурытувсу, васыр-бывча inirде оқуна келген қарт Михайль çаşь Ivan елте еди. Ol revoljusияны çана турқан отларынъ қатында postда өлген, кесини çаşь от вьсывнусун (коceгарын) em art çолуна елте еди.

Qartнь атламы аур еди, көзлери ва çылатиқ çуқи em адам-нь қорқутурча çаравлу едиде.

Petka вля Vaska, өггерақ диввирсиқча өрлев, қавьгнь қатында syeliv тыпылај едиде.

Şaxardan ala тапымақан бир адам сөлеşe еди. Ol, ань тапымаса-ла да алај'а ол өлген Egornu еrtdedен иги тапықанса-вилгенса emda

aljoşinci ellileni, alanь yjlerin da, alanь nege qajojь etgenlerin da, akgyльь volurlarьn em kellerine ne zatla kelgenlerin da vek igi bilgenca sөleşe edi.

Ol veşşьlyq plannь, maşinalanь minleni usynden emda ucu-qьjь-ть volmaqan kolhoz tyzlege сьqа turqan em сьqarqа vorc-лу on-on minle vla traktorlanь yslerinden sөleşdi.

Varьda aяa tьnyaj edile.

Vaska vla Petka da tьnyaj edile.

Alaj'a ol san-san, vir-bir qьjьnyqла em Өlymle-qoravla volluq, aur qadalьv kyreşgen kycny salmaj, demenili, qaşьqmaj kyreşgen-kyreşsiz, çanь çaşavnu volduralmazsa em işlejalmazsa dev anь хаqьndan da sөleşdi.

Өlgen Egornu alqьn topraq vla vasdьryььv, qum qijulub voşamaqan qavьryьь qatьnda aяa inana edile—kyreşsiz, Өlymsyz-qoramсьz çanь çaşavnu izlemenзligine inana edile.

Aяa Vaska vla Petka da inana edile.

Bygьn prazdnikdi, ne ycyn desen, qatьvьzda çanь mazalьь zavodnu korpusunu tyv taşь salьnadь degen zamanьnda emda vьlajda, Aljoşinoda, Өlgenni vasdьryьvla volsala da, sөz sөleşgenni tauşu tiri em qatь-demenili volub dunjanь zьqьrdata edi.

Alaj'a zavod işlennen çerde prazdnik volsada, ol birsi, razj-ezdde qalqan Serjozka işcile çaşavcu mekamнь vaşьna Өlev, dokladьna tьnylaqan orator prazdnik-prazdnikdi, alaj'a xar qalajdada kyreş toxdamaj varadь, ne qalqan iş işlennen zamanda neda prazdnik zamanda toxdamaj, varьнь usy vla da kyreş varadь—dev ajtdь.

Sora xonşu kolhoznu Өltyrylgен predsdatelini usynden saqьnпan zamanda, varьda Өrge qovub, vөrklerin aldьla, muzьka va prazdnikde qara kijgen-мьдахьqь marşнь soqdu.

Anda da vьlaj ajta edile, mьnda da vьlaj ajta edile, ne ycyn desen, zavodla da, kolhozla da—vьla varьda vir sav zatнь birer kesekleridile.

Mьnda xar kimni ne saqьş etgenlerin, ne zatda akgyльь volqanlarьn emda ne zat eterge kerekli volqanlarьn, ala tanьma-qan, şaxardan keliv doklad etgen adam, ertdeden veri em igi bilgenca sөleşgeni ycyn da, devvanсьqнь usynde syeliv tyvunde veşenде qьjьь çetgen suvnu qalaj vorquldaqanьna qarav tur-

qanlaj, alajna Vaska kertida varьda bir sav zat volqanьn vytynda çitirek esledi.

№ 216 razjezdde—vygynny kynden vaşlav atьn tyrlendiriv „Kesi ucuvcsunu qanatlarь“ stansijasь atadyla, Aljoşinoda, çanь zavodda, bu ulyk salьnnaп jaşcikni qatьnda syeliv turqan, bu adamla da, alanь birgelerine va ol da, Petkada—vьla varьda sovet çurt degen atь alaj volqan bir sav mazallь em qarьvlu zatnь bir kesekigidile.

Bu voş-tync em acьq aqyl anь saqajqan-qozqalqan vaşьna qatь-demenili ornaldь.

Tyrly-quçur em ana anьlaşьnmaqan sajqalьv tutxan-kyclegen: —Petka, kertidi da, Petka, seni vьla meni da ne Egornu ɵltyrgenca neda qazavatda ɵltyrsele ɵltyrme qoj ne?.. Biz qajqьrmajvьz!

Vaskanь kɵlyne' kelgenleni emda anь ne ajtyrqa syjgenin, anь volumun tanьj: „Qajqьrmajvьz!“ dev Petka qaja tauşca qajta ajtdь. Çanьz esinde qalsьn, vilemise, vizni kɵv-kɵv çaşaqaпьvьz igidi.

Ala vьzlarьna-yjlerine qajtxanlarьnda, uzaqdan oquna muzьkanь em virigiv, bir maqamь volub çьrlannaп çьrnь da eşitdile. Prazdnikni tuvra qьzьvu edi.

Xar quru uluvuca uluv, xar quru gyryldevcsysьca gyryldev çenil çyryvcь maşina ajlançdan cьqьv ucxanlaj varqanca ketdi.

Ol alanь qatlarь vьla uzaq sovet Sibirge savxanlaj vара edi. Salamlaşxan vetde çaşьqьla da ana qollarьn silkdile emda tanьmaqan-ana miniv varqanlaqda „Igi çolqа varьqьz“ dev qьcьr-dьla.

**QARACAJ OBLASTNЬ NASIONAL IZDATELSTVOSUNDA
(NARSANADA)**

Savijlege çapь çыqqan kitabla

РОТАРЬС

UVCU ŞBNQARTNЬ QATЬNDA

Кулвеклань А. көчүргенди

Betleri 28

Бақась 25 к.

L. KASSIL

ТАТЬВЛУ ФАБРИКА

Çырықлань А. көчүргенди

Betleri 16

Бақась 20 к.

Em. MINDLIN

BOLURQJA BOLMAZI!

Халиллань Кемисхан көчүргенди

Betleri 32

Бақась 40 к.

QARACAJ-MALQAR

el tykenleni varьndaда satьladьla

Отв. редактор *Я. Кормилов.*

Техредактор *Ш. Ближотов.*

Сдано в производство 3 янв. 1935 г. Подписано к печати 21 января 1935 г.

Формат 62x94 ¹/₁₆. Тип. зн. в 1 бум. л. 40,960, п. л. 5¹/₂.

Тираж 1600. Зак. № 116. Облито № 259.

Типография Кароблациздата
Кисловодск—1985 г.

U 3859

Вақасъ
Цена **65 к.**

Търь
Переплет **50 к.**

На карачаево-балларском языке

А. Гайдар—Дальние страны. Перевод А. Джирикова

Типография Кароблнациздата

Кисловодск—1935 г.